

Primijeno: 17.10.2023				
Org. jed.	Jed. vis. znak	Redni broj	Prilog	Vrijednost
08	332	23	828	170

SAVJET ZA REVIZIJU PROSTORNOG PLANA CRNE GORE

Podgorica, 16.10.2023.godine

MINISTARSTVO EKOLOGIJE, PROSTORNOG PLANIRANJA I URBANIZMA

Na osnovu **Odluke o imenovanju Savjeta za reviziju Prostornog plana Crne Gore** ("Službeni list Crne Gore", br. 048/22 od 29.04.2022) i **Odluke o izmjeni odluke o imenovanju Savjeta za reviziju Prostornog plana Crne Gore** ("Službeni list Crne Gore", br. 129/22 od 25.11.2022.), Savjet daje:

MIŠLJENJE NA NACRT PROSTORNOG PLANA CRNE GORE

OPŠTI DIO:

Predmet: PROSTORNI PLAN CRNE GORE

Naručilac: VLADA CRNE GORE

Obrađivač: MINISTARSTVO EKOLOGIJE, PROSTORNOG PLANIRANJA I URBANIZMA

Rukovodilac izrade: SVETLANA JOVANOVIĆ, DIPL.PR.PLANER.

Faza: NACRT PLANA

Datum: septembar, 2023.god.

NALAZ

Nakon uvida u Nacrt Prostornog plana Crne Gore, daju se slijedeća mišljenja članova Savjeta za reviziju, po redoslijedu kako je to definisano Odlukom o imenovanju Savjeta za reviziju Prostornog plana Crne Gore ("Službeni list Crne Gore", br. 048/22 od 29.04.2022.) i Odlukom o izmjeni odluke o imenovanju Savjeta za reviziju Prostornog plana Crne Gore ("Službeni list Crne Gore", br. 129/22 od 25.11.2022.), uz napomenu da su pojedini članovi Savjeta u mišljenjima radi jasnijeg prikaza koristili tekst u više boja, što je i prenešeno u sinteznom izvještaju:

1. MIŠLJENJE – PROSTORNO PLANIRANJE, URBANIZACIJA

Značaj i složenost problematike prostornog planiranja za ukupan razvoj, nameću kao neophodno puno angažovanje brojnih subjekata, kako bi se utvrdili zajednički interesi i ciljevi, te druga pitanja od značaja za planiranje i korišćenje prostora u narednom periodu.

Po obavljenom Prethodnom učešću javnosti i nakon usvajanja osnovnog Koncepta planskog dokumenta, Obrađivač je pristupio izradi Nacrta Prostornog plana Crne Gore. Korišćenjem mišljenja, preporuka i sugestija, kao i razmatranjem dostavljenih primjedbi iz Prethodnog učešća javnosti, kao i primjedbi na Koncept plana, izvedeni su zaključci po određenim pitanjima koji su poslužili kao ulazni podaci pri izradi Nacrta plana.

Obrađivač je naveo da je za potrebe izrade Nacrta planskog dokumenta nosilac izrade prikupio inovirane smjernice od nadležnih ministarstava i institucija Crne Gore, s obzirom na veliki protok vremena, od smjernica dostavljenih na samom početku izrade Plana.

Generalno struktura sadržaja dokumenta obezbijedila je cjelovit pogled na ciljeve i problematiku razvoja i pokazala određeni stepen koherentnosti materijala. Nacrt Plana je značajno unaprijeđen u odnosu na Koncept Plana, ali je neophodno posebnu pažnju obratiti na to da Prostorni plan Crne Gore treba da ponudi širok spektar standarda, obrasce prostorne organizacije, razvojne programe i smjernice koji će poslužiti kao obavezna uputstva za planiranje na nižem nivou.

Posebno treba obratiti pažnju na pitanja koja se odnose na ravnomjeran regionalni razvoj, sprovođenje planova i njihovu realizaciju, smjernica za planove na nižem nivou, saradnju u procesu izrade planova i sl.

2. MIŠLJENJE – GENERALNI OSVRT, ZAKONODAVSTVO, PROSTORNO PLANIRANJE, ARHITEKTURA, TEHNIČKA OBRADA

Nakon pomnog pregleda, čitanja i analize dostavljenog teksta trećeg poglavlja PPCG smatram da je Nacrt Prijedloga na daleko većoj razini od onog koji smo dobili na samom početku. Treća knjiga, svojim sadržajem skoro u potpunosti prati propisan sadržaj PPCG prema važećem Pravilniku. Manje izmjene predložio sam u nastavku.

Nadalje, smatram da je način pisanja pojedinih autora u skladu sa postojećim Zakonima i Propisima Crne Gore, uz manje izmjene koje predlažem u nastavku.

Predložene izmjene ili dopune teksta ne mijenjaju suštinu sadržaja, one se najviše odnose na izgled i pojavnost teksta kao i lakšeg čitanja i razumijevanja.

Kod kartografskih prikaza predlažem da razmislite da se u legendi postojeće i planirano nađe u istom retku, ali u zasebnom stupcu. To se naročito odnosi na zadnju kartu (upravljanje otpadom) jer imate vrlo veliku legendu s tekstom opisa koji se ponavlja. Samo na razmišljanje.

Prijedlog Izmjena/Dopuna u nastavku napisan je tekstom u **plavoj** boji.

Molim Vas da dozvolite da na popisu članova Komisije, uz moje ime dodate i „**prostorno planiranje**“ prof. dr. sc. Nenad Lipovac, **prostorno planiranje**, urbanizam, zakonodavstvo.

Sve ove primjedbe molim Vas da shvatite dobronamjerno jer ovo je ipak krovni (državni) dokument i želio bih Vam mojim znanjem, stručnošću, kao i preciznosti, pomoći da dobijete dobar prostorni Plan Crne Gore.

Nakon svega, smatram da se ovaj Nacrt Prostornog Plana (nakon dopuna/izmjena koje prihvatite od mene tako i drugih članova Komisije) može uputiti u postupak provođenja javne rasprave.

KARTOGRAFSKI PRIKAZI – opći komentari

Pregledom dostavljenih kartografskih prikaza uočio sam samo da nedostaju karte pod brojem 6 i 10. Da li je došlo do zabune pri označavanju kartografskih prikaza ili je taj prikaz namjerno izostavljen?

Kako Vaš Pravilnik ne propisuje vrstu topografske karte koja se mora koristiti kod izrade PPCG to smatram ovu „reljefnu kartu“ prihvatljivom.

Opća primjedba, bolje rečeno prijedlog, da se vodi računa da „mjerilo“ simbola ili „šrafature“ za pojedina područja na karti odgovara mjerilu simbola ili „šrafature“ u tumaču znakovlja (legendi) za tu kartu.

KARTOGRAFSKI PRIKAZI:

01 - Topografska podloga – OK

02 - Administrativna podjela - Iste nazive za regionalnu podjelu područja Crne Gore koristiti i u tekst, ili nazive iz teksta koristiti na kartografskom prikazu.

03-01 – Hipsometrijska karta – OK

03-02 – Nagib terena – OK

03-03a – Ekspozicija terena – možda dodati da je prikazana „ekspozicija terena“ u odnosu na strane svijeta.

03-03b – Ekspozicije terena – možda dodati da se radi o „osunčanju“.

03-04 – Geološke karakteristike – priložena legenda je na drugačijoj (žuto-sivoj) podlozi. Pa su boje drugačije na karti od one u legendi. Predlažem da kroz „fotošop“ maknete ovu žuto-sivu podlogu, odnosno da ona postane transparentna (vlastito iskustvo).

03-05 – Mineralne sirovine – riječ „RAJON“ zamijeniti s riječju „REGION“ koja se koristi u tekst. Merilo simbola na karti i u legendi je OK. Provjerite zašto neki od crvenih krugova imaju koso postavljen promjer u obje strane, a toga nema nigdje u legendi.

03-06 – Hidrogeološke karakteristike – Čini mi se da je riječ „IZDAN“ muškog roda pa bi stoga prdjevi prije te riječi u legendi trebali biti isto u muškom rodu. Provjerite da li je debljina plave crte za rijeku ista na samoj karti i u legendi.

03-07 – Pedološke karakteristike – OK

03-08a – Seizmološke karakteristike – Pojasniti što znači oznaka agR (g) koja se nalazi iznad legende s bojama.

03-08b – Seizmološke karakteristike – Za rub pravokutnika u boji u legendi koristiti boju i debljinu crte koja je vidljiva na kartografskom prikazu.

03-09a – Klimatske karakteristike Snijeg – Treba u legendi dati pojašnjenje značenja kratice KMR.

03-09b – Klimatske karakteristike Tmax – Treba u legendi dati pojašnjenje značenja kratice KMR.

03-09c – Klimatske karakteristike Tmin – Treba u legendi dati pojašnjenje značenja kratice KMR.

03-09d – Klimatske karakteristike klimati – Treba u legendi dati pojašnjenje kratice na kartografskom prikazu.

03-10 – Šume – Provjeriti u tekstu da li se koristi pojam „BIOREGION“. Po potrebi ujednačiti.

03-11 – Regionalizacija – OK

04 – mreža naselja – Granice naselja na kartografskom prikazu treba „staviti *above*“ jer je sada preko njih boja pa se teško vide.

05 – Postojeća namjena površina – Možda promijeniti naslov kartografskog prikaza u KORIŠĆENJE POVRŠINA I PROSTORA. U legendi pojasniti što znači kratica GUR (kraticu staviti u zagradu, a opis prije zgrade).

06 - NEDOSTAJE KARTOGRAFSKI PRIKAZ POD BROJEM 6 (ŠEST) – ŠTO JE TO??

07-01 – Infrastruktura – saobraćaj – u legendi postoji simbol za granične prijelaze, dok ih na karti nema nigdje. Možda nije samo upaljen taj sloj u programu.

07-02 – Infrastruktura – elektroenergetika – Zašto se 400 kV prikazuje i kao postojeći i kao planirani u legendi na isti način, dok je debljina crte na kartografskom prikazu deblja. Treba ujednačiti. Isto provjeriti za sve poteze dalekovoda – usklađenost boje i debljine crte.

07-03 – Infrastruktura – elektrokommunikacije – provjeriti usklađenost debljine crta u legendi i na kartografskom prikazu (naročito PODVODNI OPTIČKI KABLI).

07-04 – Infrastruktura – hidrotehnika – provjeriti veličinu simbola za naselja u legendi i na kartografskom prikazu.

08 – Prirodna i kulturna baština – prikazati na kartografskom prikazu rub područja koji prikazan na detaljnijoj karti. Granice međunarodno zaštićenih područja (Boka i Tara) vrlo slabo vidljivo na kartografskom prikazu. Trebalo bi ubaciti još i broj u pravokutnik u legendi te onda i na kartografskom prikazu. Provjeriti da li se „mjerilo“ prikaza i šrafature u legendi podudara s onim na kartografskom prikazu.

09 – Kulturna baština – sva područja bi trebala biti obrubljena na isti način u legendi i na kartografskom prikazu. Nigdje u legendi nisu pojašnjeni pravokutnici u boji koji se mogu naći na kartografskom prikazu. Doraditi.

10 – NEDOSTAJE KARTOGRAFSKI PRIKAZ POD BROJEM DESET (10) – ŠTO JE TO??

11 – Namjena mora – širina označenog kabelskog dalekovoda u legendi ne odgovara onoj u legendi. Provjeriti da li se „mjerilo“ prikaza i boja u legendi podudara s onim na kartografskom prikazu.

12 - Namjena površina – plan – Odlučiti se za jedan naziv „VODNI“ ili „VODENI“ koji se pojavljuje u legendi. Jedan od njih nije pravopisno točan, a pogotovo ne koristiti oba naziva. Umjesto TRAJEKT koristiti TRAJEKTNI PRAVCI ili PLOVNI PUT TRAJEKTA jer se taj izraz spominje odmah iznad u legendi. Razmisliti da li povećati veličinu simbola za lokacije „**podmorske kulturne baštine**“, „**marikulture**“, „**ribarske poste**“.

13 – Mreža naselja i razvoja funkcija - OK

14 – Planske zone i razvojni koridori – uskladiti se s tekstom – *koridori* ili *pravci*. Možda malo smanjiti „strelice“ na tim pravcima i na kartografskom prikazu i legendi jer ovako one pokrivaju početak teksta u legendi. Nigdje se u legendi ne vidi obrazloženje za kose crte koje se pojavljuju na većem dijelu kartografskog prikaza.

15 – Ograničenja i potencijalni konflikti – **KARTU NISAM USPIO OTVORITI IZ DESETAK POKUŠAJA. VJEROJATNO IMA PUNO „NEZAKLJUČANIH SLOJEVA“ KOJI SE POKUŠAVAJU OTVORITI IAKO NISU PREDVIĐENI DA BUDU VIDLJIVI NA PRIKAZU. ALI SVE ŠTO SAM OPĆENITO NAVEO ZA SVE PRIKAZE VRIJEDI I ZA OVAJ.**

16 – Stanovništvo i mreža naselja – Predlažem da se smanji razmak vodoravnih i okomitih crta za smanjenje/povećanje broja stanovnika jer je to radi razmaka vrlo nečitljivo u legendi.

17 – Urbanizacija - OK

18 – Upravljanje otpadom - OK

TEKST TREĆE KNJIGE - opći komentari

1. Ako će se cijeli tekst PPCG ispisivati obostrano biti će čitljivije i jasnije. Bojim se da će unutrašnja margina biti preuska i da se knjiga neće moći dobro presavijati i čitati. Možda da 3 vanjske margine budu **1,00 cm**, a unutrašnja margina **2,00 cm**. To je najmanja margina za uvez obostrano pisanog teksta. Iz vlastitog iskustva, korištenje slova *Ariel narrow*, veličine **10,5** je više nego čitljivo. To koristim u mojim stručnim planovima. Razmak redova može biti **1,08**. Također predlažem da veličina slova naslova pojedinih razina bude slijedeća:

1. **NASLOV**

1.1. **NASLOV**

1.1.1. **Naslov**

Cijeli tekst PPCG bi izgledao kao i cijeli tekst mojih komentara.

2. U svim poglavljima treba staviti poveznicu s odgovarajućim kartogramom, Kartom, Tabelom, fotografijom i sl., a ne samo naizmjenično stavljati tekst pa grafičke prikaze. (vidi kartogram 2.1.1.)

3. Predlažem da tekst, koji je pisan kao nabranjanje, nema desno poravnanje već samo lijevo, uz uvlačenje teksta svih redova (*hanging indent*). Djelovat će čitljivije (primjer tekst nabranjanja sa stranice 50 PPCG).

- podsticanje održivog privrednog razvoja i stvaranje poslovnih prilika i otvaranje novih radnih mjesta u području „plavih“ privrednih sektora – ribarstva i marikulture. Ovo se posebno odnosi na definisanje novih lokacija za marikulturu na otvorenom moru crnogorskog primorja kao i razvoj uzgoja morske ribe na kopnu (u recirkulacijskim sistemima-RAS)
- održivi razvoj i unaprijeđenje marikulture kao podrška razvoju turizma u Primorskom regionu (dobijanje sertifikata o organskom uzgoju školjki, brendiranje proizvoda, zaštita geografskog porijekla mušulje (*Mytilus galloprovincialis*), formiranje klastera i novih turističkih ponuda usko povezanih sa ribarstvom i marikulturom)
- povećanje kapaciteta inovativnih tehnologija u procesu uzgoja, difuzija i transfer tehnologija i tehnološkog znanja, poboljšanje tehnoloških procesa

4. Voditi računa da se u tekstu koriste isti pojmovi, a ne koristiti više različitih riječi kao sinonime, može doći do zabune (koridori, pravci, smjerovi). Najbolje je u naslovu/podnaslovu staviti taj pojam i koristiti ga kroz cijeli tekst ili pak na samom početku teksta napisati razloge za što se koriste pojedini izrazi/pojmovi.

5. Koristiti pojam **PROSTOR** umjesto **POVRŠINA** kad god se govori općenito, jer tako i piše u *Pravilniku* ..., točka 5: planirano rješenje organizacije, uređenja i korišćenja **prostora**.

6. Osim pojma **KORIŠĆENJE** koristiti i pojam **NAMJENA** jer prvi opisuje **trenutnu zauzetost/upotrebu zemljišta**, a drugi daje smjernice za **planiranu zauzetost/upotrebu zemljišta**.

7. U svim dijelovima teksta koji se sastoji od nabranjanja, odnosno prikaza u tablicama trebalo bi napisati nekoliko rečenica kao uvod i pojašnjenje što će se navoditi u nastavku. Nije baš dobro da u nekom od potpoglavlja bude samo tablica ili puko nabranjanje (tzv. *bullets*), bez imalo uvodnog teksta.

8. Koristiti samo jedan od izraza: EKONOMIJA ili PRIVREDA, jer su to dvije riječi u 99% sinonimi (istoznačnice). Predlažem da se koristi u PPCG riječ **PRIVREDA**.

9. Predlažem da „numeracija“ (brojanje) stranica započne s prvom stranicom teksta, nakon popisa autora i samog sadržaja, čija numeracija može biti rimskim brojevima

10. Izbjegavati da jedna rečenica bude jedno malo potpoglavlje (pasus/odjeljak u tekstu). Tekst tada izgleda „razbijen“ i „telegrafski“ napisan!

11. Pripaziti na pravopisne i tiskarske pogreške. Veći dio teksta PPCG pisan je po „engleskom pravopisu“ jer kod određivanja „uzorka i načina pisanja – TEMPLATE nije odabran crnogorski jezik, već English (United Kingdom!!!

12. Predlažem da brojčane oznake Kartograma, Tabela, imaju broj poglavlja i potpoglavlja, pa crticu i onda redni broj kartograma. Isto tako i za tablice. JEDNOSTAVNIJE JE I RAZUMLJIVIJE.
Kartogram 2.2-3

13. Molim Vas da sve autore upozorite da u pisanju rade razmak između broja i skraćenice za dužinu (ne **7km**, već **7 km**) ili neku drugu oznaku jedinice. Isto tako, predlažem da se brojčana oznaka Tabele stavi u sredinu.

14. Predlažem da svaki autor, ili grupa autora, za neku temu složi svoju referentnu listu podataka koja će tako biti priložena na kraju PPCG po temama. Isto tako predlažem da se ispod naslova svakog poglavlja/teme napišu imena i titule autora teksta. Djelovat će ozbiljnije i stručnije.

15. Predlažem da se u cijelom tekstu Prostornog Plana Crne Gore trebala bi se koristiti ista kratica. Predlažem da to bude PPCG, a ne različite riječi/oznake (Plan, plan, prostorni plan, PP CG, ...).

16. U organizacijskom dijelu gdje se određuje oblik i izgled određenog dijela teksta (*Paragraph*) stalno je označeno *6 pt before* i *6pt after* teksta, ali je isto tako stavljena kvačica u kvadratić: „*Don't add space between paragraphs of the same style*“. Tako nema nikakvih povećanih razmaka. Treba maknuti tu kvačicu jer je inače tekst vrlo nejednako raspoređen!!! Predlažem da za sav tekst vrijedi „*6pt after*“, ali ne i kod nabiranja jer su, pravopisno gledano, svi tekstovi nabiranja zapravo neodvojivi dio teksta rečenice prije nabiranja.

17. SVAKAKO ujednačiti označavanje naslova i podnaslova u svim tekstovima. Jako je zbunjujuće – od autora do autora!

18. Treba voditi računa o nivou (razini) alineja i podalineja. Njihovo grafičko obilježavanje je nečitko. Na kraju jedna osoba (korektor) trebala bi sav tekst svesti na zajednički izgled!!

19. Sve Kartograme i Tabele treba svesti na istu širinu – širinu teksta (prijedlog je 18,00 cm).

20. Bilješke (fusnote) se po pravilu nikada ne stavljaju u samom naslovu. Može u prvoj rečenici ispod naslova. Na početku svakog poglavlja, potpoglavlja treba dati neki uvodni tekst pa tek onda umetati Tabele, Kartograme, ...

21. Bibliografske jedinice trebaju imati samo lijevo poravnanje teksta!!!

22. Svi priloženi kartogrami trebaju biti izrađeni na „čistoj podlozi“ bez reljefa (jer vrlo često reljef „onečišćava“ prikaz, u istom mjerilu (širina 18 cm) – To znači da se vidi i kopneni i morski dio Crne Gore.

23. Predlažem da svi autori prihvate jedinstvenu podjelu teritorija Crne Gore – Primorski dio, Središnji (kontinentalni) i Planinski dio. Korištenje različitih naziva od različitih autora dovodi do zabune.

24. U svim tekstovima u svim poglavljima nedostaje povezivanje s kartografskim prilogima PPCG. To je vrlo važno i to bi svaki autor/grupa autora trebao/trebala uraditi. Samo na taj način će pisani i kartografski dio PPCG predstavljati smislenu cjelinu.

25. Naročito upozoravam na pisanje bibliografskih jedinica po pojedinim poglavljima, a ne po njihovim dijelovima i djelićima. Nigdje nisam vidio popis Zakona, Pravilnika, Uredbi, A korištenih prilikom pisanja teksta.

26. Smatram da bi bilo dobro ispod naslova svakog od 12 glavnih poglavlja staviti imena autora.

1. SADRŽAJ PRVOG POGLAVLJA PLANSKOG DIJELA PPCG – OBRAZLOŽENJE PLANSKOG KONCEPTA - TREBA NAPRAVITI PREMA *Pravilniku o bližem sadržaju i formi planskog dokumenta* (Sl. List CG br. 91/20), točka 5. *Planski dio*

Prema ovom *Pravilniku*, točka 5 *Priloga I.*, prvo poglavlje s naslovom **OBRAZLOŽENJE PLANSKOG KONCEPTA** treba imati tri (3) potpoglavlja sa slijedećim naslovima:

1.1. Polazne osnove

1.2. Vizija

1.3. Principi i ciljevi razvoja.

Stoga predlažem da sadržaj ovog poglavlja PPCG sadržava potpoglavlja sa slijedećim podnaslovima:

1.1. Polazne osnove

1.2. Vizija razvoja

1.3. Principi i ciljevi razvoja

1.3.1. Opšti ciljevi – prioriteti i strateška usmjerenja prostornog razvoja Crne Gore

1.3.2. Opšti ekonomski i društveni ciljevi za razvoj

1.3.3. Specifični sektorski ciljevi

2. SADRŽAJ DRUGOG POGLAVLJA (*Planirano rješenje organizacije, uređenja i korišćenja prostora*) TREBAO BI IMATI NA ODGOVARAJUĆI NAČIN OZNAČENA DETALJNIJU PODJELU PRVOG POTPOGLAVLJA *Opšta struktura uravnoteženog prostornog razvoja*) kroz naslove i tekst treće razine. NA TAKAV NAČIN TEKST JE OBRAĐEN U POGLAVLJU 5, POTPOGLAVLJE 5.1.

Predlažem slijedeće označavanje:

2.1.1. Regionalna podjela

2.1.2. Saobraćajni razvojni pravci/koridori

2.1.3. Razvojne zone

Nadalje, predlažem da se razmisli da li koristiti riječ **KORIDOR** ili **PROMETNI PRAVAC**. Ovaj naziv se mijesha u tekstu potpoglavlja 2.1.2. pri čemu se u samom podnaslovu koristi riječ. Ako se smatra da postoji razlika tada bi to trebalo opisati na samom početku tog potpoglavlja. Možda da **PRAVAC** opisuje postojeći prometni pojas, a **KORIDOR** planirani prometni pojas koji je podlozan manjim promjenama u ovisnosti o prirodnim uvjetima. Dakle, ovaj stručni izraz trebalo bi ujednačiti u cijelom tekstu, a ne da piše: *Saobraćajni razvojni pravci/koridori; Istočni saobraćajni razvojni koridor; Primorski saobraćajni razvojni pravac – koridor.*

U istom poglavlju, str. 23 na **kartogramu 2.1.1.** nema opisa kosih paralelnih crta u sivoj boji koje se nalaze u različitoj širini neposredno uz vanjsku granicu Crne Gore. Ako one trebaju predstavljati „Prekogranične razvojne zone“ onda svakako treba uskladiti mjerilo (proporciju) njihovih prikaza

u tumaču znakovlja i na samom kartogramu. Nema opisa što znače rimske oznake I, II, III. Predlažem da se naslov kartograma promijeni u **Planske zone i razvojni prometni koridori**. Radi lakše čitljivosti kartograma predlažem da se „briše“ topografija i ostanu samo granice zona. Provjeriti boje – čini mi se da boje na kartogramu nisu usklađene s bojama u tumaču znakovlja (legendi). Možda cijeli kartogram bez boja i njihovih nijansi!!!

Kartogram 2.2.2. *Prekogranične razvojne zone* uraditi kao i kartogram 2.1.1. (u istom mjerilu, a tumač znakovlja s opisom staviti izvan samog kartograma jer je tekst NEČITLJIV). Brojčane oznake u tumaču znakovlja treba pisati bez zagrada jer ih nema na samom kartogramu!!

3. BROJČANE OZNAKE I VELIČINU SLOVA U POJEDINIM NASLOVIMA I PODNASLOVIMA TREBA SVAKAKO UJEDNAČITI U SVIM DIJELOVIMA TEKSTA PPCG I PODEBLJATI KAKO BI SE RAZLIKOVAO JASNO OD OSTATKA TEKSTA.

Stoga bi naslov 3) trebalo podebljati. Naslove Tabela 3.1. do 3.4. trebalo bi pisati u skladu s prikazom podataka: **Projekcija broja domaćinstava u opštinama, regionima i cijeloj Crnoj Gori** i slično tako i na preostala tri kartograma. Predlažem da se tekst i brojevi u svim *Tabelama* PPCG pišu u sredini (gledano po visini ćelije). Djeluje urednije. Bilo bi dobro na kraju ovog poglavlja, kao i svih drugih napisati kratki zaključak ili smjernice autora koje bi se onda mogle ugraditi u sažetak PPCG.

4. Poglavlje 4) EKONOMSKO – TRŽIŠNA PROJEKCIJA – TREBA PRESTRUKTURIRATI CIJELI TEKST

Djeluje čudno da ovaj tekst ima samo jedno potpoglavlje (4.1.). Možda da je drugo potpoglavlje i njegov podnaslov: **4.2. CILJEVI RAZVOJA**.

U Tabeli 4.1.1. umjesto pojašnjenja kratice SDI u bilješci (3) možda njeno pojašnjenje staviti u istom retku, prvi stupac (*Priliv stranih direktnih investicija (SDI) iz NATO zemalja i EU*). Isto se odnosi i tekst pojašnjenja kratice CBCG na str. 32 koja je u bilješci (2). U naslovu Tabele 4.1.1. Riječ „*plana*“ pisati s velikim slovom ili napisati „**PPCG**“. Promisliti o drugačijem (predloženom) brojčanom načinu označavanja Tabela i kartograma – samo oznaka broja poglavlja te broj kartograma/tabele s crticom između (4-2).

5. NASLOV 5) POGLAVLJA USKLADITI S PRAVILNIKOM – SEKTORSKE PROJEKCIJE (POLJOPRIVREDA, TURIZAM, PRIVREDA)

Nakon izmjene naslova, uvrstiti potpoglavlja s odgovarajućim podnaslovima iz glavnog naslova:

- 5.1. POLJOPRIVREDA
- 5.2. TURIZAM
- 5.3. PRIVREDA

s odgovarajućim pod-podnaslovima. Tekst o **poljoprivredi** iz poglavlja 5.2. treba staviti u prvo poglavlje, tekst o **privredi, rudarstvu i iskorištavanju prirodnih sirovina** staviti u treće poglavlje – u skladu s *Pravilnikom*. Tekst poglavlja Marikultura treba biti potpoglavlje PRIVREDE! Tekst poglavlja 5.4. **Šumarstvo, drvna industrija i lovstvo** treba rasporediti u prvo i treće poglavlje: **šumarstvo i lovstvo** je u istoj razini kao **poljoprivreda**, a **drvna industrija** je dio **privrede**. Naslov potpoglavlja 5.5. **TURISTIČKI RAZVOJ** promijeniti u **TURIZAM**.

Za tekst na str. 59, 61, 63, a koji je uokviren i pod navodnicima, treba navesti njegov izvor!! Tablice na str. 65-68 pokušati izraditi u „*portrait formatu*“. Prijedlog podatke u stupcima i redovima međusobno zamijeniti. Svi podaci iz tablica lakše će se pratiti. U potpoglavlju o turizmu trebalo bi složiti tekst u najmanje 4 razine podnaslova, vodeći računa da se ona četvrta razina odnosi na *Primorski region*, *Središnji region* i *Sjeverni region*, jer trenutno razlikovanje podnaslova dovodi do zabune o poimanju važnosti samog teksta (sjeverni region – velika slova, a naziv pojedinih zona podebljana slova).

Na str. 77, u tumaču znakovlja oblik pojedinih zona ne naznačiti pravokutnikom, već ovalom (elipsom) Voditi računa o „mjerilu“ simbola – veličina točkice (koja označava podzone) trebala bi biti ista na samom kartogramu i u tumaču znakovlja. Razlika u veličini može dovesti do zbunjenosti.

Potpoglavlje 5.6. POMORSKA PRIVREDA trebalo bi doći kao pot-potpoglavlje u **5.3. PRIVREDA**. Predlažem Tabele 5.5.1. i 5.5.2. te 5.5.3. i 5.5.4. staviti na jednu „landscape“ stranicu iz razloga da sav tekst ostane na „portret“ formatu. Ako je potrebno, Tabele ugraditi u tekst kao sliku u JPG.

Na kraju ovog vrlo opsežno-i detaljno napisanog teksta bilo bi dobro napisati par rečenica kao zaključak za svako potpoglavlje.

6) MJERE ZAŠTITE I PLANIRANJE RAZVOJA PREDJELA

U dijelu teksta koji se nalazi na stranicama 81 – 84 trebalo bi napisati nekoliko rečenica kao uvod, a ne započeti s nabrojanjem odmah nakon nekog podebljanog „podnaslova“.

Na str. 85 nalazi se vrlo vrijedan kartografski prikaz. Bilo bi dobro u prethodnom tekstu na neki način opisati razloge ovakve podjele područja Crne Gore i te predjele opisati u nastavku, odnosno sve ono što slijedi iza te stranice na neki način povezati sa ovim kartogramom!!!

Predlažem drugačiji „naslov“ na str. 86 – **ZAŠTITA I RAZVOJ UNAPREĐENJA KARAKTERISTIKA PREDJELA UZ MORE** Navesti da su područje i *buffer zona* utvrđeni kroz *Heritage Impact Assessment* koja je izrađena i prihvaćena na skupštini UNESCO-a! Rečenice su nažalost napisane telegrafski. Trebalo bi malo detaljnije (detaljnije opisati) sva ova područja. Pa to je ono što se najviše cijeni na području Crne Gore. Za označavanje „naslova“ predlažem ne koristiti „podebljavanje“ teksta nego koristiti podvlačenje. Ovako djeluje zbunjujuće u cijelom tom poglavlju – što je važno i na kojoj razini (nivou). A gdje je onda **ZAŠTITA I RAZVOJ UNAPREĐENJA KARAKTERISTIKA KONTINENTALNIH I PLANINSKIH PODRUČJA???**

Pitanje za str. 88 - da li je naslov KONCEPT ZAŠTITE PRIRODE podesan ili treba ipak naglasiti da se zaštita treba provoditi u skladu sa Zakonom. Nije jasno zašto je dio teksta uokviren – da li je to naglasak iz Zakona. Ako je treba navesti članaka i Zakon!!

Na str. 89 i 90 nalaze se „podnaslovi“: **I. Primorski dio** i **II. Kontinentalni dio**. Koja su ovo područja i na temelju čeraga su ona utvrđena. Zar Planinski dio nema nikakvih zaštićenih područja prirode???

Na str. 93 nejasan je tekst na kraju stranice – **Indikatori razvoja** koji su vrlo nejasno „obrazloženi“.

Smatram da bi se tumač znakovlja (legenda) kartograma 6.2.2. na str 94 trebalo „napisati zasebno“ jer je ovako vrlo nečitljiv (Ovo poglavlje i ovaj kartogram je VRLO VAŽAN I VRIJEDAN DIO PPCG). Predlažem da se on ipak „malo doradi“ jer se pitam da li u CG već postoje tzv. *emerald područja* ili se ona tek predlažu? Isto tako, smatram da bi umjesto: „potencijalna zaštićena područja prirode“ bilo bolje i ispravnije napisati „područja predložena za zaštitu“.

Tumač i opis kartograma 6.2.3. trebalo bi napisati zasebno jer je kao dio slike/kartograma nečitljiv.

Općenito, u ovom poglavlju trebalo bi drugačije strukturirati tekst jer su neki „podnaslovi“ jače označeni nego neki podnaslovi koji se odnose na cijela područja.

Kako se radi o istom poglavlju, predlažem da se ne radi „*page-break*“ (prijelom stranice) za svako potpoglavlje. Djeluje zbunjujuće.

Nisam baš siguran da je položaj bilješke (8) na pravom mjestu. U bilješci se pojašnjava *usluga ekosistema*, a tekst u kojem se nalazi bilješka „govori“ o nečem sasvim drugom.

Čudno da se u poglavlju o kulturnoj baštini CG prvo „govori“ samo o „*kulturnom pejzažu*“, a NIŠTA o ostalim zaštićenim kulturnim dobrima (osim općeg prikaza na kartogramu 6.4.2.).

Nejasno mi je na temelju čega je u ovo poglavlje uvrštena i tema SMANJENJE RIZIKA OD KATASTROFA I ZAŠTITA OD ELEMENTARNIH NEPOGODA. Po meni, trebalo bi u potpunosti prestrukturirati ovo poglavlje – 1. Prirodna baština; Kulturna baština, Zaštita područja CG od prirodnih katastrofa i elementarnih nepogoda. Koja je razlika između SMJERNICA (str. 111-112) i PREPORUKA (str. 113-114)?

Kartogram 6.4.1. na str. 105 treba biti u širini od 18,00 cm.

7. NASLOV POGLAVLJA TREBA BITI „MREŽE I OBJEKTI DRUŠTVENE INFRASTRUKTURE – SUPRASTRUKTURE“ U SKLADU S PRAVILNIKOM

Nije potrebno svako potpoglavlje prve razine (nivoa) započinjati na novoj stranici. Na str. 1233 (primjer) nije potrebno pisati „mali podnaslov“ Ciljevi razvoja, a onda u retku ispod pisati novi „mini“ podnaslov „Opšti ciljevi ruralnog razvoja su:“. To može biti obična rečenica bez podebljavanja, a u kojoj se nabraja navedeno. To se odnosi na cijeli tekst ovog potpoglavlja.

8. NASLOV POGLAVLJA (MREŽA I OBJEKTI INFRASTRUKTURE) ODGOVARA ONOM IZ SPOMENUTOG PRAVILNIKA

Na str. 134 provjeriti „tijelo“ teksta – tekst pod točkom 1. ima drugačiju širinu od tekstova pod točkama 2-5. Isto tako, nabranje u točki 1. ima veću širinu teksta od teksta u točkama 2-5 iako je taj tekst samo nabranje u točki 1.!!! Voditi računa da jezičnio nije ispravno da jedna (kratka) rečenica bude i jedan „pasus“. Na kraju stranice su smjernice, ali nejasno je za što?!

Tekst u tabelama (str. 136) ne treba imati desno poravnanje i svakako za cijelu tabelu treba odrediti da tekst bude u sredini ćelije (po vertikali)!!

Na str. 138 podnaslov „*Željeznički saobraćaj*“ treba imati brojčanu oznaku „**8.1.2.**“. Na str. 140 podnaslov „*Vazdušni saobraćaj*“ treba imati brojčanu oznaku „**8.1.3.**“. Na str. 141 pitanje

ispravnosti podnaslova: „vodni saobraćaj“ ili pak „pomorski saobraćaj“ i nedostaje brojčana oznaka „8.1.4.“.

Na str. 145 trebalo bi prvu i drugu rečenicu povezati u jedan „pasus“ te u drugoj nabrojati sve ciljeve, a onda ih posebno obraditi svaki. Nije jasna logika zašto su neki početni dijelovi rečenice podebljani, a neki nisu, a očito se radi o istoj kategoriji rečenice. Kartogram 8.2.1. treba biti u širini od 18,00 cm s jasno prikazanom kopnenom i pomorskom granicom CG.

Na str. 148 i 149 spominju se „**Solarne elektrane**“ i „**fotonaponske elektrane**“. U čemu je razlika??

Zašto je na str. 150 dva puta podebljan tekst „podnaslova“ – „**Vjetroeletkrane**“. Nedostaju neke uvodne rečenice. Na istoj stranici navođenje podataka stavljeno je u istu kategoriju, a očito se radi o pet vjetroeletkrana i njihovim obilježjima. Preraditi!!!!

Na str. 151-152 spominju se trafostanice, ali nije jasno koje su postojeće, a koje planirane. Treba doraditi.

U tumaču znakovlja (legendi) kartograma 8.2.2. veličina simbola treba odgovarati veličini simbola na samom kartogramu!!!

Na kartogramu 8.3.1. i 8.3.2. (str. 162, 163) nije jasno koje je područje prikazano!! Smatram da nedostaje umanjeni prikaz područja CG s oznakom koje područje prikazano u detalju.

Simboli u tumaču znakovlja na Kartogramu 8.4.1. Trebali bi biti u istom „mjerilu“ kao i oni na kartogramu.

Na str. 176-178, 180-184 spominju se u tekstu „skice u tekst“, a zapravo se radi o kartogramima koji bi trebali biti u istom „mjerilu“ kao i svi prethodni – u širini od 18,00 cm.

9. PODJELA NA ZONE

Ponovo ista preporuka, kao i u prethodnim poglavljima: izbjegavati da jedna rečenica predstavlja „pasus“. Tada tekst izgleda kao natuknice, a ne kao jedan cjelovit tekst.

Bez obzira što se zadržava podjela na ZONE (možda ipak regione) iz trenutno važećeg PPCG mislim da bi bilo dobro ih opet i ovdje ponoviti – navesti.

Podnaslov „**RAZVOJNE ZONE PRIMORSKOG REGIONA**“ trebao bi ipak imati brojčanu oznaku jer ima dosta teksta pod ovim podnaslovom: „**9.1.1. RAZVOJNE ZONE PRIMORSKOG REGIONA**“.

Nejasna rečenica: „Razvojna zona Boka Kotorska je geografski kompaktna i zahtjeva jedinstven pristup u prostornom uređenju. Obuhvata podzone Herceg Novi, Tivat i Kotor.“ – ili je druga rečenica nedovršena ili u prvoj nedostaje tekst koji bi opisao da se unutar zone BK prepoznaje i određeni broj „podzona“ koje su većinom oko većih gradova (ili tasko nešto. Inače cijeli tekst je pun isprekidanih i naoko nedovršenih rečenica.

Na istoj stranici ovog poglavlja (str. 187) nalazi se dio teksta koji je podcrtan i završava dvotočkom, ali nije jasno na što se taj tekst odnosi: - prioriteti u razvoju (ČEGA, KOGA,...), Resursi i potencijali (KOGA, ČEGA, ...) Trebalo bi dodati objekt.

Vidim da se u svim podzonama nalaze isti „podnaslovi“ odnosno kriteriji. Predlažem da se na samom početku teksta oni navedu da će se po njima vršiti provjera i davati smjernice za budući (privredni, turistički,) razvoj.

Dodati brojčanu oznaku kod podnaslova da izgleda: „**9.1.2. RAZVOJNE ZONE SREDIŠNJEG REGIONA**“ (str. 189).

Dodati brojčanu oznaku kod podnaslova da izgleda: „**9.1.3. RAZVOJNE ZONE SJEVERNOG REGIONA**“ (str. 191).

Na stranici 191 koristiti puni naziv, a ne kraticu ili svuda u prijašnjem tekstu umjesto „**Razvojna zona**“ pisati „**RZ**“. Primjer za ovu primjedbu je kod „**RZ Gornje i Srednje Potarje**“. Na str. 192 piše „**RZ Polimska zona**“. Malo čudo – kada bi se pisalo sve na isti način onda bi to glasilo: „**Razvojna zona Polimska zona**“!!! Trebalo bi promijeniti naziv ove podzone – možda **Polimlje**. Isto se događa na str. 193. Predlažem promjenu nazivlja! Na str. 194 to je dobro riješeno: „**Razvojna zona područja Durmitora**“. Možda ubaciti riječ „**područja**“ u prethodno navedene primjere.

10) NASLOV POGLAVLJA JE PROŠIREN U ODNOSU NA NASLOV IZ PRAVILNIKA ŠTO JE DOBRO, ALI IPAK TREBA DODATI OBJEKT u rečenici – ČIJI PRIRODNI RESURSI I POTENCIJALI. MEĐUTIM U POGLAVLJU IMA VRLO MALO PODATAKA O PRIRODNIM RESURSIMA, A NE ZNA SE I O KOJIM POTENCIJALIMA ĆE BITI RIJEČ. TREBALO BI DOPUNITI NASLOV I U TEKSTU PRIJE PRVOG POTPOGLAVLJA (10.1.) SVE TO NAVESTI I OPISATI.

Nedostaje neki uvodni tekst. Ne može cijelo poglavlje biti samo niz tablica ispod prvog podnaslova „**PLANIRANO KORIŠĆENJE PROSTORA PO KATEGORIJAMA**“. Treba prije svake tablice staviti kratki tekst s opisom što je obrađeno/prikazano u narednoj tablici. Isto tako u tom predtekstu trebalo bi obrazložiti korištene kratice, bez obzira što su one možda opće poznate, ali ipak ...

Predlažem slijedeću podjelu ovog poglavlja sa svim razinama naslova i podnaslova. Ponovno napominjem da bi prije svake tablice trebala bar jedna rečenica uvodnog teksta.

10. BILANSI I KAPACITETI (STRUKTURA I INFRASTRUKTURA) – Pregled postojećeg i planiranog

10.1. MREŽA I FUNKCIJE NASELJA U CRNOJ GORI

10.1.1. URBANA I RURALNA NASELJA

10.1.2. KORIŠĆENJE I NAMJENA PROSTORA PO KATEGORIJAMA

10.2. ZAŠTIĆENA PODRUČJA PRIRODE

10.3. PRIJEDLOG PODRUČJA PRIRODE I/ILI NJIHOVIH DIJELOVA ZA ZAŠTITU

10.4. PODRUČJA S MINERALNIM SIROVINAMA

10.5. PROMETNA INFRASTRUKTURA

10.5.1. DRUMSKI PROMET

10.5.2. ŽELJEZNIČKI PROMET

- 10.5.3. VAZDUŠNI PROMET
- 10.5.4. POMORSKI PROMET
- 10.5.4.1. LUKE OD NACIONALNOG ZNAČAJA S PRIPADAJUĆIM AKVATORIJEM
- 10.5.4.2. LUKE OD LOKALNOG ZNAČAJA S PRIPADAJUĆEM AKVATORIJEM
- 10.5.4.3. SIDRIŠTA
- 10.5.5. GRANIČNI PRIJELAZI
- 10.6. ENERGETIKA I TELEKOMUNIKACIJE
- 10.6.1. ELEKTROENERGETIKA
- 10.6.2. TELEKOMUNIKACIJE
- 10.7. HIDROLOGIJA
- 10.7.1. IZVORI I IZVORIŠTA PITKE VODE
- 10.7.2. RIJEKE I MORE
- 10.8. UPRAVLJANJE OTPADOM

Veliki dio tablica nema jasno naznačen opis podataka u prvom retku, ili se nalaze neke kratice i strani izrazi. Tekst u tablicama treba biti samo sa lijevim poravnanjem inače se dvije riječi u jednom retku razvuku od lijevog do desnog ruba ćelije. Širina tablica bi trebala biti širine kao i cijeli tekst u PPCG – 18,0 cm.

U tablici 10.3 treba razjasniti pojmove „**značajni lokalni centar**“ i „**lokalni centar**“.

U tablici 10.4 trebalo bi upisati i broj rješenja o proglašenju međunarodne zaštite i nacionalne zaštite (proglašenje nekog područja zaštićenim). Ti podaci postoje.

U tablici 10.5. pripaziti na razmake i položaj teksta u pojedinim ćelijama. Na tr. 202, krajnji dio tablice, nabrojavanje područja počinje od slova f)! Zašto?

Tablica 10.6 – u prvom retku treba upisati „**vrsta sirovine**“ te onda „**ležište**“. Da li možda postoje i zatvoreni rudnici? Ako da, koja bi mogla biti njihova prenamjena?

Tablice 10.9 i 10.10 trebalo bi uraditi na isti način: nazivi „**postojeći aerodrom**“ i „**planirani aerodrom**“ u prvi stupac, a nazive u desni stupac. Biti će preglednije, kao u tablici 10.9.

Tablica 10.11 – Zašto su neki podaci podvučeni. Djeluje zbunjujuće, naročito kada je tekst u dva reda.

Tablica 10.12 – Što znači „**susjedni granični prijelaz**“, susjedni u odnosu na koga ili što?

Tablica 10.13 – oznaka „kV“ uvijek mora razmaknuta od bročane oznake. Pojasniti što znači opis „**Postojeći elektroenergetski objekt**“ jer se iz kratica to ne razumije. Što znači kratica „KAP“ u drugom retku i prvom stupcu tablice sa trafostanicama? Što prikazuje tablica na str. 211 s oznakama u prvom stupcu „**Bar**“, „**Budva**“, „**Tivat**“??

Pokušati tablice ne prelamati preko dvije stranice jer onda donji dio tablice na drugoj stranici nema opis iz zaglavlja.

Tablice 10.14 bilo bi dobro navesti i dužinu toka pojedine rijeke jer se na taj način može izračunati količina protoka vode u određenim vremenskim razdobljima (prema potrebi).

Tablica 10.15 – što znači tekst u prvom retku: „**Row Labels**“, „**izd_max_1**“, „**izdas_min**“, „**izd_sred**“??? Ako ova tablica prelazio preko dvije stranice tada bi prvi redak trebao da se ponovi i na drugoj stranici (214 i 215).

Tablica 10.16 – trebalo bi opisati korištene pojmove: deponija“, „reciklažno dvorište“, „reciklažni centar“ itd. predlažem dodavanje trećeg stupca, tako da bi se u drugom stupcu navodili **postojeći** „objekti“, a u trećem stupcu **planirani**.

11. USLOVI U POGLEDU PLANIRANIH NAMJENA podijeliti na poglavlja na slijedeći način:

11.1. USLOVI KORIŠĆENJA I NAMJENE NA KOPNU

11.1.1. Građevinsko područje

11.1.2. poljoprivredne površine

.....

,.....

.....

11.1.8 OPTIMIZACIJA KORIŠĆENJA I NAMJENE PROSTORA

11.2. USLOVI KORIŠĆENJA I NAMJENE MORA

11.2.1. UŽI OBALNI POJAS

11.2.2. ŠIRI OBALNI POJAS

Pohvalno što su dane SMJERNICE za svako pojedino korištenje i namjenu. To bi bilo dobro da se nalazilo u svakom poglavlju, naročito u trećoj knjizi gdje se govori o planiranim zahvatima. Pripaziti da razmak iza zadnjeg retka bude VEĆI od razmaka između podnaslova i opisnog teksta.

Pripaziti na način nabiranja i pisanje „podnaslova“. Kod nabiranja samo lijevo poravnanje teksta jer je onda isti čitljiviji.

Ne razbijati tekst istog poglavlja na nove stranice. Sav tekst jednog poglavlja treba biti u kontinuitetu (str. 222 i 223).

Kod svake grupe nabiranja treba napisati bar jednu uvodnu rečenicu, a ne samo nabrajati. Možda da se u potpunosti makne „oznaka nabiranja“ – crtica i da se sve piše kao normalni tekst.

12. SMJERNICE ZA SPROVOĐENJE PLANSKOG DOKUMENTA

Isti prijedlog kao i prije u tekst: ne stavljati pojedinu rečenicu kao samostalni „pasus“. Čitljivije je ako se više rečenica spoji.

Nedostaje kratki uvodni tekst prije svakog „nabiranja“.

Str. 231: Institucionalni okvir za implementaciju PPCG ne čine „državni i lokalni nivo“, već se implementacija PPCG može sagledati kroz institucionalni okvir na državnom i lokalnom nivou.

13. FAZE REALIZACIJE

Tekst pojedinih faza pisati ili sve u „italiku“ ili sve „okomito“. Nikako ne miješati jer djeluje zbunjujuće (str. 234, 235, 236, ...).

Naglasiti optički pojedine djelatnosti za koju se predlažu faze realizacije.

GRAFIČKI DIO:

Što je s kartografskim prikazom pod brojem 6 i 10, nema ih na popisu niti u priloženim kartama??

BIBLIOGRAFIJA

Predlažem razdvojiti u grupe po poglavljima, te razdvojiti stručnu i znanstvenu literaturu od web stranica (koje dođu na kraj svakog popisa).

3. **MIŠLJENJE – OBLAST URBANIZAM I ARHITEKTURA I GENERALNI OSVRT**

Nakon detaljnog čitanja dostavljenog NACRTA PROSTORNOG PLANA CRNE GORE, očekujući značajnije unapređenje sa aspekta istraživanja pri donošenju određenih odluka u Planu, u opštoj impresiji, zadržavam pravo na ne tako veliki optimizam da će Plan artikulirati neke nove perspektive razvoja Crne Gore.

U predloženom NACRTU Prostornog plana, teško je identifikovati istraživačku komponentu cjelokupnog procesa, a koja se po mom sudu čini najvažnijom, ako smo usmjereni ka novim perspektivama prostornog razvoja države.

U nastavku su navedeni opšti nedostaci, koji su naročito vidljivi prilikom čitanja Plana:

- Determinisanje članova užeg tima za izradu Plana koji je mogao (trebao) biti širi i uključiti članove iz oblasti urbanizma i arhitekture;
- Metodologija izrade Plana je konvencionalna, pa iako definisana Pravilnikom, kao takvoj je moguće bilo pristupiti više istraživački nego što je to ovdje bio slučaj;
- Polazišna platforma za izradu Plana je razvijena na nedovoljno istraženim činjenicama, sa nedovoljno istraživačkih studija, nepotpunim i nevalidnim ulaznim podacima i td;
- Nedovoljna analiza i uporedivost sa praksama i politikama drugih zemalja, lista međunarodnih referenci (Ogroman broj relevantnih izvora (knjiga, naučnih radova, studija i dr.) na različite teme iz oblasti prostornog planiranja dostupne su, te je trebalo bar u dijelu opšte literature navesti neke ključne, koje su korišćene u analizi, a odnose na dosadašnja istraživanja koja su na nivou regiona i Evrope postignuta). Naročito je od značaja sagledati regionalni kontekst, u cilju artikulisanja politike koncentracije aktivnosti, analize strateške tendencije prostornog razvoja, vizija, progresivne teritorijalne organizacije i integracije;
- Naročito nedostaje uporedna analiza politika planiranja na nivou regiona i šire, Evropske unije, iz koje proizilaze budući pravci integracije kroz planiranje. (Relacija: Nacionalne politike - regionalne politike - evropske politike);

Pitanje integracije u kontekstu prostornih politika je od naročite važnosti sa aspekta unapređenja razvoja jedne zemlje. U tom pravcu bi trebalo više energije uložiti u procesu izrade Plana. (Evropska unija je, na primjer, usvojila dokument 1999. koji se odnosi na perspektivu prostornog razvoja cjelovite teritorije, gdje su uključeni razvojni projekti na zajedničkim ciljevima, kroz zakonsku regulativu, strukturne fondove, transevropske mreže, politika konkurencije, istraživanja, tehnološkog razvoja i dr.)

- Neophodno je identifikovati neke nove pravce, možda je pretenciozno, ali novu paradigmu razvoja prostora, koji je konkurentan, koji ne podržava prethodnu politiku, već joj se suprotstavlja. Na primjer, neminovno je da se gradovi mijenjaju, ali se pitanja postavljaju logično: kako razvijati zaista konkurentnost, kako kontrolisati promjenu, da li je potrebno redefinisati urbanog značenja, da li je to pitanje kulturne promjene...i td.

- Naročito ističem važnost uključivanja eksternih konsultanata, ali i društvene zajednice, kao i intenzivniju saradnju između užeg autorskog tima i ostalih učesnika u izradi Plana, kao i učesnika u njegovoj ocjeni, kako bi se u neposrednoj diskusiji otvorila razna pitanja koja mogu biti od značaja u daljem procesu izrade Plana i dali adekvatni odgovori na ista.

Zaključak: Na osnovu prethodnog, predlažem **USLOVNO prihvatanje NACRTA** Prostornog plana Crne Gore, potencirajući ujedno važnost, u daljoj fazi, kroz javnu dostupnost, uključivanje široke javnosti i podsticanje široke debate oko vitalnih pravaca razvoja Crne Gore u narednih 20 godina, ali i davanja konkretnih sugestija za postizanje što kvalitetnijeg sadržaja Prostornog plana Crne Gore.

4. **MIŠLJENJE – OBLAST PROSTORNO PLANIRANJE I EKOLOŠKO PLANIRANJE**

I Sumaran nalaz i preporuke

U ovoj verziji, izvršene su znatne pojedinačne dopune i promene u odnosu na ranije verzije, pa je Plan poboljšan. Međutim, i ovde nalazim da je Nacrt plana samo **uslovno prihvatljiv**. Moje rezerve jednako se odnose na ona otvorena pitanja na koja sam ukazivao i ranije. One su mahom metodološke prirode. Period do rasprave u nacionalnom parlamentu Crne Gore, kao i samu raspravu, treba iskoristiti da se još jednom ukaže na otvorena pitanja i na mogućnosti njihovog rešavanja.

II Komentari o nekim ključnim otvorenim pitanjima

***Ex post* evaluacija**

I nadalje **nedostaje produbljenja analiza** ranijih odluka, u prvom redu u delu koji se tiče kontekstualnih faktora (egzogenih i endogenih) koji su uticali na ostvarivanje-neostvarivanje ranije definisanih ciljeva. Jedan od aksioma u definisanju prediktivno-planskih odluka jeste da se do pouzdanih formulacija ne može doći bez ovakve analize. Primera radi, nijedan od strateških ciljeva u oblasti usmeravanja demografskog rasta i smanjivanja demografske recesije i demografske neravnoteže nije ostvaren. Nadalje, regionalne razvojne razlike se povećavaju. Potom, stepen ekološko-prostorne („environmentalne”) u odnosu na dostignuti stepen privrednog razvoja povećava se, kao i prostorno-urbanistička neuređenost. Većina strateških privrednih ciljeva, osim u nekim oblastima tehničke infrastrukture, turizma i poljoprivrede takođe se ne ostvaruje. Regionalne razvojne razlike produbljuju se. Stoga je upravo potrebna odgovarajuća *ex post* analiza ranijih odluka, da se u definisanju novih prediktivno-planskih odredbi ne ponove raniji propusti.

Ako je dosad propušteno da se nešto tako uradi, mogućnost za popravku i dopune vidim u delu koji se odnosi na **faze realizacije**, tj., inicijalni period/fazu intenzivnog razvoja i stroge kontrole zaštite prirode i životne sredine (pokretanje ključnih razvojnih projekata u svim sektorima), harmonizacija u fazi finalizacije započetih projekata i nadogradnje i zrela faza ostvarenja planske vizije i završetka planiranih objekata (str. 233 i dalje). **Naime, tokom svake od navedenih faza moguće je, konsekutivno, napraviti neophodnu ex post evaluaciju ostvarivanja ranijih**

odluka, za prethodnu fazu, i izvesti pouke glede budućeg planskog odlučivanja i ostvarivanja planskih odluka, za narednu fazu (naredne faze).

Ulazak Crne Gore u Evropsku uniju i razvojni izgledi u vezi s tim

Nema mesta naglašenom razvojnom optimizmu i entuzijazmu koji još uvek prevladava u Nacrtu. Naime, prema prognozama meritornih institucija kao što su Svetska banka, Međunarodni monetarni fond, Banka Engleske¹ itd, ali i prognozama renomiranih ekonomista-kritičara dominantnog neoliberalnog modela, skoro je izvesno da predstoji **produžena globalna i regionalna kriza**, zbog krize Unije, strukturne krize dominantnog modela, rusko-(američkog)-ukrajinskog sukoba i tektonskih poremećaja u takoreći svim ključnim sektorima, balkanske krize itd. Ubrzano dolazi do spoznaje da je izgledniji globalni scenario „Kasandra” nego scenario „Polijana”. Crnu Goru ne očekuje skori prijem u Uniju – uostalom, kao ni druge zemlje-kandidate – već „evropeizacija Crne Gore izvan Unije i uz njenu smanjenu pomoć, u uslovima nastavljene krize Unije i produžene regionalne, evropske i globalne krize”. Naime, Unija je u dubokoj, dosad nezapamćenoj **strukturnoj krizi** (sve produbljenije regionalne razlike, energetska kriza, migrantska kriza, finansijska kriza, konflikt između nacionalnog suvereniteta i briselskog centralizma, odnosno diktiranja odluka u uslovima tzv. „deficita demokratije” na supranacionalnom nivou, sve veća polarizacija u pogledu rusko-ukrajinskog odnosno rusko-američkog sukoba itd.). U ocrtanim okolnostima, samo još nominalnom kandidatima nije saopšteno da od prijema u Uniju u dogledno vreme neće biti ništa, već se sve ispraznija obećanja uvijaju u nemušte formulacija kao što je ona najnovija Evropskog parlamenta, da zemlje-kandidati mogu očekivati „odgovor najkasnije do 2030. godine” (o tome da više ne računaju na prijem?). Konsekventno, „mrvica sa evropskog stola” (SDI) biće sve manje, pa Crna Gora sve više treba da se okreće drugima, najpre susedima, zemljama mediteranskog kruga, zemljama BRIKSa i dr. A najpre, što je dobro naglašeno u Nacrtu plana, sopstvenim materijalnim, ljudskim i drugim resursima. Tome treba prilagoditi i planske prognoze u pogledu stopa budućeg privrednog i drugog rasta. Sumarno, ekonomskim rečnikom rečeno, „glavni zadatak nije kako maksimizovati dobit, već kako minimizovati gubitak” od novonastale situacije. Kako je to ranije navedeno u našim komentarima, „...treba se okrenuti **istraživanju, nalaženju i aktiviranju domaćih resursa, kao glavnog generatora rasta i razvoja**”.

Tome treba, konsekventno, prilagoditi i neke strateške ciljeve. Npr., deo propozicija koje se odnose na Uniju, npr., na str. 15 - „Usklađenost sa ciljevima evropske ekonomske, društvene (socijalne) i teritorijalne kohezije” – naprosto je bespredmetno za Crnu Goru, jer sama Unije sve ubrzanije odustaje od svake vrste kohezije, u uslovima jačanja nacionalnog protekcionizma kao pretežnog odgovora na globalnu krizu i sve veći otklon od neoliberalnog koncepta (str. 19 i dalje).

Zasnivanje budućeg razvoja na koncepciji održivosti

¹ Primera radi, Banka Engleske (juli 2022) bila je predvidela „dugu recesiju”, čak dužu i dublju od one tokom globalne finansijske krize iz 2008, a na tome još više insistiraju oni ekonomisti koji inače prednjače u kritici dominantnog globalnog neoliberalnog modela rasta i razvoja. Ovakva predviđanja već se ostvaruju, čak i u gorim oblicima, nego što je bilo nagoveštavano.

Ovde ponavljam ono što sam ranije rekao: koncepcija održivosti je *passé*, jer je doživela fijasko, naročito u manje razvijenim zemljama, na stranu to što **ona nije od veće koristi ako nije razvijena do konkretnih analitičkih-operativnih koncepcija u svim osnovnim dimenzijama održivosti** (ekonomskoj, socijalnoj, političkoj i ekološko-prostornoj/„envajronmentalnoj“), i to na način da one međusobno budu kako-tako „pomirene“ (nema planske odluke koja može biti „održiva“ u jednakoj meri u svim dimenzijama), odnosno da se među njima napravi neki „trejd-of“. To što se čak i u dokumentima najviših međunarodnih organizacija i institucija još uvek ukazuje na značaj koncepcija održivosti, ima mogo veći značaj za razvijene i najrazvijenije zemlje, nego za one manje i najmanje razvijene. Slično je i sa koncepcijama kao što je tzv. Zelena agenda, Zelena ekonomija/Zeleni rast („Zeleni rast“, u uslovima sve šireg ratnog sukoba, valjda samo Greta Tintin Eleonora Ernman Tunberg može još uvek u njega verovati!?) itd. Treba se okrenuti onim koncepcijama i doktrinama koje su bliže razvojnoj stvarnosti manje razvijenih zemalja, npr. konceptu „rezilijentnog/fleksibilnog razvoja“, „indigenom razvoju“, „short-circuit economy“ (u prevodu kao, najbolje, „lokalno zasnovana i podržana ekonomija“), „aktiviranje i korišćenje teritorijalnog kapitala“ itd. Ove treba razvijati naporedo sa izradom – detaljnijih i implementabilnih! – strategija za nekoliko ključnih sektora-oblasti.²

Gore navedeno je takođe moguće oprobati tokom spomenuti **faza realizacije**.

Implementacija prediktivno-planskih odluka.

U postojećem Nacrtu plana (jun 2023) umesno je ukazano na urađenu implementacijsku studiju za Plan iz 2008-2009. Treba naglasiti i da ona nije iskorišćena da bi potom bio izrađen i odgovarajući program implementacije, što ovoga puta treba ispraviti, pa pristupiti njegovoj izradi. Osim toga, naporedo sa predloženim promenama zakona i drugih propisa, planske vlasti neodložno treba da pristupe izradi odgovarajućeg sistema upravljanja gradskim/građevinskim zemljištem, možda upravo prema uputama Studije iz 2009. godine. **Konsekventno, Smjernice, kako su definisane u ovoj verziji Nacrta plana (str. 229 i dalje), neće biti dovoljne da obezbede pouzdanu i valjanu realizaciju Plana – da ne ponavljam ranije više puta izloženu argumentaciju – već treba pristupiti izradi složenije implementacione sheme, sa svim neophodnim podrškama (institucionalnom, istraživačkom i dr.).** Naročito je važno da se ova shema dovede u vezu sa drugim oblastima, jer, kako je u više navrata do sada istaknuto, institucije, politike, sredstva, instrumenti, materijalni i drugi resursi za ostvarivanje prostorno-planskih i urbanističkih strateških odluka većinom nisu na raspolaganju u tim oblastima, već u drugim domenima upravljanja (poreska politika, regionalna politika, carinska politika, privredna politika, demografska politika, „envajronmentalna“/„ekološka“ politika u užem smislu, zemljišna politika itd.).³

² O kojim prioritetnim sektorima-oblastima je reč, navedeno je u ranijim komentarima.

³ Da ponovimo, zaokružen implementacijski mehanizam treba da sadrži sve „odgovore“, prema standardnom obrascu „pitanja“: šta?; koliko?; gde?; kada?; pošto?; ko (institucije, organizacije, posebne grupe, NVO itd)?; i uz pomoć kojih ekonomskih, prostorno-ekoloških, socijalnih, regionalnih, demografskih i drugih mera instrumenata, mera i podrški (kako)? Gorenavedeno može implicirati veći broj stvari, a u najrigoroznije urađenim planovima i drugim strateškim dokumentima uvek obuhvata i vremensku razradu strateških opredeljenja, manje detaljnu za prvi srednjeročni

Zaključujem sa ponovljenim predlogom Ministarstvu da organizuje sastanak uživo obrađivača sa članovima savjeta, pre izrade konačne verzije Nacrta, jer sam ubjeđen da bi to bitno pomoglo boljoj komunikaciji odnosno izradi Plana.

5. MIŠLJENJE – OBLAST EKONOMIJA, EKONOMSKO-TRŽIŠNA PROJEKCIJA, DEMOGRAFIJA I ZEMLJIŠNA POLITIKA

U skladu sa dobijenim Nacrtom Prostornog plana Crne Gore do 2040.godine, konstatujem da je Obrađivač uvažio dobijene podatke i implementirao ih u Dokument, u smislu:

-dopunjen je dio 5.1.2. koji se odnosi na industriju, njene perspektive razvoja i ključne indikatore za praćenje razvoja u smislu značaja razvijene industrije za održivi i stabilni razvoj države, zdrave ekonomije i društva u cjelini.

- Zemljišna politika, obrađena u poglavlju 7.4 je suštinski je veoma značajna za cjelokupan prostorni i urbanistički razvoj Države. Poglavlje 7.4 sadrži jezgrovit osvrt na probleme u prostornom i urbanom razvoju sa kojima se suočavamo proteklih decenija. Ovo poglavlje ukazuje na probleme i sadrži smjernice na nivou koji omogućava kvalitetno učešće javnosti kroz postupak javne rasprave.

Takođe, u poglavlju 10.2. Demografske projekcije, pokazatelji ukazuju na negativna demografska kretanja u gotovo svim opštinama sjevernog regiona, značajnih opština centralnog regiona (Nikšić i Cetinje), dok isti ukazuju na značajan rast broja stanovnika u primorskom regionu i Podgorici. Ove projekcije su rađene pod pretpostavkom da će se projektovani ciljevi, prije svega ekonomski i demografski, ostvarivati u planiranom roku, što jasno govori da njihovo neostvarivanje može dovesti do stvarnih kretanja koja su znatno nepovoljnija od projektovanih.

U skladu sa prethodno navedenim, i u skladu sa izmenama koje je Obrađivač usvojio i inkorporirao u NACRT Prostornog plana Crne Gore do 2040.godine, smatram da se isti može prihvatiti i **uputiti u dalju proceduru.**

6. MIŠLJENJE – OBLAST ELEKTROENERGETSKA INFRASTRUKTURA

Članovima Komisije za stručnu ocjenu Prostornog plana Crne Gore do 2040 godine dostavljena je grafička i tekstualna dokumentacija Nacrta Prostornog plana Crne Gore do 2040 godine (u daljem tekstu Nacrt) koja obuhvata prikaz, opis i analizu postojećeg stanja, kao i planski dio do 2040 godine.

period (4 do 7 godina) i u svakom neophodnom pogledu detaljnu za prvu godinu realizacije. U najboljim primerima ovakvog pristupa, pak, obrađuje se još jedno važno pitanje, a to je kome?, tj., na koju raspodelu dobiti i koristi za razne društvene, privredne i teritorijalne grupe se računa u primeni alternativnih rešenja i izabranih implementacijskih sredstava. Još jednom, navedene propozije o **fazama realizacije** mogu se pokazati kao pogodan format da se izrade odgovori na barem neka od gorenavedenih pitanja.

Shodno svojoj užoj stručnoj oblasti, izvršio sam reviziju dostavljene dokumentacije u dijelu Elektroenergetske infrastrukture i OIE.

Po svojoj sadržini, dostavljena dokumentacija Nacrta u dijelu elektroenergetske infrastrukture i OIE je u skladu sa čl. 11. Pravilnika o metodologiji izrade planskog dokumenta i bližem načinu organizacije prethodnog učešća javnosti ("Službeni list Crne Gore", br. 088/17 od 26.12.2017). Obradivač plana je detaljnije obradio podatke koje je imao na raspolaganju i razradio analize koje nijesu obuhvaćene prilikom definisanja koncepta plana. S obzirom na izuzetnu dinamičnost aktivnosti u dijelu obnovljivih izvora energije (OIE) i prvenstveno nedostatak strateških planskih i razvojnih dokumenata posebne namjene u ovom dijelu, nije moguće planirati razvoj i integraciju OIE na detaljnijem nivou od onog prikazanog u dostavljenoj dokumentaciji Nacrta.

U formalnom dijelu ukazujem na potrebu ispravljanja tipografskih grešaka koje se odnose na referenciranje literaturnih izvora u dokumentu Analiza postojećeg stanja.

Na osnovu prethodno izloženog konstatujem da Nacrt Prostornog plana Crne Gore do 2040. godine urađen u skladu sa odredbama Pravilnika o metodologiji izrade planskog dokumenta i bližem načinu organizacije prethodnog učešća javnosti ("Službeni list Crne Gore", br. 088/17 od 26.12.2017), i smatram da u dijelu elektroenergetske infrastrukture predstavlja kvalitetnu osnovu za izradu Predloga Prostornog plana.

Uz uvažavanje primjedbi drugih članova Savjeta za reviziju predlažem **da se Nacrt plana usvoji** i uputi u dalju proceduru.

7. MIŠLJENJE – TELEKOMUNIKACIONA INFRASTRUKTURA

Shodno svojoj užoj stručnoj oblasti, izvršio sam reviziju dostavljene dokumentacije u dijelu koji se odnosi na telekomunikacionu infrastrukturu.

Dokumentacija Nacrta Prostornog plana Crne Gore do 2040 godine (u daljem tekstu: Nacrt) dostavljena je u sledećem obimu:

1. Prostorni plan Crne Gore do 2040. godine – Analiza postojećeg stanja organizacije, uređenja i korišćenja prostora.
2. Prostorni plan Crne Gore do 2040. godine – Nacrt plana
3. Aneksi plana

sa pratećom grafičkom dokumentacijom.

Po svojoj sadržini, dostavljeni Nacrt je u skladu sa čl. 4. Pravilnika o metodologiji izrade planskog dokumenta i bližem načinu organizacije prethodnog učešća javnosti ("Službeni list Crne Gore", br. 088/17 od 26.12.2017).

Nakon uvida u pomenutu dokumentaciju, a uvažavajući korespondenciju iz prethodnih faza izrade ovog dokumenta istakao bih da su uvažene sve primjedbe i sugestije. Konstatujem da je Nacrt Prostornog plana Crne Gore do 2040. godine urađen u skladu sa odredbama Pravilnika o metodologiji izrade planskog dokumenta i bližem načinu organizacije prethodnog učešća javnosti

("Službeni list Crne Gore", br. 088/17 od 26.12.2017), i shodno tome, **dajem pozitivno mišljenje** na Nacrt Prostornog plana Crne Gore do 2040.

8. MIŠLJENJE– OBLAST PLANIRANJE PREDJELA I PEJZAŽNA ARHITEKTURA

1. PODACI O ORGANU KOJI OBAVLJA STRUČNU KONTROLU KONCEPTA PROSTORNOG PLANA		
1.1. Naziv organa koji vrši stručnu kontrolu prostornog plana	MINISTARSTVO EKOLOGIJE, PROSTORNOG PLANIRANJA I URBANIZMA	
1.2. Adresa organa		
1.3. Naziv komisije koja vrši stručnu kontrolu prostornog plana (broj i datum rješenja o formiranju komisije)	Savjet za reviziju Prostornog plana Crne Gore (“Službeni list CG”, br. 048/22) od 29.04.2022.godine)	
2. PODACI O ČLANU KOMISIJE		
2.1. Ime i prezime	Nevena Vasiljević	
2.2. Osnovno obrazovanje i titula	Inženjer šumarstva za pejzažnu arhitekturu, doktor nauka, vanredni profesor	
2.3. Broj licence IKS	100025014	
3. PODACI O PROSTORNOM PLANU KOJI JE PREDMET STRUČNE KONTROLE		
3.1. Naziv prostornog plana	Nacrt Prostornog plana Crne Gore do 2040	
3.2. Sadržaj tekstualnog dijela prostornog plana (broj strana, tabela, grafikona, slika i sl)	245 strane	
3.3. Sadržaj grafičkog dijela prostornog plana (broj referalnih i tematskih karata)	POSTOJEĆE STANJE 01 - Topografska podloga 02 - Administrativna podjela i položaj u okruženju 03 - 01 - Hipsometrijska karta 03 - 02 - Nagib terena 03 – 03a - Ekspozicije terena 03 – 03b - Ekspozicije terena 03 - 04 - Geološke karakteristike 03 - 05 - Mineralne sirovine 03 - 06 - Hidrogeološke karakteristike 03 - 07 - Pedološke karakteristike 03 - 08 a- Seizmološke karakteristike 2 03 - 08 b- Seizmološke karakteristike 03 – 09 a- Klimatske karakteristike Snijeg 03 - 09 b- Klimatske karakteristike Tmax 03 - 09 c- Klimatske karakteristike Tmin 03-09 – Klimati 03 - 10 – Šume	PLAN 08 - Zastita prirodne i kulturne bastine na podrucju mora 09 - Zaštita kulturne baštine 11- Namjena mora 12. Namjena površina 13. Mreža naselja i razvoj funkcija – Plan 14. Planske zone i razvojni koridori 15. Ograničenja i potencijalni konflikti 16. Stanovništvo i mreža naselja 17. Urbanizacija 18. Upravljanje otpadom SK1 - Mreža naselja, saobraćajnih tokova i infrastrukturnih sistema SK2 - Planirana namena površina i zaštita prostora SK3 - Struktura prostornog razvoja Crne Gore

	03 - 11 – Regionalizacija predjela 04 - Postojeća mreža naselja 05 - Namjena površina - postojeće stanje INFRASTRUKTURA 07 - 01 - Infrastruktura – Postojeće stanje Saobraćaj 07 - 02 - Infrastruktura - Elektroenergetika 07 - 03 - Infrastruktura - Elektrokommunikaciona 07 - 04 - Infrastruktura – Hidrotehnika	
3.4. Softverski paket u kojem je rađen digitalni dio plana (GIS ili CAD)	GIS	
3.5. Sadržaj dokumentacione osnove		
4. PODACI O OBRAĐIVAČU PROSTORNOG PLANA		
4.1. Nosilac izrade prostornog plana (naziv i mjesto)	MINISTARSTVO EKOLOGIJE, PROSTORNOG PLANIRANJA I URBANIZMA	
4.2. Obradivač plana (naziv i mjesto)		
4.3. Odgovorni planer/i (ime, prezime, osnovno obrazovanje, titula)	<i>mr Svetlana Jovanović, dipl.prostorni planer</i>	
4.4. Broj licence odgovornog planera		

MIŠLJENJE

o

Nacrtu Prostornog plana Crne Gore do 2040

5. OPŠTE KONSTATACIJE

(usklađenost prostornog plana sa relevantnim zakonskim, planskim i razvojnim dokumentima*)

5.1. Usklađenost sa Zakonom o planiranju prostora i izgradnji objekata ("Sl. list CG", br. 64/2017, 44/2018, 63/2018, 11/2019 - ispr. i 82/2020)	Usklađen
5.2. Usklađenost sa Odlukom o izradi plana (navesti tačan naziv odluke o izradi plana i broj sl. glasnika u kojem je objavljena)	Usklađen
5.3. Usklađenost sa Pravilnikom o metodologiji izrade planskog dokumenta i bližem načinu organizacije prethodnog učešća javnosti ("Službeni	Usklađen

list Crne Gore", br. 088/17 od 26.12.2017)	
5.4. Usklađenost sa planskim dokumentima šireg područja	
5.5. Usklađenost sa drugim zakonima i podzakonskim aktima	
5.6. Usklađenost sa drugim razvojnim dokumentima (strategije i sl.)	Usklađen s Evropskom konvencijom o predjelu
5.7. Generalne konstatacije	
* NAPOMENA: - usklađenost se ocenjuje u načelu sa USKLAĐEN, NEUSKLAĐEN ILI DJELIMIČNO USKLAĐEN - u slučaju neusklađenosti obavezno se navode brojevi članova zakona, podzakonskih akata i drugih propisa, odnosno poglavlja i potpoglavlja - u slučaju delimične usklađenosti obavezno navesti obrazloženje ne duže od 750 karaktera	
6. PRIMJEDBE NA KONCEPT PROSTORNOG PLANA CRNE GORE	
6.1. Primjedbe na tekstualni dio prostornog plana (po poglavljima/dijelovima plana)*	
* NAPOMENA: Primjedbe je poželjno formulisati amandmanski (navesti broj strane/pasusa/tabele/grafikona/fusnote i sl)	
6.2. Primjedbe na grafički dio prostornog plana (po referalnim/tematskim kartama)	
7. SUGESTIJE NA KONCEPT PROSTORNOG PLANA CRNE GORE	
7.1. Sugestije na tekstualni dio prostornog plana	
Veliki broj slovnih grešaka	
7.2. Sugestije na grafički deo prostornog plana	
7.2.1.	
8. ZAKLJUČAK	
Daje se pozitivno/negativno mišljenje člana komisije na prostorni plan	Obrazloženje POZITIVNOG MIŠLJENJA U Nacrtu Prostornog plana Crne Gore do 2040. godine, pristup planiranju, zaštiti i održivom upravljanju predjelima je usklađen s principima Evropske konvencije o predjelu. Teritorija države Crne Gore je posmatrana holistički. Predioni diverzitet Crne Gore je analiziran i procijenjen primjenom savremene metode Procjene karaktera predjela (<i>Landscape Character Assessment, Landscape Institute, UK, 2013</i>), i predstavljen je kroz regionalnu tipologiju predjela. Pored toga, problematizovani su svi tipovi predjela: urbani, ruralni i predjeli bliski prirodi koji su zaštićeni kao prirodna dobra. Predložene su detaljne planske mjere zaštite, planiranja i uređenja svih tipova predjela koje treba sprovoditi kroz planove generalne regulacije (urbanističke projekte) i sektorske planove iz oblasti šumarstva, poljoprivrede, vodoprivrede, energetike, itd. Želim da istaknem da je u odnosu na Koncept plana, u strukturi Nacrta Prostornog plana Crne Gore do 2040. godine učinjen još jedan pomak ka holističkoj konceptualizaciji predjela u planiranju prostornog razvoja.

	Naime, poglavlje predjela je svojim sadržajem i strukturom objedinilo prirodne i kulturne vrijednosti, što je suština predionog pristupa u planiranju prostornog razvoja. Na kraju, iskrene čestitke autorima poglavlja na profesionalnom i savremenom pristupu problematici zaštite, planiranja i uređenja predjela u izradi Nacrta Prostornog plana Crne Gore.
U_Beogradu, 15.jul 2023. god.	ČLAN SAVJETA M.P. (potpis i pečat IKS)

9. **MIŠLJENJE – OBLAST BIOLOGIJA (EKOLOGIJA) I ZAŠTITA ŽIVOTNE SREDINE**

1. **13) FAZE REALIZACIJE**

Str. 233. "Za realizaciju plana **je korisno** pripremiti Program implementacije planskih rješenja, (ili Studiju implementacije), sa detaljnim pregledom aktivnosti i obaveza".

Smatram da bi ovdje trebalo imperativno navesti kao **obavezu kreiranja Programa implementacije prostornog plana CG**, jer će se kroz njega biti detaljno razrađeni strateški prioriteti PP, kao npr: Uspostavljanje informacionog sistema o poljoprivrednom zemljištu, implementacija strategije razvoja šumarstva, evidencija terena ugroženih procesa vodene i eolske erozije, sanacija i remedijacija crnih tačaka (hot spots), povećanje ukupne površine pod zaštitu do % teritorije CG kroz proglašavanje novih zaštićenih područja, uspostavljanje monitoringa i dalje razvijanje integralnog katastra zagađivača, problemi erozije itd.

Neophodno je kreirati konceptualno rešenje informacionog sistem za praćenje i ocjenjivanje prostornog razvoja CG. Osnovni cilj uspostavljanja informacionog sistema praćenja i ocjenjivanja je obezbjeđenje podrške, odnosno instrumenta za kontinuirano praćenje realizacije strateških prioriteta identifikovanih PPCG kao i realno ocjenjivanje stanja razvoja prostora CG putem mjerenja vrijednosti utvrđenih pokazatelja u definisanim vremenskim intervalima. On bi trebalo da sadrži Akcioni plan koji bi nakon četvorogodišnjeg perioda razvoja trebalo da preraste u opšti informacioni sistem za planiranje i razvoj, koji je neophodan za kontinuirano praćenje, ocjenjivanje, analizu i usklađivanje planskih rešenja sa realnim stanjem prostora u budućnosti.

2. S obzirom da se planski dokument radi na osnovu popisa iz 2011. godine, uvažavajući zakonsku obavezu iz 2017.g., i važenje prethodnog planskog dokumenta do 2020. g., dostupnost nerelevantnih (zastarjelih) podataka značajno limitira potencijal ovog dokumenta, njegovu suštinu i namjeru da bude razvojni dokument, koji treba da uspostavi balans između ekologije, održivog razvoja, investicionih aktivnosti i javnog interesa u cilju održive valorizacija prostora.

3. Planska rešenja u Nacrtu plana su kompleksan i multifunkcionalan fenomen i imaju višestruki uticaj na određene resurse ili sisteme na teritoriji Crne Gore. Jednostrani sektorski pristup može da ugrozi multifunkcionalnost ili funkcionisanje sistema (npr. problem nadležnosti i upravljanja slatkovodnim ekosistemima). Zato je potrebno preciznije utvrditi horizontalne veze između sektora koji imaju interes oko istog fenomena i vertikalne veze, na nivou lokalne samouprave, regionalnih cjelina do nivoa EU, kako bi se obezbijedila vertikalna koordinacija između različitih nivoa u sprovođenju planskih prioriteta.

4. Smatram da je nedovoljno posvećena pažnja slatkovodnom ribarstvu i potencijalu uzgoja slatkovodne ribe, bilo u vještačkim ili prirodnim uslovima.

5. Treba obratiti pažnju na brojne slovne greške u dokumentu.

Zaključak

S obzirom da sam ocjenjivao PPCG sa stanovišta svojih kompeticija, a koje su obuhvatale poglavlja: 6) Mjere zaštite i planiranje razvoja predjela, 6.1. Ciljevi i smjernice razvoja i očuvanja predjela 6.2. Koncept zaštite prirode 6.3. koncept usluga ekosistema i Kategorije namjene mora i smjernice za korišćenje – morsko ribarstvo i marikultura, kao i pritiske na ekološke činioce ostvarivanjem ovog plana, mogu konstatovati da su svi moji komentari, koji su se odnosili na nacrt plana, uvršteni i sada su sastavni dio dokumenta.

Smatram da je Prostorni plan CG urađen poštujući sve odredbe zakona uključujući aktivnu saradnju sa svim akterima (nadležni organi, organizacije i institucije) od kojih zavisi stvaranje planskih rešenja odnosno strateških prioriteta i projekata koji bi morali da budu u cjelini ili djelimično ostvareni u periodu do 2040. godine. On obuhvata i ukršta sve tri važne dimenzije razvoja Crne Gore: ekološko-fizičku, socijalnu i ekonomsku.

Imajući u vidu osnovnu ulogu PPCG kao dokumenta koji vrši koordinaciju brojnih interesa, uz istovremenu optimizaciju korišćenja teritorijalnog kapitala i potencijala na regionalnom nivou, obrađivač PPCG je vodio računa da javni interes i kapital budu na taj način usklađeni da se obezbedi održivost razvoja države.

Mišljenje na Nacrt PPCG je **pozitivno**.

10. <u>MIŠLJENJE – OBLAST POLJOPRIVREDA</u>
--

Kao član Savjeta za reviziju Nacrta Prostornog plana Crne Gore (PPCG) imala sam zadatak da dam mišljenje na djelove dokumenta koji se odnose na poljoprivredu. Nakon pažljivog čitanja Nacrta Prostornog plana Crne Gore u daljem tekstu podnosim Izvještaj, uz napomenu da je tekst koji je preuzet iz Nacrta PPCG kucan u *italic-u*.

Poljoprivredi, kao strateškoj grani privrede, u ovom dokumentu posvećeno je dovoljno pažnje i postojeće stanje prikazano je veoma detaljno. Takođe, date su brojne i sveobuhvatne preporuke za budući razvoj po svim sektorima poljoprivrede.

Međutim, detaljnim razmatranjem teksta uočene su određene nepreciznosti i nejasnoće, kao i tehnički propusti (slovne greške i ponegdje veći razmak između riječi). Sve je to markirano u tekstu, a uz markirane djelove teksta date su sugestije kako da se otklone nedostaci. Tekst tri dokumenta s mojim korekcijama čini sastavni dio ovog Izvještaja.

Budući da se radi o nacionalnom krovnom dokumentu prostornog planiranja, koji treba da bude lako čitljiv i razumljiv, sugerisem autorima da, gdje god je to moguće, umjesto stranih koriste naše riječi.

U daljem tekstu osvrnuću se na pojedinačne dokumente koji čine ovaj prostorni plan.

U dokumentu **PREGLED ZAKONSKE REGULATIVE I STRATEŠKIH DOKUMENATA**, koji su korišćeni za oblast poljoprivrede, navedena je ranija Strategija razvoja poljoprivrede i ruralnih područja (2015-2020.), a ne i najnovija Strategija razvoja poljoprivrede i ruralnih područja (2023-2028.), koja je usvojena u junu ove godine. Stoga predlažem da se postojećem pregledu doda i ovaj dokument. Trebalo bi u pregledu da se nađe i Strategija pametne specijalizacije, pa čak i IPARD programi II i III, budući da se u okviru IPARD-a podržavaju investicije u poljoprivredne objekte. Što se zakonskih propisa tiče, cijenim da bi, pored navedenih zakona, trebalo navesti i ostale relevantne zakone (Zakon o organskoj poljoprivredi, Zakon o vinu, Zakon o geografskim oznakama i dr).

U dokumentu **ANALIZA POSTOJEĆEG STANJA** autori navode:

"Pored ekonomskog značaja koji se sagledava kroz udio u BDP (oko 8%) izuzetno su važne uloge poljoprivrede u: održivom razvoju i ublažavanju depopulacije seoskih područja; očuvanju životne sredine; podrška razvoju turizma; stvaranju osnove je za prehrambenu industriju, a podstiče razvoj i drugih sektora." Trebalo bi ujednačiti tekst ove rečenice tako što će se kazati **...izuzetno su važne i druge uloge poljoprivrede pa ih nabrojati u istom padežu što sada nije slučaj.**

"Prema podacima strukturne statistike u Crnoj Gori ima oko 38000 domaćinstava sa poljoprivrednim gazdinstvom ili oko 7% ukupnog broja stanovnika ostvaruje dio ili sve prihode od poljoprivrede." Prema Popisu iz 2011. u Crnoj Gori je bilo 192242 domaćinstva, stoga nije jasno na koji način je dobijeno ovih 7%. Mišljenja sam da bi **znatno bolji pokazatelj ukupne zaposlenosti u poljoprivredi bio prikaz ukupno angažovanih (zaposleni i članovi porodice), a što se iskazuje u godišnjim jedinicama rada, kako se to praktikuje i u članicama Evropske unije.**

"U strukturi poljoprivrednih površina izrazito je visok udio prirodnih livada i pašnjaka, blizu 95%, a glavni ograničavajući faktor je usitnjenost posjeda i usitnjenost parcela." Da li se misli na usitnjenost livada i pašnjaka? Nije precizirano na šta se odnosi.

Nadalje se navodi da *"...su povećani plantažni zasadi, povećana rasadnička proizvodnja..."*, valjda su povećane površine.

Nisu date nikakakve informacije o organskom gajenju voćaka.

Primorski rejon....središnji region – region bi trebalo da bude u oba slučaja.

U tabelama i tekstu iza godine obavezno staviti tačku.

"U skoro svim sektorima biljne proizvodnje ostvareni su značajni pomaci u prethodnih 10-ak godina, čemu je doprinijela primjena mjera agrarne politike, tj. implementacija raznih podsticajnih mjera." Veoma su upitni **značajni pomaci** i to u svim sektorima biljne proizvodnje. Sektor povrtarstva ne potvrđuje ovu prenataglašenu tvrdnju!

Naslov tabele 7.4.10 *Površine voćnjaka, rodnih površina plantaža pojedinih voćnih kultura i masline, ha* **treba precizirati.**

Da li su unapređivanju gajenja jagodastog i koštičavog voća, doprinijele **samo** podsticajne mjere Ministarstva poljoprivrede?

Da li konstatacija da krompir, kao najviše gajena ratarsko-povrtnarska kultura, bilježi stalni rast površina korenspondira sa podacima iz tabele 7.4.11?

U tabeli 7.4.11 su prikazani podaci za prirodne livade i pašnjake, pa bi trebalo i u tekstu dati osvrt na njih.

Tabelu 7.4.12 tehnički urediti, smanjiti veličinu slova, uniformisati iskazivanje brojčanih vrijednosti npr. ili 95.963; 87.173 (sa tačkom)... ili 95963; 87173 (bez tačke)...

Da li je u pogledu razvijenosti i obima proizvodnje mljekarska industrija na istom nivou kao mesna industrija?

U trećem dokumentu – **NACRTU PLANA** autori ukazuju na scenario (str. 43) koji je odabran bez objašnjenja koji su scenariji bili ponuđeni, iz kog dokumenta su preuzeti i sl.

Na istoj strani pominje se Strategija razvoja poljoprivrede i ruralnih područja (2023-2028.) i navodi da je njena izrada u završnoj fazi, pa pošto je već usvojena to treba ispraviti.

Tvrdnja da razvoj poljoprivrede podrazumijeva razvoj koji se „*potpuno oslanja na korišćenju vlastitih konkurentskih prednosti*“ nije u potpunosti prihvatljiva kada se radi o poljoprivredi. Stoga ovu tvrdnju treba ublažiti i ukazati na specifičnost poljoprivrede kao privredne grane. Primarni cilj u razvoju poljoprivrede treba da bude da se na održiv način koriste raspoloživi resursi, pa čak i za one proizvodnje u kojima nijesmo konkurentni!

”*Za očekivati je da primjena ovog scenaria rezultira povećanjem obima poljoprivredne proizvodnje, a što je najvažnije očuvanjem i razvojem ruralnih područja, u mjerama mogućeg, u smislu zadržavanja stanovništva uz uspostavljene sasvim dobrih uslove privređivanja i življenja*” - ova rečenica je nejasna, pa bi je trebalo preurediti. Predlažem da se izdijeli na više kraćih i jasnijih.

Podnaslov „*Prioritetni ciljevi u kratkom roku - do 2030.*“ nije u saglasnosti sa prethodnim opštim i posebnim ciljevima koji se vežu za Strategiju koja će važiti **do 2028.**, a ovdje se pominje kratki rok **(2030. godina)?**

U poglavlju ”*Indikatori ostvarenja ciljeva*“ preporuku „*To podrazumijeva i kontrolisanu gradnju farmi na malim površinama, tj. bez odgovarajućih zemljišnih resursa koji omogućavaju kvalitetno odlaganje stajnjaka, shodno nitratnoj direktivi*“ treba dati preciznije i jasnije.

”*Tradicionalni poljoprivredni proizvodi zaštićeni kao kulturna baština, uvršteni u turističke ponude*” – smatram da bi dovoljno bilo napisati - **Tradicionalni poljoprivredni proizvodi su zaštićeni, očuvan im je način izrade i uvršteni su u turističke ponude.**

”*Takođe, podrška agroinovacijama i digitalizaciji u poljoprivredi, te?*” - **nezavršena misao – dopuniti.**

”*Jedna od glavnih “niša” bolju valorizaciju usitnjene poljoprivrede, posebno malih proizvođača, jeste afirmaciju visokovrijednih tradicionalnih proizvoda uz unapređenje kvaliteta, proizvoda organske poljoprivrede*”. Riječi *niša* ovdje nije mjesto, pa predlažem da ova rečenica bude **Jedan od glavnih načina bolje valorizacije proizvodnje na malim porodičnim gazdinstvima jeste afirmacija visokovrijednih tradicionalnih proizvoda uz poboljšanje njihovog kvaliteta.**

U dijelu „Planske i prostorne smjernice za razvoj poljoprivrede posmatrano po regionima“ navodi se da u Primorskom regionu postoje značajni potencijali za povećanje proizvodnje citrusa, maslina i povrća u zatvorenom prostoru, a mišljenja sam da je tu neophodno uvrstiti i gajenje povrća na otvorenom.

Termin „mini farma krava“ – nije najprikladniji, bolje bi bilo koristiti **porodične farme ili farme manjeg kapaciteta**.

U tekstu stoji „vrijedno poljoprivredno zemljište (ravničarsko) najviše i **napadnuto** gradnjom...“. Cijenim da bi izraz **ugrožen** bio prikladniji od **napadnut**.

U Središnjem regionu Crne Gore istaknuto je da treba očuvati vrijedno poljoprivredno zemljište u Zetskoj ravnici, bez pominjanja Malesije, što treba dopuniti.

„U nižim oblastima Sjevernog regiona, naročito onim u dolinama rijeka, postoje značajne mogućnosti za povećanje površina pod voćnim vrstama (jagodasto, koštičavo, jabučasto)...“. Mislim da bi u zagradi trebalo da budu pomenute i jezgraste voćne vrste, jer su nepravredno izostavljene.

Opšti zaključak: Korigovanje teksta u skladu sa prethodno navedenim preporukama i sugestijama, uz ispravljanje štamparskih grešaka i otklanjanje manjih nepreciznosti znatno će unaprijediti dio teksta o poljoprivredi i omogućiti njegovu usklađenost sa ostalim djelovima **Nacrta Prostornog plana Crne Gore do 2040. godine**. U skladu sa naprijed navedenim dajem **pozitivno mišljenje** na ponuđeni tekst o poljoprivredi, uz uslov da se otklone nedostaci na koje je ukazano u prethodnim komentarima i sugestijama.

11. **MIŠLJENJE – OBLAST TURIZAM**

I. ANALIZA POSTOJEĆEG STANJA ORGANIZACIJE, UREĐENJA I KORIŠĆENJA PROSTORA - TURIZAM

I.1 Ranije primedbe na Analizu postojećeg stanja turizma za potrebe Koncepta PP CG iz jula 2022. godine, koje nisu uvažene u Analizi postojećeg stanja turizma u okviru Nacrta PP CG do 2040. godine

- Analiza postojećeg stanja turizma u okviru Nacrta PP CG rađena je na osnovu iste, nedovoljne dokumentacije kao i Analiza i ocena stanja turizma za Koncept PP CG, sem nekih podataka MONSTAT-a i odredbi nove Strategije razvoja turizma CG do 2025. Ekspertiza turizma predložena od strane revidenta, kojom je trebalo bitno ažurirati i dopuniti Baznu studiju turizma, nije urađena.

- Kao i prethodna Analiza za Koncept plana, Analiza postojećeg stanja turizma u okviru Nacrta plana urađena je na osnovu nekompletne i neažurne dokumentacije, bez pokušaja ocene kapaciteta turističkih prostora, bez tačnog broja komercijalnih ležaja, bez osvrta na (doduše vrlo skromne) ocene zahteva (pre mišljenja) javnosti i organa za tehničke uslove, uz nekritičko oslanjanje na Strategiju razvoja turizma CG do 2025. (koja je takođe zasnovana na netačnom smeštaju i prometu). Bez bar približno tačnih podataka o stvarnom smeštaju i prometu (umesto znatno manjeg obima registrovnih pokazatelja), kao i o kapacitetu turističkih prostora po regionima CG, ne može se sagledati ni stvarni uticaj turizma na razvoj CG (u pogledu prihoda, naplate poreza, komunalija, energetike, ugrožavanja životne sredine, zaštite prirode i kulturnih dobara).

- Pošto se za CG radi Prostorni plan a ne Master plan, strategija ili plan ekonomskog razvoja, u Analizi stanja obavezno je, pored funkcijsko-ekonomske, prukazati i prostornu razvijenost turizma. U CG su već odavno formirani prostorni činioci turizma - turističke destinacije, turistički centri i mesta (primorski, dolinski i planinski), kao i inicirani tranzitni/turing turistički pravci (drumski i plovni) i ostvareni sadržaji turističke suprastrukture i infrastrukture, čije osnovne pokazatelje treba prikazati. Za ocenu ovih faktora kompetentni su prostorni planeri, arhitekti i drugi stručnjaci specijalizovani za prostorni razvoj turizma, kojih nema u timu obrađivača sastavljenom isključivo od ekonomista (koji kompetentno obrađuju funkcijsko-ekonomski aspekt turizma).

- Nije kritički tretirana velika disproporcija u razvijenosti turizma između Primorskog i Severnog regiona (takođe samo na osnovu registrovanih pokazatelja), koja nije odraz manjih vrednosti i kapaciteta planinskih turističkih prostora, već njihove depopulacije, zapuštenosti, saobraćajne izolovanosti i siromaštva.

- Nije uočen problem planske neusaglašenosti sektora u pogledu nameravanih namena glavnih turističkih prostora u Primorskom regionu. Na neizgrađenim lokacijama najpogodnijim za turizam, aspiracije pokazuju i drugi sektori, više ili manje u konfliktu sa turizmom, zbog čega se lokacije ne privode nameni (primer Buljarice sa namenom za turizam, intenzivnu poljoprivredu i zaštitu prirode, primer Jaza sa namenom za turizam, intenzivnu poljoprivredu, servisne sadržaje i zaštitu prirode i dr.).

- Nije reagovano na neostvarivanje planiranog razvoja turističke zone Ulcinj, koja je promovisana kao najperspektivnija turistička destinacija Primorskog regiona u Inoviranom master planu turizma CG do 2020. i Strategiji razvoja turizma CG do 2025. na osnovu veličina Velike plaže i plaže Ade Bojane, iako kompleksna valorizacija ovih prostora pokazuje da su njihov kvalitet i kapacitet znatno manji zbog prirodnih ograničenja (vetar, talasi sa otvorenog mora, plitke i zamućene priobalne vode, erozija obale), prigraničnog položaja i dr.

I.2 Odredbe relevantne za turizam u drugim poglavljima Analize i ocene stanja u okviru Nacrta PP CG do 2040.

- Izgrađenost prostora, urbanizovana područja i udeo naseljskih površina u Primorskom regionu (str. 80-83) posredno su indikativni za izgrađenost turističkih sadržaja, a izgrađenost u pojasu od 1.000 m od mora i drugi pokazatelji izgrađenosti obale neposredno su indikativni za izgrađenost turističkih sadržaja (koji dominiraju u ovom prostoru).

- Politika planiranja, uređenja i korišćenja prostora (str. 84-86) direktno je relevantna za stanje turizma u pogledu prevelike izgradnje sadržaja sekundarnog stanovanja na kvalitetnim turističkim lokacijama, sa opravdanim zaključkom da ovu izgradnju treba zaustaviti.

- U poglavlju Privredne aktivnosti - sektorski razvoj, deo Turizam i ugostiteljstvo (str. 145-146) pokazatelji su zasnovani samo na registrovanom (nekompletnom) smeštaju i prometu.

I.3 Analiza postojećeg stanja organizacije, uređenja i korišćenja prostora u okviru Nacrta PP CG do 2040., poglavlje 7.4.6 Turizam (str. 171-183)

- Pregled makroekonomskih turističkih pokazatelja CG (str. 171) je prihvatljiv.

- Turistička ponuda i tražnja na državnom nivou

. Turistička ponuda CG (str. 171-175) izražena turističkim smeštajem relativno prihvatljivo je prikazana u tabelama 7.4.22 za 2007. i 7.4.23 za 2018. u obe sa procenom sekundarnog stanovanja, ali bez neregistrovanih komercijalnih ležaja, posebno komplementarnih. U 2007. godini nije početak planskog perioda, jer je za PP CG do 2020. to bila 2008., a za PP CG do 2040. to je verovatno 2023. U Komentaru uz tabelu 7.4.23 treba jasnije izložiti odnos između turističkih rizorta i rezidencijalnih naselja sekundarnog stanovanja. Tabela 7.4.24 iz 1989. i 2018. o kolektivnom smeštaju je prihvatljiva. U Osvrtu na ostale komponente turističke ponude izostavljene su plaže, sportsko-rekreativni centri i parkovi (primorski i planinski) i dr. U rezimeu postojećeg stanja turističke ponude CG netačno je da su ukupni smeštajni kapaciteti preveliki za nosivost prirodnih resursa, jer to važi samo za Primorski region (pretežno za obalni pojas), a ne za Središnji, i još manje za Severni region.

. Turistička tražnja za CG (str. 175-177) izražena prometom u dolascima i noćenjima turista 2008., 2018. i 2019. data je samo na osnovu registrovanih (nekompletnih) pokazatelja.

- Indikatori održivosti turizma za 2007. i 2018. u tabeli 7.4.28 (str. 177) su sporni, s obzirom da su zasnovani na registrovanom (nekompletnom) broju turističkih ležaja i noćenja.

- Turistička ponuda i tražnja na regionalnom nivou

. Turistička ponuda po regionima (str. 177-180) izražena turističkim smeštajem data je nekompletno u tabeli 7.4.29 za 2007. (sa registrovanim pokazateljima) i delimično prihvatljivo u tabeli 7.4.30 za 2007. sa procenom sekundarnog stanovanja (ali bez neregistrovanih komercijalnih ležaja), a u koloni "vikendice" treba zameniti sa "vikend stanovi i kuće" ili "sekundarno stanovanje". Podaci o planiranom povećanju kapaciteta plaža odnose se na studiju iz 2006. za potrebe PP CG do 2020., a ne za novi PP CG do 2040., za koji je u 2018., po proceni, već trebalo ostvariti kapacitet plaža od oko 450.000 kupaca. Tabela 7.4.31 o učešću regiona u strukturi smeštajnih kapaciteta 2007. može se smatrati prihvatljivom kad već nema svežijih podataka. U tabeli 7.4.32 (o kolektivnom smeštaju za 2018. i o privatnom smeštaju za 2016.) podaci su nekompletni, samo sa registrovanim pokazateljima. Distribucija smeštajnih kapaciteta po regionima i opštinama za 2018. sa procenom sekundarnog stanovanja nije urađena.

. Turistička tražnja po regionima (str. 180-181) izražena prometom u dolascima i noćenjima turista zasnovana je samo na registrovanim pokazateljima, bez sekundarnog stanovanja (tabela 7.4.33 Distribucija prometa 2008. i 2019. i tabela 7.4.34 Sezonálnost noćenja 2016.).

U najavama i komentarima prethodnih tabela treba navoditi njihove sadašnje, a ne stare brojeve.

- Ocena turističkog sektora CG - SWOT analiza (str. 181-182)

. prednosti - kod "efikasnost javnog sektora u realizaciji (dodati "nekih") turističkih projekata"

. slabosti - "hiper koncentracija turista u sezoni (dodati "u Primorskom regionu") na bazi sivog tržišta u komplementarnom smeštaju, koji dramatično premašuje nosivost prirodnih resursa (dodati - "posebno plaža, prirode i životne sredine najužeg obalnog pojasa") i infrastrukture"

. mogućnosti - "rekonstrukcija postojeće ponude na bazi duha Master plana" (reći "iz Inoviranog master plana do 2020."); jačanje duž-obalnog linijskog pomorskog prometa - rasterećenje cestovnih prometnih pravaca (dodati - "i razvoj javnog drumskog i plovnog saobraćaja")

. opasnosti - "ignorisanje preporuka iz Master plana" (reći "iz Inoviranog master plana do 2020.")

- Scenario održivog razvoja turizma (str. 183) - prihvatljiv tekst, u kome se podržava izabrani scenario razvoja, uz naglašavanje potrebe kompromisa između privatnog i javnog interesa u razvoju turizma CG.

Zaključno mišljenje o Analizi postojećeg stanja organizacije, uređenja i korišćenja prostora u okviru Nacrta PP CG do 2040. - oblast turizam

Za potrebe Prostornog plana Crne Gore do 2040., urađena Analiza postojećeg stanja turizma ne predstavlja dovoljnu osnovu, te je neophodno izvršiti njeno kompletiranje i ažuriranje prema navedenim primedbama i značenju naslova Analiza postojećeg stanja organizacije, uređenja i korišćenja prostora.

II. PLANSKI DEO NACRTA - TURIZAM

II.1 Ranije primedbe na Koncept PP CG iz jula 2022. godine, koje nisu uvažene u planskom delu Nacrta PP CG do 2040. godine

- Na primedbu da se tim obrađivača sastoji samo od ekonomista, odgovoreno je da su angažovani i prostorni planeri i arhitekti, ali se oni ponovo ne navode u timu, što znači ili da nisu angažovani, ili je njihovo angažovanje od manjeg značaja, što je neprihvatljivo u izradi prostornog plana.

- U predloženoj ekspertizi za potrebe Nacrta PP CG do 2040., koja bi nadomestila nekompletnu i neažurnu Bazu studiju turizma trebalo je obraditi:

- kapacitet turističkih prostora u broju korisnika po regionima (kupača, skijaša, izletnika i dr.)

- stvaran broj postojećih turističkih ležaja (komercijalnih i u sekundarnom stanovanju)

- realne projekcije turističkog smeštaja i prometa za 2025., 2030. i 2040.

- prostorna planska rešenja - turističkih klastera, turističkih zona/destinacija, podzona/subdestinacija, turističkih centara i mesta (primorskih, dolinskih i planinskih) i tranzitnih/turing turističkih pravaca (drumskih i plovnih), sve sa rangiranjem po međunarodnom, nacionalnom i regionalnom značaju

U izradi ekspertize, pored ekonomista bilo je potrebno angažovati prostorne planere i druge stručnjake specijalizovane za prostorni razvoj turizma.

- Poglavlje o turizmu predstavlja master plan sa funkcijsko-ekonomskim odredbama o razvoju turizma, bez dovoljno odredbi o prostornom razvoju turizma, koji je sveden samo na tretman turističkih zona i podzona, što je nedovoljno ta Prostorni plan CG.

- Nedovoljno je naznačen značaj razvoja javnog saobraćaja u Primorskom regionu, sa mogućim režimom sezonskog ograničavanja privatnih putničkih automobila, umesto skupe izgradnje brze saobraćajnice i obilaznica, za kojima ne postoju potreba u većem delu godine i koje ugrožavaju primorske prirodne predele.

- Nije postavljen inicijalni model razvoja zapostavljenog planinskog turizma CG (država obezbeđuje saobraćajnu i turističku infrastrukturu, lokalna zajednica zemljište i komunalije, tržišni investitori turistički smeštaj i organizaciju ponude). Model je potreban da se javnost upozna sa mogućnostima razvoja planinskog turizma i animira da u njemu učestvuje.

- Sem navedenih indikatora održivog turizma, za buduće praćenje realizacije PP CG putem Informacionog sistema i Sistema monitoringa turizma, nedostaju sledeći indikatori: broj i površina primarnih turističkih razvojnih zona i broj i površina turističkih lokaliteta po Zakonu o turizmu i ugostiteljstvu, broj turističkih centara sa više od 2.000 ležaja, broj komercijalnih turističkih ležaja (osnovnih i komplementarnih), broj ležaja u sekundarnom stanovanju, broj ležaja u zdravstveno-rekreativnom smeštaju, dužina i površina morskih, jezerskih i rečnih plaža, dužina morskih i jezerskih obalnih plovni puteva, broj i kapacitet marina, broj i kapacitet putničkih pristaništa, broj i kapacitet planinskih žičara, dužine alpskih i nordijskih ski staza, broj i dužina međunarodnih biciklističkih i pešačkih staza, dužina markiranih planinarskih staza.

II.2 Odredbe relevantne za turizam u drugim poglavljima planskog dela Nacrta PP CG do 2040.

- Globalni ciljevi povećanja međunarodne konkurentnosti CG, str. 12-13 - relevantni su posebno za turistički razvoj Severnog regiona.

- Specifični sektorski ciljevi, str. 16 - u cilju razvoja turizma treba dodati "sportsko-rekreativni i turizam posebnih interesa kod Severnog regiona".

- Vizija razvoja - prihvatljiva za turizam.

- Opšta struktura uravnoteženog prostornog razvoja – Primorski, Središnji i Severni region, str. 20-21 - prihvatljive odredbe za turizam

- Posebni ciljevi makro-ekonomskog razvoja za turizam, str. 32

. u prvom cilju "raditi na daljen unapređenju saobraćajne infrastrukture" dodati - "posebno za povezivanje Severnog i Primorskog regiona drumskim i železničkim saobraćajnicama, uz razvoj javnog saobraćaja u Primorskom regionu i većim gradovima"

. nedostaju ciljevi: o kompletiranju i podizanju kvaliteta postojeće ponude, o izgradnji turističke, saobraćajne i tehničke infrastrukture, o unapređenju prekogranične turističke saradnje, o rezervaciji, zaštiti i aktiviranju novih prirodnih turističkih prostora, o stimulisanju socijalnog turizma za mlade i stare, o prostorno-funkcijskom strukturiranju teritorije CG na turističke klastere, destinacije, turističke centre i tranzitne/turing pravce, o usklađivanju politike i regulative razvoja turizma sa evropskim standardima i zakonodavstvom relevantnih državnih sektora, o podsticanju formiranja destinacijskih menadžment organizacija, o unapređenju ekonomsko-finansijskih mera kontrole i stimulisanja turističkog razvoja i o formiranju informacionog i monitoring sistema za praćenje razvoja turizma

- Nedostaju sledeći prioritetni zadaci razvoja turizma: ustanovljenje statuta turiste za vlasnike i korisnike sekundarnog stanovanja i statusa turističkog smeštaja za ležaje sekundarnog stanovanja, zaustavljanje izgradnje sekundarnog stanovanja u obalnoj zoni Primorskog regiona od 1.000 m i stimulisanje komercijalizacije postojećeg sekundarnog stanovanja, uvođenje sistema registrovanja ukupnog turističkog smeštaja i prometa, utvrđivanje održivog kapaciteta turističkih prostora, razvoj modela javnog saobraćaja u Primorskom regionu sa sezonskim režimom korišćenja individualnih vozila, kao solucija izgradnje novih saobraćajnica, razvoj modela intenziviranja planinskog turizma u Severnom regionu putem privatno-javnog partnerstva, sa ulogama države, lokalne zajednice i komercijalnih investitora.

- Uslovi za namenu turizam, str. 225 - uslovi (pravila) dati su samo za obalni turizam, nautički turizam i kruzing, a nedostaju za sportsko-rekreativni turizam (primorski, dolinski i planinski), turizam posebnih interesa, ruralni turizam, turing i dr.

- Realizacija plana turizma, str. 236-237 - tri faze realizacije i tri najznačajnija faktora za razvoj turizma i ukupan razvoj CG, načelno su prihvatljivi kao funkcijsko-ekonomski koncept, ali nedostaju: prioriteti za realizaciju turističkih sadržaja sa prostornim odrednicama - lokalitet, rang po značaju, osnovni sadržaj unapređenja (ovlaš naglašeni prioriteti u trećoj fazi realizacije su bez prostornih odrednica), kao i mere i instrumenti implementacije planskih rešenja turizma.

II.3 Planski deo Nacrta PP CG do 2040. - poglavlje 5.5 Turistički razvoj, str.58-78

- Opšta načela planiranja turističkog razvoja, str. 58 - tekst Racionalno smeštanje (bolje izbor ili utvrđivanje) turističkih zona treba dopuniti i sledeće:

- . definicija turističkih zona, pored navedenog, treba da se temelji i na nacionalnom, regionalnom i lokalnom javnom interesu

- . mogući konflikti između razvojnih interesa privrede i zaštite javnog interesa mogući su, pored navedenog, i u pogledu zaštite životne sredine, kulturnih dobara, socio-ekonomskih interesa lokalnog stanovništva i drugih konfliktnih namena na turističkim prostorima

- Specifičnosti regiona CG u planiranju turizma - Primorski region, str. 58-61
 - . obuhvat regiona, str. 58 - dodati Primorske planine Orjen, Lovćen i Rumiju
 - . smernice turističkih investicija i prostornog planiranja, str. 59-61 - a) uvođenje modernog sistema merenja i nadzora smeštanih kapaciteta (str. 59) svakako je neophodno, ali njegovo zasnivanje na prijavljivanju turista je upitno; b) sistem razvoja konkurentne smeštajne strukture (str. 60) kroz preporučene rizorte mešovite namene u kojima je rezidencijalni smeštaj (sekundarno stanovanje) preduslov ekonomske opravdanosti investicija, upućuje na dalju izgradnju sekundarnog stanovanja, bez stvarnih mehanizama da se obim te izgradnje ozbiljnije smanji, tj. da u rizortu izrazito dominira komercijalni smeštaj; poseban problem je što ovi rizorti pretenduju na lokacije u najužem obalnom pojasu, gde nije mesto sekundarnom stanovanju; ruralne vile su logičan koncept turističkog smeštaja, ali treba naglasiti da se ne mogu locirati u užem obalnom pojasu, gde neracionalno zauzimaju prostor za javne namene i koncentrisani (pretežno hotelski) smeštaj; c) u razvoju i unapređenju dostupnosti destinacije (str. 60) preporučuju se značajna ulaganja u izgradnju obilaznica i brzih saobraćajnica za efikasan duž-obalni promet, bez ugrožavanja ambijenta destinacije, što nije realno (zbog velikih ulaganja u saobraćajnice koje ugrožavaju primorski predeo, a ne koriste se dovoljno van sezone) pre nego što se ispituju moguća jeftinija rešenja razvojem efikasnog javnog drumskog i plovnog saobraćaja, sa uvođenjem ne samo sistema upravljanja turističkim tokovima, već i režima kretanja svih privatnih putničkih vozila u letnjoj sezoni (zabrana vožnje, sem u dolasku, odlasku i tranzitu), dok bi najveći deo prometa preuzeo javni saobraćaj, za koji ima dovoljno mesta na postojećim saobraćajnicama.

- Specifičnosti regiona CG u planiranju turizma - Središni region, str. 61-62
 - . obuhvat regiona (str. 61) - ne "izuzimajući" već "uključujući" i delove nacionalnih parkova Lovćen i Skadarsko jezero

- . smernice turističkih investicija i prostornog planiranja, str. 62 - nije uočeno da se turističke zone Središnjeg regiona prostorno-funkcijski preklapaju sa zonama Primorskog regiona i međusobno; tako se zona Skadarsko jezero preklapa sa primorskom zonom Bar (čineći ovu destinaciju sa Barskom rivijerom, Rumijom i neplavnom obalom jezera jednom od najvrednijih u Primorskom regionu), sa zonom Cetinje i podzonama Podgorica i Zeta u okviru Središnje turističke

zone Središnjeg regiona, što zonu Skadarsko jezero čini najatraktivnijom u Središnjem regionu; zona Cetinje preklapa se sa druge strane sa zonama Budva i Boka Kotorska (Kotor) čineći takođe vrednu turističku celinu

- Specifičnosti regiona CG u planiranju turizma - Severni region, str. 62-63
 - . obuhvat regiona (str. 62) - ne "izuzimajući" već "uključujući" i područja nacionalnih parkova Biogradska gora, Prokletije i Durmitor (pod zaštitom UNESCO)
 - . smernice turističkih investicija i prostornog planiranja, str. 63, prihvatljive su sa funkcijsko-ekonomskog aspekta (bez prostornih odredbi)

- Poseban osvrt na zaštićena područja, str. 63-64
 - . obuhvat zaštićenih područja - pod zaštićenim područja tretirani su samo nacionalni parkovi i baština na UNESCO listi, ne spominjući parkove prirode, predele izuzetnih odlika, spomenike prirode i dr. i ne navodeći sve glavne pogodnosti i ograničenja za razvoj turizma u ovim područjima

- Model rasta smeštajnih kapaciteta u CG i po regionima, str. 64-68
 - . model ne daje projekciju za vremenski horizont PP CG do 2040. godine, već samo do 2030.

- . model je preuzet iz Strategije razvoja turizma CG do 2025. koja je zasnovana samo na podacima o registrovanom smeštaju 2019. i na projekciji registrovanog smeštaja za 2025., dok projekciju registrovanog smeštaja do 2030. čini procena obrađivača; iz modela za CG su, bez objašnjenja, isključeni procenjeni kapaciteti sekundarnog stanovanja iz Analize i ocene stanja (350.000 u 2018.); po projekciji za CG, iskazano je željeno brže povećanje osnovnog nego komplementarnog turističkog smeštaja, što je pod znakom pitanja

- . model rasta smeštajnih kapaciteta po regionima CG na osnovu registrovanih pokazatelja, ukazuje na postojeću i planiranu razvijenost smeštaja u Primorsom regionu i na njegovu postojeću i planiranu nerazvijenost u Središnjem i Severnom regionu; u Primorskom regionu 2019. navodno ima 195.336 ležaja, a za 2030. je projektovano 216.550, dok se (van perioda Korone) samo u opštini Budva u letnjem špicu sakupi više od 200.000 gostiju, od kojih oko 190.000 koristi ležaje; u Središnjem regionu 2019. navodno ima 7.185 ležaja, a za 2030. se predviđa celih 10.000, što turizam ne čini značajnijom privredom regiona; u Severnom regionu 2019. navodno ima 4.353 ležaja, a za 2030 se predviđa 10.000, uz optimistično velike godišnje stope rasta i uz željenu dominaciju hotela u tom povećanju, što je pod znakom pitanja

- . navedeni model rasta smeštajnih kapaciteta CG i njenih regiona je nerealan i nevalidan za upravljanje razvojem turizma CG, jer ne pruža ni približno realnu sliku stvarnog stanja i budućeg razvoja turističkog smeštaja; sa prikazanim postojećim i projektovanim smeštajem u 2019. i 2030., CG ni Primorski region ne bi imali većih problema sa sezonskim gužvama, saobraćajem, vodosnabdevanjem, kanalizacijom, energetikom, pratećim javnim službama i servisima i dr.; u 2018. na osnovu podataka MONSTAT-a (za registrovane komercijalne kapacitete) i procene sekundarnog stanovanja bilo je u CG ukupno 520.155 ležaja, od toga 478.023 komplementarna, u kojima procenjeno sekundarno stanovanje učestvuje sa 350.000; da su tada bili uključeni i neregistrovani ležaji komercijalnog smeštaja, ukupan broj ležaja dostigao bi oko 550.000, a danas je svakako veći

- Indikatori održivosti turizma 2019. i 2030., str. 69 - smeštajni intenzitet turizma (odnos broja kreveta i lokalnog stanovništva) i intenzitet turističkog prometa (odnos broja noćenja u hiljadama i broja stanovnika u stotinama) nisu realni, jer su zasnovani samo na registrovanim ležajima i noćenjima.

- Turističke zone i podzone u Primorskom regionu, str. 70-72
 - . zona Ulcinj - prenatrženost je značaja u odnosu na ostale zone Primorskog regiona, prvenstveno zbog obimnih površina Velike plaže i Ade Bojane, čije prednosti i nedostaci nisu pravilno procenjeni, jer se vodilo računa samo o mogućem broju korisnika, a ne o prostornim odlikama ovih resursa (sa nedostacima zbog vetra i talasa sa otvorenog mora, velike površine plitkog zamućenog mora, erozije obale, režima zaštite prirode i dr.); podzone su usitnjene i po veličini i značaju nesrazmerne sa podzonama ostalih primorskih i ostalih zona
 - . zona Bar - izostavljena je podzona Rumija i prostorno-funkcijsko preklapanje sa zonom Skadarsko jezero, a može se dodati i mogućnost povezivanja morske i jezerske obale žičarama preko kraških uvala pogodnih za golf i druge sportsko-rekreativne aktivnosti (za koje nema dovoljno mesta u obalnim pojasima mora i jezera)
 - . zona Budva - kod Budvanske rivijere treba istaći najkvalitetnije plaže Primorskog regiona, navesti prostorno-funkcijsko preklapanje sa zonom Cetinje i mogućnost povezivanja žičarom sa Nacionalnim parkom Lovćen
 - . zona Boka Kotorska - navesti prostorno-funkcijsko preklapanje sa zonom Cetinje (žičarama iz Kotora i Cetinja do Lovćena)

- Turističke zone i podzone u Središnjem regionu, str.72-73
 - . zona Cetinje - pomenuti su sportovi na vodi - gde?
 - . zona Skadarsko jezero - navesti prostorno-funkcijsko preklapanje sa zonama Bar, Cetinje i podzonama Podgorica i Zeta u okviru Središnje turističke zone; ispred Donjih Murića dodati Virpazar i Ostros kao važnija naselja obale jezera u opštini Bar
 - . Središnja zona - isključiti područje Komova koje pripada Severnom regionu; podzona Zeta se (kao i podzona Podgorica) preklapaju sa zonom Skadarsko jezero; podzona Tuzi navedena dvaput - sažeti u jedan tekst

- Turističke zone i podzone u Severnom regionu, str.73-76
 - . zona Bjelasice, Komova i Prokletija - zonu treba predvojiti na dve zone: zonu Bjelasica i Komovi i zonu Prokletije; iz zone Bjelasica i Komovi isključiti deo Sinjajevine, koja pripada zoni Durmitor i Sinjajevina
 - . zona Durmitor i Sinjajevina sa kanjonom Tare i zona Rožaje - bez posebnih primedbi

Tekst turističkih zona i podzona treba redigovati u smislu ujednačenijih kriterijuma vrednovanja turističkih resursa u atrakcija, uz njihovo intenzivnije (kraće) prikazivanje, bolje u vidu sažetijih tekstualnih tabela. Kod turističkih zona dati gradaciju po značaju na međunarodni, nacionalni i regionalni rang. Predložiti izradu Studije utvrđivanja kapaciteta prostora turističkih zona po regionima u broju ležaja i korisnika. Za potrebe PP CG do 2040. dati preliminarnu procenu kapaciteta prostora po turističkim zonama i regionima u broju potencijalnih ležaja.

U planskom delu Nacrta PP CG do 2040. - poglavlje 5.5 Turistički razvoj, u odnosu na uobičajeni sadržaj državnog prostornog plana, nedostaju:

1. Poglavlje Prostorno-funkcijsko strukturiranje turističkih prostora CG sa gradiranjem po značaju (međunarodni, nacionalni i regionalni)

1.1 Turistički klasteri

1.2 Turističke zone i podzone (redigovan tekst u prilogu obrađivača)

1.3 Turistički centri i mesta (primorski, dolinski i planinski)

1.4 Tranzitni/turing turistički pravci (drumski i plovni)

1.5 Prekogranična saradnja u turizmu

U poglavlju Implementacija PP CG nedostaju sledeće odredbe o turizmu:

1. Prioritetna planska rešenja za realizaciju u srednjoročnom periodu (verovatno do 2030.)

2. Mere i instrumenti implementacije planskih rešenja turizma

- planski dokumenti za sprovođenje prostornog razvoja turizma i prioriteti za njihovu izradu
- normativno-pravni instrumenti implementacije
- ekonomsko-finansijske mere implementacije
- institucionalno-organizacione mere i instrumenti implementacije
- indikatori za praćenje realizacije plana turizma

- Grafički prikaz 5.5.1 Turističke zone i podzone, str. 77, pogrešno je nazvan kartogramom (jer se kartogramom prikazuju kvantitativni podaci na podlozi geografske karte), već se ovde radi o tematskoj karti, na kojoj treba izvršiti sledeće korekcije:

- ucrtati granice regiona CG
- ucrtati zone turističkih klastera
- sve granice turističkih zona dati u približnom obliku, a ne elipsama
- zonu Skadarskog jezera preklopiti sa zonama Bar, Cetinje i Središna zona
- zonu Cetinje preklopiti sa zonama Budva i Boka Kotorska
- zonu Bjelasice i Komova odvojiti od zone Prokletije
- podzone se ne mogu prikazivati kao tačke, već kao manje površine, što je moguće samo u referalnoj karti krupne razmere, a ne u tematskoj karti sitne razmere, gde ih treba izostaviti
- ucrtati turističke centre i mesta (primorski, dolinski i planinski)
- ucrtati tranzitne/turing turističke pravce (drumske i plovne)
- naznačiti prostore prekogranične saradnje u turizmu
- turističke zone, turističke centre i mesta i tranzitne/turing turističke pravce grafički gradirati po značaju (međunarodni, nacionalni i regionalni)

Zaključna ocena o planskom delu Nacrta PP CG do 2040. - turizam

Prema odgovoru koji sam dobio od rukovodioca izrade plana - Svetlane Jovanović na moje primedbe o turizmu u Nacrtu PP CG, konstatujem da je veći deo primedbi uvažen u Planu, a da će ostali deo primedbi biti otklonjen u završnoj reviziji Nacrta PP CG tokom javnog uvida. U tom smislu smatram da poglavlje o turizmu **može da se pusti u proceduru javnog uvida**, uz obavezu obrađivača da postupi po primedbama na koje nije odgovorio.

12. MIŠLJENJE – BIOLOGIJA (EKOLOGIJA) I ZAŠTITA ŽIVOTNE SREDINE

Kao u prethodno dostavljenom mišljenju, Koncept plana sadrži viziju razvoja koja je obuhvatila gotovo sve oblasti koje se mogu razvijati dalje u Crnoj Gori i ukazuje na ciljeve koji su poželjni da bi država dalje napredovala, razvijala se i priključila Evropskoj uniji.

Postavlja se pitanje zašto se u turističkim centrima, kakvi su Žabljak i Kolašin, Plužine, predviđa smanjenje broja stanovnika, u periodu do 2040. godine, zašto se ovim PPCG ništa ne planira da se ovaj proces depopulacije promijeni?

Planom za poljoprivredu predviđene su samo aktivnosti na zadržavanju postojećeg stanovništva (str. 43), a ne i na doseljavanju novog, odnosno vraćanja starosjedilaca na dedovinu. Potrebno je planirati aktivnosti u tom smjeru – poboljšanje lokalnih saobraćajnica i njihovo redovno održavanje, pristup stabilnoj elektromreži, pristup brzom internetu. Pored toga, osmisliti i materijalne – novčane dodatke, subvencije za kupovinu imanja, osposobljavanje štala, stavljanje u funkciju i slično, kako bi mladi bračni parovi bili motivisani da ostanu na selu.

Sastavni dio PPCG treba da bude i uspostavljanje zakonskog okvira za njegovo sprovođenje. Na taj način bi se izbjeglo pretjerano uplitanje interesnih grupa u smislu koje pitanje će se staviti prvo za realizaciju na dnevni red, koje će se ostaviti za kasnije, a koje će se ignorisati.

Poglavlje (13), strana 233, kaže „Za realizaciju plana je korisno pripremiti Program implementacije planskih rješenja, (ili Studiju implementacije), sa detaljnim pregledom aktivnosti i obaveza. “ Ovaj stav je potrebno korigovati da bude obavezna priprema Programa implementacije, sa jasnim načinima evaluacije i monitoringa, kako bi se pravovremeno reagovalo u slučajevima kašnjenja u realizaciji ili nepostojanja realizacije planiranih aktivnosti.

Zaključak: Mišljenje na Predloženi nacrt Prostornog plana je pozitivno, pod uslovom da se uzmu u obzir primjedbe na isti.

13. **MIŠLJENJE – OBLAST ŠUMARSTVO**

Prostorni plan Crne Gore na sveobuhvatan i detaljan način prikazuje stanje šuma i stanje šumarskog sektora u celini kao i prioritete za unapređenje stanja šumskog fonda. Karakteriše ga visok stepen detaljnosti pri čemu daje vrlo jasne smjernice za upravljanje šumskim bogatstvom Crne Gore. U samom planu jasno su definisani ciljevi razvoja šumarstva, ciljevi održivog korišćenja šuma i mjere za unapređivanje stanja šuma i šumarstva Crne Gore. Principi održivog razvoja su jasno definisani, a takođe i scenariji koji prate razvoja šumarstva u cjelini.

U prostornom planu nije bilo primjedbi na koncept prostornog plana za oblast šumarstvo, a takođe u verziji poslatoj na reviziju nema promjena u odnosu na prethodne verzije.

U konceptu PPCG sadržana su sva neophodna i relevantna poglavlja i u skladu sa navedenim, mišljenje na Nacrt Prostornog plana PPCG – za oblast šumarstvo je **pozitivno**.

Prostorni plan Crne Gore za oblast šumarstvo je odgovarajući za prijem i za dalju proceduru usvajanja.

Autorima poglavlja Šumarstvo čestitam na savremenom pristupu u pripremi PPCG – za oblast šumarstvo.

14. **MIŠLJENJE – OBLAST ZAŠTITA KULTURNIH DOBARA**

Pažljivim pregledom **Nacrta Prostornog plana Crne Gore**, a koji se tiče **Zaštite kulturne baštine Crne Gore**, mogu da istaknem da je moje mišljenje na iznijeti plan obrađivača izuzetno pozitivno. Obrađivač je do detalja i veoma stručno, odredio svaku pojedinost koja je potrebna da u doslednom periodu dođe do promjene odnosa prema kulturnom nasljeđu, odnosno do primarne zaštite koja se trenutno nalazi u veoma lošem stanju.

Takođe, mogu sa zadovoljstvom da istaknem da nisam našao niti jedan primjer koji bi mogao da degradira planske obaveze po pitanju zaštite, jer je po segmentima i sasvima jasno postavljena osnova daljeg djelovanja u svim pravcima raspoloživih normativnih akata, onih koji moraju da se revidiraju i onih koji moraju da se postave na novim osnovama. U jasno opisanoj strategiji, navedenoj u : **Zaštita kulturne baštine** (6.3.1); **Ograničenje zbog stvorenih uslova** (6.3.1); **Pregled zaštićenih kulturnih dobara** (6.3.3) i **Pregled i vrste kulturnih dobara po opštinama-**

vrijedonosni status, bez suvišnih detalja, veoma stručno i jasno, opisano je sve što jedan ovakav plan treba da ima.

Takođe, želim da istaknem i da je **Analiza postojećeg stanja** urađena stručno, i onamo gdje su bile greške i nedoumice, sve je dovedeno do stepena u kome se jasno sagledavaju osnovni problemi zaštite.

S tim u vezi želim da se zahvalim obrađivaču na ovako **dobrom učinku i napretku** u shvatanju potreba i koncepcije jednog ovako krucijalnog plana koji se tiče zaštite Kulturne baštine Crne Gore, a koji će nam, nadajmo se, donijeti velike benefite u budućnosti.

15. **MIŠLJENJE - OBLAST SAOBRAĆAJ**

Revident **u potpunosti prihvata** tekst Nacrta Prostornog plana Crne Gore do 2040. godine i **daje pozitivno mišljenje** na dio teksta pod naslovom 8.1 SAOBRAĆAJNA INFRASTRUKTURA.

Revident ističe neophodnost daljih konsultacija sa predstavnicima UNESCO-a u vezi prelaska preko Boko-Kotorskog zaliva.

16. **MIŠLJENJE – OBLAST VODOPRIVREDA**

Analiza postojećeg stanja organizacija uređenje i korićenje prostora – Nacrt plana

Poglavlje 8.3. Vodoprivreda

Na strani 209 u rečenici “Za vodosnabdijevanje opština korišćena su uglavnom lokalna, a opštinama Budva, Kotor, Tivat, Ulcinj i Bar bila je, dostupna i voda iz regionalnog vodovodnog sistema za Crnogorsko primorje.” Potrebno je dodati i Opštinu Hrceg Novi jer je i Herceg Novi koristio vodu iz regionalnog vodovodnog sistema.

Prostorni plan Crne gore do 2040g. – Nacrt plana

Poglavlje 8.3. Projekcija razvoja vodoprivrede

Prilikom navođenja norme potrošnje u l/s potrebno je istaći da je to prosječna dnevna potrošnja i da se dovodni cjevovodi do rezervoara dimenzioniraju na maksimalnu dnevnu potrošnju, a distribuciona mreža i rezervoari na maksimalnu satnu potrošnju da bi se imala realna slika o potrebnim količinama vode u ljetnjim periodima.

Grafički prilog

Broj karte 07-04 – Postojeća i planirana hidrotehnička infrastrukturna mreža Crne Gore
U ovom dijelu **nema primjedbi**.

17. **MIŠLJENJE – OBLAST RUDARSTVO I GEOLOGIJA**

Na osnovu člana 30 Zakona o planiranju prostora i izgradnji objekata (“Sl.list Crne Gore”, br. 64/17, 44/18, 63/18, 11/19, 82/20 i 86/22), dostavljam Mišljenje na Nacrt Prostornog plana Crne Gore do 2040. godine.

Članovi Stručnog tima za izradu Nacrta Prostornog plana Crne Gore do 2040. godine su prihvatili komentare i primjedbe i korigovali tekst iz Koncepta i iste su ugradili u Nacrtu.

Shodno naprijed navedenom, nemam primjedbi na Nacrt Prostornog plana Crne Gore do 2040. godine koji obuhvata sva ona poglavlja koja se odnose na Sektor rudarstva, geoloških istraživanja i ugljovodonika, kao i na poglavlja Hidrogeologija, Seizmika i Seizmički hazard.

ZAKLJUČAK: Detaljnim pregledom Nacrta Prostornog plana Crne Gore do 2040. godine, u dijelu poglavlja rudarstva i geologije, utvrđeno je da je isti urađen u skladu sa zakonom i strukom.

U skladu sa naprijed navedenim, dajem pozitivno mišljenje na Nacrt Prostornog plana Crne Gore do 2040. godine, koji obuhvata sva ona poglavlja koja se odnose na Sektor rudarstva, geoloških istraživanja i ugljovodonika, kao i na poglavlja Hidrogeologija, Seizmika i Seizmički hazard i da se isti uputi u dalju proceduru, shodno zakonu.

18. MIŠLJENJE – OBLAST PROSTORNO PLANIRANJE

Dana 30. juna 2023. godine, putem mail-a svim članovima Savjeta dostavljen je **Nacrt Prostornog plana Crne Gore do 2040.godine**, radi davanja mišljenja saglasno članu 30 Zakona o planiranju prostora i izgradnji objekata (Sl.list CG br. 64/17, 44/18, 63/18, 11/19. 82/20 i 86/22).

U skladu sa Zakonom Savjet je dužan da reviziju nacrt planskog dokumenta izvrši u roku od 60 dana od dana dostavljanja nacrtu.

Napomena: Nacrt Prostornog plana Crne Gore, u skladu sa Zakonom, 21. juna 2023.godine poslat je svim institucijama na mišljenje.

Pregled dostavljene dokumentacije:

Nacrt Prostornog plana Crne Gore do 2040.godine dostavljen je na 3 linka u kojima se nalazi (pdf i word format):

1. Grafički dio 1 (Postojeće stanje - grafički prilozi od 01 do 05, ukupno 20 priloga)
(Infrastruktura - grafički prilozi 07-ukupno 4 priloga)
2. Grafički dio 2 (Plan - grafički prilozi od 08 do 18, sintezne karte-ukupno 13 priloga)
3. Tekst
 - Analiza postojećeg stanja organizacije, uređenja i korišćenja prostora (281 strana, pdf format)
 - Plan (245 strana, pdf format)
 - Anex - U folderu ANEX se nalaze zakonski i strateški okviri za svaki sektor pojedinačno (25 odvojenih word dokumenata).

.....
U folderu „Grafički dio 1“ (analiza postojećeg stanja i infrastruktura) nalaze se sledećih 20 grafičkih priloga u pdf formatu:

01.Topografska podloga

02.Administrativna podjela i položaj u okruženju

03-01. Prirodne odlike - Hipsometrijska struktura reljefa Crne Gore

03-02. Prirodne odlike - Nagib terena reljefa Crne Gore

- 03-03a. Prirodne odlike - Ekspozicija terena reljefa Crne Gore
- 03-03b. Prirodne odlike - Ekspozicija terena reljefa Crne Gore
- 03-04. Prirodne odlike - Geološka karta Crne Gore
- 03-05. Prirodne odlike – Karta mineralnih sirovina
- 03-06a. Prirodne odlike - Hidrogeološke karakteristike
- 03-07. Pedološka karta Crne Gore
- 03-08a. Prirodne odlike – Seizmološke karakteristike Crne Gore
- 03-08b. Prirodne odlike – Seizmološke karakteristike Crne Gore
- 03-09a. Prirodne odlike - Klimatske karakteristike Crne Gore – snijeg
- 03-09b. Prirodne odlike - Klimatske karakteristike Crne Gore – maksimalna T
- 03-09b. Prirodne odlike - Klimatske karakteristike Crne Gore – minimalna T
- 03-09d. Prirodne odlike - Klimati u Crnoj Gori
- 03-10. Prirodne odlike - Šumski ekosistemi Crne Gore
- 03-11. Prirodne odlike – Regionalizacija predjela (navesti izvor)
- 04. – Postojeća mreža naselja Crne Gore
- 05. – Postojeća namjena prostora Crne Gore
- 06. – (nedostaje prilog).....
- 07 – 01. Postojeća i planirana saobraćajna mreža Crne Gore
- 07 – 02. Postojeća i planirana elektroenergetska mreža Crne Gore
- 07 – 03. Postojeća i planirana elektrokomunikaciona mreža Crne Gore
- 07 – 04. Postojeća i planirana hidrotehnička mreža Crne Gore

U folderu „Grafički dio 2“ (Plan) nalaze se sledećih 13 grafičkih priloga u pdf formatu:

- 08. – Zaštita prirodne baštine
- 08a. – Zaštita prirodne i kulturne baštine na području mora
- 09. – Zaštita kulturne baštine
- 10. – (nedostaje prilog)
- 11. – Namjena mora
- 12. – Namjena površina - plan
- 13. – Mreža naselja i razvoj funkcija – plan
- 14. – Planske zone i razvojni koridori
- 15. – Ograničenja i potencijalni konflikti
- 16. - Stanovništvo i mreža naselja
- 17. – Urbanizacija
- 18. – Upravljanje otpadom

Sintezne karte:

- SK1 - Mreža naselja, saobraćajnih tokova i infrastrukturnih sistema
- SK2 - Planirana namjena površina i zaštita prostora
- SK3 - Struktura prostornog razvoja Crne Gore

MIŠLJENJE

KNJIGA – ANALIZA POSTOJEĆEG STANJA (NACRT, jun 2023.)

1. **Površina opštine Berane** se u različitim poglavljima (Analiza postojećeg stanja: str. 21 i str.80) različito interpretira (na str. 71 upisana je površina od 717km², a na str.80 upisana

je površina 49878ha, odnosno 498km²), što je potrebno uskladiti. Takođe, potrebno je provjeriti površine svih opština i iste uskladiti kako u tekstualnom dijelu plana, tako i u grafičkom prilogu 02 Administrativna podjela i položaj u okruženju.

2. U poglavlju „Aktuelni problemi i ograničenja u mreži naselja“ (str. 122) potrebno je da pored već istaknutih problema neuravnoteženog razvoja u sistemu mreže naselja, u prostornom i urbanističkom uređenju, prethodno konkretizovati ključne probleme po cjelinama za sva tri regiona. U nastavku je dat segment pregleda osnovnih problema i ograničenja i isti se može dopuniti i drugačije koncipirati.

Problemi i ograničenja razvoja Sjevernog regiona:

- Izražena višedecenijska depopulacija, pri čemu je u poslednjoj deceniji taj proces sve učestaliji;
- Izrazit emigracioni region (odseljavanje stanovništva u Središnji i Južni region);
- Izražene lokalne migracije i proces demografsko populacionog izumiranja seoskih prostora na sjeveru države bogatih prirodnim resursima (iseljavanje stanovništva iz seoskih područja ka urbanom području);
- Prisutna nelegalna gradnja u manjoj mjeri (navesti opštine koje su izvršile identifikovanje nelegalne gradnje...);
- ...

Problemi i ograničenja razvoja Središnjeg regiona:

- Izrazit imigracioni region (dominantno doseljavanje stanovništva iz Sjevernog regiona);
- Izražena je prevelika koncentracija objekata u urbanim područjima posebno objekata stanovanja (prednjači Podgorica);
- Preizgrađenost pojedinih zona proističe iz predimenzionisanih planskih okvira i nedovoljno provjerenih urbanističkih kriterijuma (Podgorica), što je dovelo do formiranja gradskih zona u kojima se ne može obezbjediti adekvatno saobraćajno i komunalno opremanje, potrebni javni prostori sa određenim društvenim sadržajima, parking prostori, odgovarajuće zelene površine;
- Širenja suburbanih područja i formiranje aglomeracija, kao što su područja Danilovgrad-Podgorica-Tuzi-Golubovci, što utiče i na raspored djelatnosti koje su u urbanim naseljima uglavnom tercijerne i kvartarne (administrativne, zdravstvene, obrazovne, uslužne i dr.);
- Izražena nelegalna gradnja (navesti opštine koje su izvršile identifikovanje nelegalne gradnje...);
- ...

Problemi i ograničenja razvoja Južnog regiona:

- Izrazit imigracioni region (dominantno doseljavanje stanovništva iz Sjevernog regiona);
- Izražena je prevelika koncentracija objekata u urbanim područjima posebno objekata stanovanja (prednjače Budva i Tivat);
- Povećanje koncentraciju naselja oko većih gradova;

- Preizgrađenost pojedinih zona proističe iz predimenzionisanih planskih okvira i nedovoljno provjerenih urbanističkih kriterijuma (prednjači Budva), što je dovelo do formiranja gradskih zona u kojima se ne može obezbijediti adekvatno saobraćajno i komunalno opremanje, potrebni javni prostori sa određenim društvenim sadržajima, parking prostori, odgovarajuće zelene površine;
 - Širenja suburbanih područja i formiranje aglomeracija, kao što su područja: Herceg Novi – Kotor – Tivat; Budva – Petrovac; Sutomore – Bar – Ulcinj, što utiče i na raspored djelatnosti koje su u urbanim naseljima uglavnom tercijerne i kvartarne (administrativne, zdravstvene, obrazovne, uslužne i dr.);
 - Izražen seizmički rizik predstavlja ozbiljan razvojni problem;
 - Izražen problem nelegalne gradnje (navesti opštine koje su izvršile identifikovanje nelegalne gradnje...);
 - ...
3. **Poglavlje 7.2 Stanovanje** - Navesti opštine koje su donijele lokalni program socijalnog staranja (str.127).
4. **Poglavlje 7.4.1. Privredne aktivnosti** – Na str. 137 su dati nepotpuni podaci o strukturi zaposlenih za 2021.godinu, te je navedeno potrebno dopuniti i prikazati sa jasno definisanim sektorima i procentima, uz navođenje izvora podataka.
5. **Poglavlje 4.1 Postojeća namjena kopna** – Navesti izvore iz kojih su preuzeti podaci o opštim namjenama površina. Takođe, korigovati tabelu „4.1. Bilans namjena površina mjereno kartografski“ u dijelu gdje su izraženi procenti (%), jer je za „površine infrastrukture“, „površine mora“ i „površine za posebne namjene“ iskazano da zauzimaju 0%. U nastavku ovog izvještaja su dati izvedeni podaci u procentima:
Građevinsko područje - 3,13%
Površine infrastrukture - 0,04%
Površine za posebne namjene - 0,15%
Poljoprivredne površine - 14,94 %
Šumske površine – 860 741ha - 62,02%
Ostale prirodne površine - 16,84%
Vodne površine na kopnu - 2,82%
Površina mora - 0,04%
Ukupno -
6. **Provjeriti usklađenost podataka koji se odnose na šumske površine**
- a. **Poglavlje 4.1 Postojeća namjena kopna** –
U navedenom poglavlju u *Tabeli 4.1 Bilansa površina* iskazani su podaci o „šumskim površinama“ koji iznose 860 741ha (62,02% teritorije Crne Gore).
- b. **Poglavlje 7.4.5. Šumarstvo, drvna industrija i lovstvo** –
U navedenom poglavlju se navodi da prema rezultatima Prve Nacionalne inventure šuma (NIŠ) Crnu Goru karakteriše visok stepen šumovitosti od 59.5% (826 782 ha), dok šumsko zemljište zauzima 9.9% (137 480 ha). Zajedno „šume i šumsko zemljište“ zauzimaju 964 262ha površine (69,4% teritorije Crne Gore).

Potrebno je provjeriti usklađenost podataka i referisati se koje podatke treba uzeti za relevantne u prikazu namjene površina.

7. U poglavlju 13. **SINTEZNA OCJENA POSTOJEĆEG STANJA**, podnaslov Društvene djelatnosti str.260, navodi se da povećanje broja penzionera ukazuje na potrebu organizovanja većeg broja domova za stara i nezbrinuta lica. Pri čemu je navedeno da u Crnoj Gori postoje takvi objekti u Risnu i Bijelom Polju. Isto je potrebno dopuniti sa podatkom da postoje domovi za smještaj odraslih i starih lica u Pljevljima, Nikšiću i Podgorici.

KNJIGA – PLANSKI DIO (NACRT, jun 2023.)

8. **Sinhronizovati grafički i tekstualni dio Poglavlje 8.2. ENERGETIKA I ELEKTROENERGETSKA INFRASTRUKTURA**

- a. Na grafički prilog 07-02 *Postojeća i planirana elektroenergetska infrastruktura* potrebno je nanijeti rijeke, kako bi isti bio upotpunjen i da bi se lakše uočile kako postojeće, tako i planirane HE, a takođe, potrebno je nanijeti postojeće i planirane male mHE, npr. tačkasto, kako bi se ukupne mHE mogle sagledati i grafički. U istom grafičkom prilogu potrebno je nanijeti simboličkom oznakom planirane vjetroelektrane (VE Brajići, VE Gvozd, VE Biočki Stan, VE Bijela, VE Korita).
- b. Potrebno je korigovati tekstualni dio Poglavlje 8.2. ENERGETIKA I ELEKTROENERGETSKA INFRASTRUKTURA, podnaslov Vjetroelektrane (str. 150) u dijelu gdje se navode osnovne karakteristike vjetroelektrana. Za VE Brajići u dijelu „lokacija“ navodi samo opština Budva, a za istu se planira postavljanje i na teritoriji opštine Bar (lokacija: Budva, Bar).
- c. Potrebno je korigovati tekstualni dio Poglavlje 8.2. ENERGETIKA I ELEKTROENERGETSKA INFRASTRUKTURA, podnaslov Vjetroelektrane (str. 150): „Izgradnja vjetroelektrana je moguća na svim područjima koja raspolažu sa prirodnim potencijalom za korišćenje vjetra, uz ispunjavanje neophodnih mikrolokacijskih uslova, uslova priključenja na elektroenergetsku mrežu, saobraćajnu mrežu i drugih uslova koji utiču na nivo investicije“.

Navedenu rečenicu potrebno je dopuniti da glasi jasnije: „Pored navedenih 5 lokacija na kojima se planiraju vjetroelektrane, moguće je postavljanje novih infrastrukturnih objekata na svim područjima koja raspolažu sa prirodnim potencijalom za korišćenje vjetra, uz ispunjavanje neophodnih mikro-lokacijskih uslova priključenja na elektroenergetsku mrežu, saobraćajnu mrežu i drugih uslova koji utiču na nivo investicije“.

„Kartogram 8.2.2. Postojeća i planirana elektroenergetska infrastruktura“ na str.153 učiniti čitljivijim.

9. **Izvršiti drugačiju preraspodjelu „razvojnih zona“** (poglavlje 2.1. OPŠTA STRUKTURA URAVNOTEŽENOG PROSTORNOG RAZVOJA, podnaslov „Razvojne zone“ str. 22) na način da se izbjegne situacija, a naročito ne u Sjevernom regionu, da razvojnu zonu čini samo jedna opština. Kako bi nadogradili postojeći prostorni razvoj i podstakli bližu

međuopštinsku saradnju koja podrazumijeva prvenstveno jače saobraćajne veze, a onda i sve druge razvojne veze (komunalnu i dr.infrastrukturu, turizam, poljoprivreda...), potrebno je i da se imenuju „razvojne zone“ npr.

- a. Razvojna zona Plužine-Žabljak-Šavnik
- b. Razvojna zona Pljevlja-Bijelo Polje
- c. Razvojna zona Berane-Petnjica-Rožaje
- d. Razvojna zona Andrijevica-Gusinje-Plav (Polimsko-plavska zona)
- e. Razvojna zona Budva-Bar-Ulcinj

Unutar razvojnih zona neophodna je intenzivna međuopštinska saradnja, naročito u dijelu rješavanja konflikata u prostoru i stvaranje mogućnosti za komplementaran razvoj. Takođe, veoma je značajna međuregionalna interakcija, odnosno saradnja između različitih razvojnih regionalnih zona.

10. **Dopuniti poglavlje 2.2. OBLASTI I MODALITETI PREKOGRANIČNE SARADNJE** sa nazivima **graničnih prelaza u Crnoj Gori**, koji su inače prikazani na *Kartogramu 2.2.2. Prekogranične razvojne zone (str. 25)*, ali se zbog nejasnoće prikazane slike ne mogu jasno pročitati. Time bi se upotpunilo dato poglavlje koje govori o prekograničnoj saradnji sa nazivima graničnih prelaza. Takođe, pomenuti grafički prikaz učiniti čitljivijim.

11. **Dopuniti poglavlje 3) DEMOGRAFSKA PROJEKCIJA (str.26)**

U ovom poglavlju se projektuje broj stanovnika za Crnu Goru do 2040.godine, pri čemu se iskazuje dalji pad broja stanovnika Sjevernog regiona Crne Gore. Navedeno poglavlje, nakon svih tabelarnih prikaza, upotpunio bi sadržaj u kome bi se našao predlog strategija i mjera koje bi se mogle preduzeti kako bi se zaustavila depopulacija ili podstakao rast stanovništva u prostorno najvećem regionu Crne Gore. U nastavku je dat primjer predloga mjera:

- a. „ulaganje u infrastrukturu (kvalitetnije saobraćajne veze, dr.infrastrukturni razvojni projekti...),
- b. ekonomska politika (ulaganje u infrastrukturu koja će privući investitore, osnivanje novih preduzeća, razvoj privrede,...),
- c. stambena politika (subvencionisanje stambenih kredita, podrška za izgradnju pristupačnih stanova,...),
- d. mjere za podršku porodici (subvencije za rađanje djece, besplatno obrazovanje i zdravstvena zaštita za djecu, ...),
- e. programi subvencija i podsticaja (Vlada ili lokalne vlasti mogu ponuditi različite vrste subvencija i podsticaja za privlačenje preduzetnika, investitora i pojedinaca...),
- f. zdravstvena zaštita (pružanje kvalitetne zdravstvene zaštite i usluga,...) ,
- g. obrazovanje (osnivanje visokoškolskih institucija ili programa obuke za tražene vještine, ...),
- h. kulturna i društvena revitalizacija (promocija lokalne kulture, tradicije i zajedničkih događaja može učiniti oblast privlačnijom za život i stvaranje porodica),

- i. promjena imidža (promocija privlačnih aspekata oblasti, kao što su prirodne ljepote, kultura ili drugi resursi, promocija mirnog i skladnog života u današnjem ubrzanom vremenu takođe može biti privlačan faktor koji može privući novo stanovništvo u oblastima koje se suočavaju sa depopulacijom:...),
- j. saradnja između Vlade i lokalnih vlasti, zajednica i relevantnih aktera može biti ključna za ostvarivanje ovih mjera“.

12. Sjeverni region poseduje značajne ali nedovoljno iskorišćene prirodne resurse i potencijale (53% teritorije Crne Gore, što je 7477km²)⁴, ali ipak bilježi najsporiji napredak u odnosu na druga dva regiona. Imajući na umu tu činjenicu i slijedeći princip uravnoteženog regionalnog razvoja Crne Gore, sugerišem da svaki sektor predloži set prioriteta i podsticajnih mjera koje bi mogle unaprijediti valorizaciju svih potencijala i aktivirati razvoj ovog prostornog najvećeg regiona Crna Gore.

13. **Na stranici 44, u poglavlju 5.2 "POLJOPRIVREDA"**, predlaže se ažuriranje potpoglavlja "Prioritetni ciljevi u kratkom roku – do 2030. godine". Prva stavka u tom potpoglavlju trebala bi se odnositi na **"Uspostavljanje informacionog sistema o poljoprivrednom zemljištu u javnoj i privatnoj svojini"**, umjesto da se nalazi kao poslednja stavka u potpoglavlju "Posebni – specifični ciljevi" za razvoj Poljoprivrede Crne Gore u narednih 20 godina.

Aktivno uspostavljanje informacionog sistema o poljoprivrednom zemljištu je polazna osnova za ostvarivanje efikasnog upravljanja ovim važnim nacionalnim resursom. Ova inicijativa se temelji na prepoznavanju da bi implementacija informacionog sistema za poljoprivredno zemljište, koji obuhvata:

- identifikaciju resursa,
- precizne i ažurirane informacije o karakteristikama zemljišta,
- načinu korišćenja, svojini i drugim relevantnim aspektima,

imala značajan doprinos podršci razvoju poljoprivredne proizvodnje. Ovaj ključni korak, uz paralelno djelovanje drugih faktora, ima potencijal da pozitivno utiče na efikasno planiranje poljoprivredne proizvodnje i njeno sinergetsko povezivanje sa drugim aspektima cjelokupnog razvoja.

14. **Na stranici 120, u poglavlju 7.2. KONCEPT MREŽE NASELJA, URBANI I RURALNI RAZVOJ**, predlaže se da dopuna u dijelu jačanja sistema lokalnih centara u Opštini Berane. Ovaj predlog se javlja nakon što je Petnjica postala samostalna opština, što za sobom povlači potrebu za proširenjem mreže lokalnih centara unutar same opštine Berane. Konkretno, uz postojeći lokalni centar Lubnice, koji se nalazi u zapadnom dijelu Berana, posebna pažnja se usmjerava ka potrebi za razvojem mreže naselja i jačanjem već postojećeg seoskog naselja Goražde, smještenog u istočnom dijelu beranskog područja, tačnije u području Polica. Ovim se predlaže da navedeno naselje (Goražde) postane još jedan lokalni centar unutar opštine.

⁴ Podatak o površini Sjevernog regiona preuzet iz *Tabele 1. Regionalna podjela, površina, broj stanovnika i gustina naseljenosti*, str. 21, knjige: *Analiza postojećeg stanja organizacije, uređenja i korišćenja prostora PPCG do 2040. (Nacrt)*

15. **Na stranici 183, na slici 8.5.7.** prikazana je mapa sa postojećim (Podgorica) i predloženim lokacijama (**Berane** i Bar) planiranih postrojenja za tretman otpadnih vozila u Crnoj Gori, dok se u tekstualnom dijelu (str. 182) nacрта PPCG predlaže izgradnja dva nova postrojenja za tretman otpadnih vozila u **Baru** i Bijelom Polju. Izvršiti usklađivanje slike i teksta u vezi predloženih lokacija. Da li je u Pitanju Bar ili Berane?

16. Poglavlje 9: PODJELA NA ZONE, str. 187

U ovom poglavlju potrebno se prevashodno posvetiti pažnju "Razvojnim zonama Sjevernog regiona" Crne Gore. Sjeverni region obuhvata značajan dio teritorije Crne Gore (53%) i duži niz godina se suočava sa postepenom stagnacijom u razvoju u različitim sektorima. Međutim, istovremeno se ističe sa svojim ogromnim potencijalom, raznovrsnošću prirodnih ljepota, značajnim ljudskim resursima i kulturnim vrijednostima. Ovaj region obuhvata sedam razvojnih zona i karakterišu ga izuzetni prostorni potencijali, uključujući i područja koja su zakonski zaštićena kao nacionalni parkovi (NP Durmitor, NP Biogradska Gora, NP Prokletije), Park prirode Piva, te prirodni i privredni potencijali opština.

S obzirom na značajne razlike u razvoju između različitih regiona, sugerišem da ovaj planski dokument ima zadatak da posebno naglasi Sjeverni region kao prioritet u daljem planiranju razvoja Crne Gore. Ovaj dokument treba da stvori planerski okvir u kojem će se stručnjaci baviti definisanjem prioriteta za razvoj ovog regiona i pružiti smjernice političkim akterima kako bi donijeli pravilne odluke.

Predlog prioriteta u razvoju Sjevernog regiona obuhvata:

- 1) **Jačanje regionalnih centara:** Fokus na unapređenje regionalnih centara (Pljevlja, Bijelo Polje i Berane), bolje infrastrukturno povezivanje ovih centara sa opštinama u Sjevernom regionu (Plužine, Šavnik, Žabljak, Mojkovac, Kolašin, Petnjica, Plav, Gusinje i Rožaje), ali i sa drugim regionima kao što su Središnji i Južni primorski region.
- 2) **Infrastrukturna ulaganja:** Planiranje većih infrastrukturnih projekata kao što su *brza saobraćajnica na sjeveru*, izgradnja željeznice i aktiviranje aerodroma u Beranama.
- 3) **Razvoj privrede:** Infrastrukturni razvoj privući će investicije i otvoriti mogućnosti za razvoj različitih sektora, uključujući poljoprivredu, ruralni i planinski turizam, obnovljive izvore energije, lokalne proizvodne inicijative i međuopštinsku saradnju.
- 4) **Lokalna podrška:** Uključiti lokalne zajednice i nevladine organizacije u planiranje i realizaciju projekata.
- 5) **Turistička infrastruktura:** Razviti turističku infrastrukturu kako bi se omogućio bolji pristup prirodnim ljepotama ovog regiona, uključujući nacionalne parkove (NP Durmitor, NP Biogradska Gora, NP Prokletije), Park prirode Piva i sve druge prirodne atrakcije.
- 6) **Podsticaji za investitore:** Pružiti podršku države lokalnom stanovništvu i investitorima kroz poreske olakšice, subvencije i druge podsticaje kako bi privukla investicije u Sjeverni region.
- 7) **Detaljna analiza, smisleno planiranje i partnerstvo sa lokalnim zajednicama** ključni su za akviranje razvoja Sjevernog regiona u odnosu na privlačnije regione, Središnji i Južni Primorski region.

Takođe, potrebno je dati i predlog ključnih prioriteta u održivom razvoju Središnjeg i Primorskog regiona.

Važno je napomenuti da je za uspješno ostvarenje nevedenog neophodna saradnja između Vlade, lokalnih zajednica, preduzeća i civilnog društva.

17. **U poglavlju 10) BILANSI I KAPACITETI I PREGLED PRIRODNIH RESURSA I POTENCIJALA, u tabeli 10.1 Planirano korišćenje prostora po kategorijama**, dopuniti sa procentima za Sjeverni, Središnji i Primorski region.

Preporuka je da nakon opštih podataka o planiranoj namjeni površina na nivou Crne Gore, u tabelarnom prikazu, prvo budu prikazani podaci za Sjeverni, Središnji i Primorski region.

18. **Uskladiti Poglavlje 7.2. KONCEPT MREŽE NASELJA, URBANI I RURALNI RAZVOJ sa podacima iz Potpoglavlja 10.3 MREŽE I FUNKCIJE NASELJA U CRNOJ GORI (str 196).** Postoji neusklađenost koju treba otkloniti. Kao na primjer, naselje Lubnice, u poglavlju 7.2, navode se da su *lokalni centar*, dok su u poglavlju 10.3. označene kao značajan lokalni centar. Potrebno je da se KONCEPT MREŽE NASELJA (7.2) dopuni na osnovu podataka datih u potpoglavlju 10.3.

ZAKLJUČAK: Navedene primjedbe i sugestije mogu se sagledati od strane Obradivača plana u sledećoj fazi, te stoga dajem **POZITIVNO MIŠLJENJE na NACRT PPCG do 2040.godine.**

19. <u>MIŠLJENJE NA NACRT PROSTORNOG PLANA CRNE GORE PREDSTAVNICE OPŠTINE ZETA</u>

OPŠTA KONSTATACIJA

Nacrt Prostornog plana je Crne Gore u formalnom i sadržinskom smislu usklađen sa Odlukom o izradi Prostornog plana Crne Gore („Službeni list Crne Gore“, broj 082/18, 082/2, 024/22, 151/22), odredbama člana 8 i 16 Zakona o planiranju prostora i izgradnji objekata („Službeni list Crne Gore“, broj 064/17, 044/18, 063/18, 011/19, 082/20, 086/22), i važećim normativima i standardima.

PRIMJEDBE I SUGESTIJE

U tekstualnom i grafičkom dijelu Nacrta Prostornog plana, u pojedinim segmentima područje Opštine Zeta je naznačeno kao Golubovci. Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o teritorijalnoj organizaciji („Službeni list Crne Gore“, broj 092/22) Opština Zeta je iz Opštine u okviru Glavnog grada Golubovci konstituisana u samostalnu opštinu, te imajući u vidu vremenski okvir za koji se Prostorni plan priprema, potrebno je u fazi Nacrta korigovati naziv opštine u opštinu Zeta.

U poglavlju 2.1. Opšta struktura uravnoteženog prostornog razvoja u podnaslovu Središnji region, posljednju rečenicu „Naglašava se potreba rješavanja evidentiranih ekoloških problema, kao što je eksploatacija iz korita rijeke Morače“ potrebno je dopuniti, pored eksploatacije iz korita rijeke Morače, dodati i gravitirajućeg neposrednog prostora uz rijeke Moraču i Cijevnu koji je poljoprivrednog karaktera, sanacija bazena crvenog mulja iz tehnološkog procesa nekadašnjeg Kombinata aluminijuma.

U okviru istog poglavlja, na strani 22 – Razvojne zone središnjeg regiona navedena je Razvojna zona sa podzonama Podgorica, Danilovgrad, Tuzi, Golubovci. U okviru poglavlja 9.1.razvojne zone i smjernice za izradu niže planske dokumentacije na strani 189 navedene su podzone Podgorica i Danilovgrad, dok Opština Zeta nije navedena kao podzona. Imajući u vidu specifičnosti, uzajmnu povezanost opština u okviru ove razvojne zone, potrebno je obuhvaćene opštine označiti kao posebne podzone sa prikazom uzajamne povezanosti.

U podnaslovu 2.2 Prekogranične razvojne zone, u stavu 3 tačka 5 – Basen Skadarsko jezera, pored navedenih opština dodati i Opštinu Zeta, kako je obuhvaćeno grafikom na karti 2.2.2. Prekogranične razvojne zone, ovo posebno imajući u vidu ciljeve uspostavljanja prekogranične saradnje.

U poglavlju 8.5 Upravljanje otpadom u prikazanim tabelama nema podataka za procjene količina otpada sa Opštinu Zeta, već je data Opština Podgorica, pa je potrebno u tekstualnom dijelu naznačiti Podgorica sa Opštinom Zeta. Opština Zeta ima izgrađeno jedno reciklažno dvorište i stavljeno u funkciju reciklažno dvorište od 2017.godine, na kojem se vodi evidencija o sakupljenim reciklabilnim frakcijama i posebnim vrstama otpada. U odnosu na povećanje broja stanovnika u planu je izgradnja još jednog reciklažnog ostrva.

ZAKLJUČAK

Kao predstavnica najmlađe jedinice lokalne samouprave u Crnoj Gori koja je u prethodnom periodu kroz proces industrijalizacije, izgradnje infrastrukture i intenzivnijeg građevinarstva u okruženju, potrebama za građevinskim materijalom, neadekvatnim upravljanjem industrijskim otpadom i emisijama, izgradnjom objekata i devastacijom poljoprivrednog zemljišta uzročno – posljedično pretrpjela niz promjena stanja pojedinih segmenata u životnoj sredini, te u odnosu na generalnu koncepciju Nacrta Prostornog plana Crne Gore sa prikazanim planskim smjernicama budućeg korićenja prostora, vizije razvoja, zaštite životne sredine, prirodne i kulturne baštine, **na dostavljeni Nacrt dajem pozitivno mišljenje.**

20. <u>MIŠLJENJE NA NACRT PROSTORNOG PLANA CRNE GORE PREDSTAVNICE OPŠTINE ANDRIJEVICA</u>
--

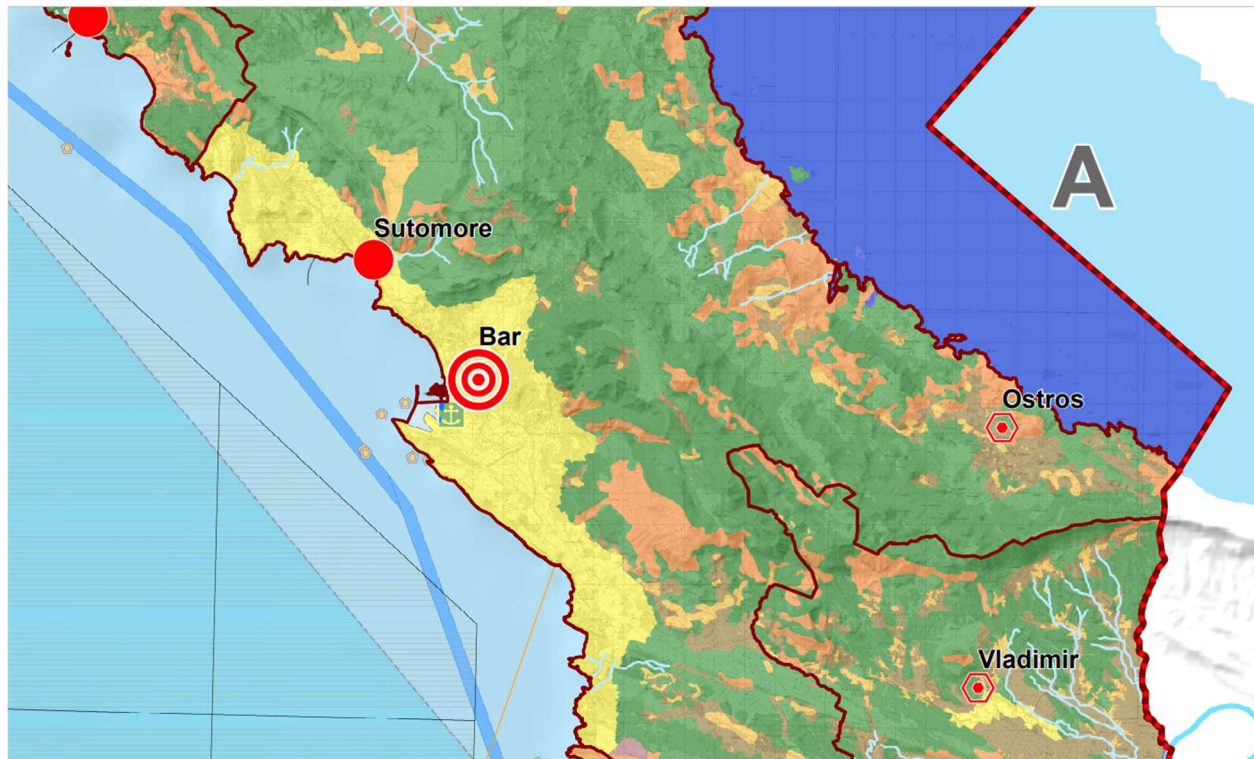
Kao član Savjeta za reviziju Nacrta Prostornog plana Crne Gore, ispred Opštine Andrijevice, nemam primjedbi, pa samim tim je i moje **mišljenje pozitivno.**

21. <u>MIŠLJENJE NA NACRT PROSTORNOG PLANA CRNE GORE PREDSTAVNICE OPŠTINE BAR</u>
--

Vlada Crne Gore je na sjednici od 20. decembra 2018. godine donijela Odluku o izradi Prostornog plana Crne Gore do 2040. godine (Službeni list Crne Gore", br. 082/18).

Imajući u vidu dosadašnji tok izade PPCG, odnosno usaglašavanje sa primjedbama i sugestijama datim od strane Savjeta za reviziju, generalni zaključak je da je napravljen napredak u izradi plana i da je najveći dio primjedbi prihvaćen i plan korigovan u značajnoj mjeri. Međutim, i pored toga je u nacrtu plana ostao dio nedovoljno definisanih smjernica i koncepcija razvoja.

Kada je u pitanju opština Bar, nacrt PPCG definiše građevinsko područje naselja - gradske površine duž čitave obale (Grafički dio, karta br. 5 – Planirana namjena prostora Crne Gore), bez ikakvih drugih namjena i zelenih prodora, što je potrebno dodatno analizirati i obrazložiti, s obzirom da, po definiciji, građevinsko područje naselja predstavlja izgrađeni i uređeni dio naselja i neizgrađeni dio tog naselja predviđen planskim dokumentom za njegov razvoj i proširenje.

Izvod iz nacrt PPCG - karta br. 5 – Planirana namjena prostora Crne Gore

Naime, priobalni dio opštine Bar ima 5 prostornih zona: Mišići, Sutomore, Novi Bar, Stari Bar i Pečurice, sa lokalnim centrima i mrežom naselja koja im gravitiraju, kao i dominantno linearnu urbanizaciju duž obale, ali to ne bi smjelo da podrazumjeva nekontrolisano širenje građevinskog područja naselja. Ovakav koncept je u suprotnosti sa principima prostornog razvoja definisanim u poglavlju 1.3. **OPŠTI CILJEVI - PRIORITETI I STRATEŠKA USMJERENJA PROSTORNOG RAZVOJA CRNE GORE**, naročito sa pojedinim principima navedenim kroz cilj 4 - Racionalno korišćenje prostora i prirodnih resursa:

- Ograničavanje proširivanja građevinskog područja na racionalnu mjeru,
- Kontrola širenja urbanih područja,
- Ravnomjeran raspored djelatnosti u skladu sa mogućnostima vodosnabdijevanja.

U tom smislu, potrebno je obratiti pažnju na poglavlje 1.4. **SPECIFIČNI SEKTORSKI CILJEVI**, dio Razvoj strukture naselja:

- Razvoj urbanih područja u skladu sa prihvatljivim principima i parametrima za izgradnju, uz kontrolu širenja građevinskih područja i urbana sanacija,
- Obezbeđivanje komunalne opremljenosti urbanih i ruralnih naselja.

Posebno treba imati u vidu seizmičke i geološke karakteristike ovog područja (IX seizmička zona i veliki dio nestabilnog, uslovno nestabilnog i erozivnog terena koji nije pogodan za urbanizaciju), kao i spomenike prirode, aktivne zone eksploatacije mineralnih sirovina, magistralu i željezničku prugu koje se nalaze u ovoj zoni, koje u kombinaciji sa namjenom građevinsko područje naselja – gradske površine, mogu stvoriti brojne konfliktne situacije u prostoru.

Stoga, smatram da prije konačno određene namjene za građevinsko područje naselja – gradske površine, treba pažljivo analizirati sve aspekte ovog prostora i njihov međusobni odnos i efekat koji mogu izazvati.

Takođe, neophodno je dodatno analizirati lokaciju planiranu za DPP VE Brajići, imajući u vidu navode iz nacrtu istog. U nacrtu DPP VE Brajići konstatuje se, između ostalog, da lokacija Brajići **nije vjetrovito područje** i da *“Konačne rezultate procjene brzine vjetra u dokumentu „Procjena potencijala obnovljivih izvora energije u Republici Crnoj Gori“ - Ministarstvo zaštite životne sredine, kopna i mora Republike Italije. Dok. Br. 06-407-H2. Rev. 0-Februar 2007.g. Autor: CETMA, treba uzeti sa velikim oprezom i veoma oprezno donositi investicione odluke na bazi ovih konačnih rezultata, iz razloga što su ovi rezultati nepouzdati i da u međuvremenu nijesu potvrđeni i verifikovani od strane konkretnih kontrolnih istraživačkih opservacija vjetra na visini od 50m iznad tla na lokaciji Brajići.“* Na osnovu navedenog, postavlja se pitanje, da li je opravdano na osnovu nepouzdatih rezultata opteretiti prostor namjenom za vjetroelektranu i planskim dokumentom koji ne garantuje realizaciju, a ograničava razvoj i planiranje prostora za druge namjene?

U poglavlju 5.5 TURISTIČKI RAZVOJ, mogla bi biti od koristi analiza Odluke o utvrđivanju prioritetnih turističkih lokaliteta (“Službeni list Crne Gore” broj 61/11), donijete na osnovu Zakona o turizmu iz 2010. godine, i eventualna revizija iste, jer predstavlja polaznu tačku za dalju valorizaciju značajnih turističkih lokaliteta i smjernice za njihov razvoj.

U poglavlju 8.5. UPRAVLJANJE OTPADOM, konstatovana je neusklađenost teksta i grafičkog priloga u smislu da je u grafičkom prilogu postrojenje za prihvatanje i obradu elektronskog i električnog otpada u opštini Bar prikazano kao postojeće, a u tekstualnom dijelu plana kao planirano, pa je potrebna korekcija.

U poglavlju 10) BILANSI I KAPACITETI I PREGLED PRIRODNIH RESURSA I POTENCIJALA, tabelu 10.4. Zaštićena područja prirode je potrebno korigovati i dopuniti podacima o površini zaštićenih prirodnih dobara koje su određene u:

- Odluci o proglašenju zaštićenog prirodnog dobra: spomenik prirode “Stablo stare masline na Mirovici u Baru” (“Sl.list CG” opštinski propisi broj 45/20)1438 m²
- Odluci o proglašavanju kategorije, granica, statusa i režima zaštite u spomeniku prirode “Park muzej na Topolici u Baru” (“Sl.list CG” opštinski propisi broj 7/23).....1,34 ha

Pored navedenog, sugestije za dalji rad na PPCG, vezano za opštinu Bar, su sledeće:

- Zbog kvalitetnog planiranja, nerealizovani ciljevi prethodnog PPCG trebalo bi da budu predmet detaljne analize i revizije, uz razmatranje sadašnjih potreba, postojećeg stanja i promjena koje su nastale tokom vremena. Konkretno, za Opštinu Bar je za dalji razvoj veoma bitna postojeća i planirana saobraćajna i hidrotehnička infrastruktura, kao i područje Nacionalnog parka Skadarsko jezero koje je obuhvaćeno PPPN Skadarsko jezero, a koji nakon izrade i sprovedenog postupka još nije usvojen.

- Kapacitete Luke Bar bi trebalo optimizirati planiranjem odgovarajućih terminala, a posebnu pažnju treba posvetiti smjernicama za planiranje, razvoj i valorizaciju slobodne zone u sklopu privredne zone i Luke Bar.

- U zoni morskog dobra je neophodno spriječiti devastaciju prostora i obale i predložiti odgovarajuće mjere zaštite u smislu ograničenja intervencija u prostoru, a posebno na prirodnim kupalištima.

- U odnosu na odabrani scenario razvoja, njemu mora prethoditi intenzivna zaštita prostora kojom bi se prekinuo postojeći trend, kako bi se odgovornim djelovanjem na svim nivoima postigao prosperitet i uravnoteženi razvoj.

Nakon uvida u nacrt Prostornog plana Crne Gore do 2040. godine, zbog poštovanja vremenskog roka za izradu i donošenje plana, smatram da se planski dokument **može uputiti u dalju proceduru - na javnu raspravu**, uz pažljivo razmatranje i uvažavanje navedenih primjedbi i sugestija.

22. MIŠLJENJE NA NACRT PROSTORNOG PLANA CRNE GORE PREDSTAVNIKA OPŠTINE BUDVA

Nacrt Prostornog plana Crne Gore se sastoji od tekstualnog i grafičkog dijela. Tekstualni dio Plana se sastoji od dva dokumenta i to: Analiza stanja organizacije, uređenja i korišćenja prostora i Plan prostornog razvoja.

Nakon uvida u dokument "Analiza stanja organizacije, uređenja i korišćenja prostora konstatovane su sljedeće suštinske činjenice:

- Za izradu PPCG od značaja je analiza važećeg strateškog okvira, kako na državnom, tako i na lokalnom nivou.

Polazeći od činjenice da je usvojena Strategija regionalog razvoja Crne Gore 2023-2027, a s obzirom na vertikalnu i horizontalnu povezanost PPCG sa istom, potrebno je navesti i inkorporirati stratešku smjernice iz iste u PPCG.

Takođe, u okviru poglavlja "Djelatnost kulture", potrebno je navesti strateške smjernice iz Nacionalnog Programa razvoja kulture Crne Gore za period 2023-2027.godine, a koji je nedavno usvojen.

- Izradi Prostornog plana Crne Gore treba da prethodi izrada analitičko-dokumentacione osnove sačinjenje od kvalitetnih, ažurnih i tačnih podataka odnosno pribavljenih uslova, smjernica i predloga nadležnih organa i institucija, istraživanja i sektorske ekspertize novijeg datuma (podaci navedeni u baznim studijama za izradu PPCG su umnogove zastarjeli). Izradu koncepta Prostornog plana Crne Gore treba prvenstveno bazirati na podacima koji su mjerljivi u protivnom strateška opredjeljenja proizašla iz istih će biti neodrživa.

Primjera radi, "Demografska analiza" iz 2018. godine ili pak "Saobraćajna studija" iz 2019.godine, temelje se na podacima, inputima, koje je potrebno ažurirati, naročito imajući u vidu novonastale socio-ekonomske faktore, trendove i sl.

Kada je riječ o demografskim indikatorima, shodno procjenama institucija sa lokalnog nivoa, broj stanovnika u Budvi više je nego duplo veći od zvaničnih demografskih podataka, a koje Monstat prati i objavljuje (a na koje se poziva i PPCG).

Prema aktuelnim podacima Direktorata za upravne poslove, državljanstvo i strance, Ministarstva unutrašnjih poslova Crne Gore, ukupan broj crnogorskih državljana koji imaju prijavljeno prebivalište na teritoriji opštine Budva je 24.502, dok ukupan broj stranaca s odobrenim stalnim i privremenim boravkom na teritoriji ove opštine iznosi 18.856. Ukupan broj državljana Rusije,

Ukrajine i Turske, koji na teritoriji opštine Budva imaju prijavljen boravak glasi: 8.318 lica čine Rusi, 2.939 Turci, dok 899 čine Ukrajinci.⁵

Na osnovu analize zdravstvenih kartona koje posjeduje Javna zdravstvena ustanova Dom zdravlja Budva, prema izdatim zdravstvenim kartonima, na teritoriji budvanske opštine ima 45.000 stanovnika.⁶ Ovaj broj stanovnika je vjerovatno veći, ukoliko se uzme u obzir da na teritoriji opštine postoje brojna lica koja nemaju zdravstveni karton, te nijesu evidentirani kao osiguranici.

- Planska opredjeljenja i smjernice u PPCG, naročito kada je riječ o društvenoj i tehničkoj infrastrukturi, potrebno je dovesti u odnos sa postojećim i planiranim povećanjem broja stanovnika uz maksimalnu zaštitu područja. Intenzivno doseljavanje stanovništva, naročito iz ratom zahvaćenog područja u Ukrajini, stvorilo je u Opštini Budva uz povećane prihode u turizmu i izvjesnu ekonomsku dinamiku, kako na lokalnom tako i državnom nivou i brojne probleme, od kojih su najveći: veliki pritisak na tehničke infrastrukturne sisteme (energetske, vodovodne, kanalizacione); opterećenje društvenih servisa, posebno škola i zdravstvenih ustanova; pritisak na stambenu izgradnju.
- U segmentu koji se tiče "Vaspitno obrazovna djelatnost" nedostaju sistematizovani i sređeni podaci koji se odnose na ukupan broj inostranih privatnih škola u Crnoj Gori.
- Saglasni smo da strateški cilj odnosno opredjeljenje Budve kao turističke destinacije odnosno turističkog centra od šireg regionalnog značaja, je potrebno zadržati i u Prostornom planu Crne Gore, uz prepoznavanje i pronalaženje novih planskih rješenja za određene razvojne i prostorno-ekološke probleme.

S obzirom na to da su Prostornim planom Crne Gore definisani uslovi za Obalno područje (primorski region), neophodno je, u skladu sa ciljevima i principima Protokola, veoma pažljivo planirati razvoj turističkog smještaja u Primorju imajući na umu da je kapacitet nosivosti u pojedinim opštinama već gotovo iscrpljen. Stoga smatramo da je ovim planom potrebno utvrditi: Okvirne kapaciteti i pragove za turistički razvoj po regionama i Opštinama kao i obavezne preduslove realizacije turističkih zona (posebno infrastrukture), a koje su dužni da poštuju rukovodioci izrade planskih dokumenata nižeg reda.

- U tekstualnom dijelu Plana "Plansko stanje" naznačena je izgradnja Vjetroelektrana na lokaciji Budve i Brajića. Imajući u vidu da je Vlade Crne Gore, na 61. sjednici od 03.03.2022. godine, donijela Odluku o izradi Prostornog plana za prostor koncesionog područja za izgradnju vjetroelektrane na lokalitetu Brajići-Opštine Budva i Bar, te da prethodno nije uvažen stav odnosno mišljenja Opštine Budve, u kojima smo, nebrojeno puta, ukazivali na štetne posledice izgradnje iste na teritoriji opštine Budva, protivimo se planiranju iste, s obzirom da se izgradnjom istih na teritoriji opštine Budva na predmetnom lokalitetu umnogome trajno devastira prostor bogat prirodnim izvorima, kulturno-spomeničkim vrijednostima, ruralnim, naseljskim strukturama. Planiranje izgradnje istih bez jasno naznačenih granica lokaliteta na kojima se planira izgradnja vjetroelektrane povrijeđeni su javni

⁵ Podaci dobijeni od Direktorata za upravne poslove, državljanstvo i strance Ministarstva unutrašnjih poslova Crne Gore putem dopisa 11. 5. 2023. i putem e-maila 22. 6. 2023. godine, a za potrebe izrade SPR-a opštine Budva, za period 2023-2027

⁶ Podaci od Javne zdravstvene ustanove Dom zdravlja Budva dobijeni putem dopisa 2. 3. 2023. godine, a za potrebe izrade SPR-a opštine Budva, za period 2023-2027

interesi Opštine, i istoj treba da prethodi adekvatna analiza postojećeg stanja, swot analiza, navođenje svih neophodnih indikatora, kao i strateška procjena uticaja na životnu sredinu.

- PPCG planira se koridor brze saobraćajnice na teritoriji opštine Budva- Paštrovska gora. Kao i u slučaju vjetroelektane, u fazi Koncepta Plana, smo ukazali na značaj da Paštrovska gora mora da bude zaštićena od izgradnje trase brze saobraćajnice, s obzirom da ista predstavlja prijetnju zaštiti životne sredine na predmetnom prostoru.

Napominjemo da je Deklaracija o zaštiti područja Paštrovske gore usvojena na 8. sjednici SO Budva od 18.08.2023.godine, te smatramo da je je istu potrebno poštovati i kroz planska rješenja PPCG.

Za razliku od faze Koncepta plana, u kome su predstavljene i date dvije alternative buduće brze saobraćajnice, u tekstualnom dijelu Nacrta, **za prolazak koridora brze saobraćajnice u opštini Budva, u zoni kroz Paštroviće**, predlaže se „**sjeverna paštrovska varijanta**“ koja zaobilazi naselja, udaljenija je od postojeće magistrale i omogućava povezivanje brze saobraćajnice sa autoputem Bar Boljare u zoni Građana.

Mišljenja smo da predloženom saobraćajnom rješenju u PPCG mora da prethodi izrada Saobraćajne studije, a koja bi egzaktno pokazala opravdanost planiranih aktivnosti na temu saobraćajne infrastrukture na nivou države i posredno teritorije Opštine Budva.

Takođe smo stava da je urgentna potreba realizacije tranzitnog bajpasa iz pravca Bokokotorskog zaliva prema Cetinju koji će zaobići gradsku zonu Budve.

- Rukovodilac izrade PPCG nije dostavio Stratešku procjenu uticaja na životnu sredinu a koja omogućava kako procjenu trenutnog stanja prirodne sredine, tako i procijene aktivnosti u pogledu bilo kakve buduće degradacije regiona, zona, lokaliteta.
- S obzirom da PPCG prepoznaje Jaz kao potencijal za razvoj turizma i komplementarnih aktivnosti, insistiramo da se trasa dalekovoda odnosno podzemnog kabla do konvertorskog postrojenja kao i gasovoda i plinske potisne stanice izmijeste sa turističke zone Jaz (s obzirom da je u koliziji sa namjenom “turizam” na istoj).
- Imajući u vidu da je Prostornim Planom područja posebne namjene za Obalno područje Crne Gore na dijelu Ostrva Sveti Nikola planirana izgradnja 500 ležajeva i marine, smatramo da je istu potrebno redefinisati kroz PPCG u pravcu zaštite predmetnog prostora kao javno dobro odnosno pejzažno-predioni resurs opštine, s obzirom da je sastavni dio ostrva kao budućeg parka prirode.
- Prostorna i urbanistička politika, a koja se odražava kroz budući Prostorni plan Crne Gore, a kada je riječ o priobalnom pojasu, treba da bude usmjerena na očuvanju javnog karaktera morskog dobra-mora, obale i obalne infrastrukture, kao javnog dobra u opštoj upotrebi, kao i da planirano stanje na kopnu (zaleđu) bude u korelaciji sa kapacitetom obale. S tim u vezi, potrebno je uraditi procjenu da li obala ima dovoljno kapaciteta za planirane korisnike.
- Na teritoriji Opštine Budva nalazi se više značajnih objekata ili kompleksa koji imaju status zaštićenih spomenika kulture, ali i veliki broj potencijalnih kulturnih dobara, a koje takođe

treba razmotriti za stavljanje istih pod zaštitu i uključiti u koncept uređenja prostora i podrediti funkciji turizma - kulturni turizam.

Zaključak: Kao predstavnik opštine Budva dostavljam Vam, predsjedniku Savjeta mišljenje na Nacrt Prostornog Plana Crne Gore sa Zaključkom da predloženi Nacrt PP Crne Gore treba doraditi i kompletirati shodno predhodno navedenim sugestijama prije upućivanja u dalju zakonsku proceduru.

Nakon razgovora sa rukovodiocem izrade planske dokumentacije i predsjednikom savjeta za reviziju prostornog plana i upoznavanjem predsjednika Skupštine Budva, dajem **uslovnu saglasnost na Nacrt Plana** uz obavezu da se u daljoj razradi planskog dokumenta tretiraju primjedbe dostavljene na prethodni Koncept plana, sada i Nacrt planskog dokumenta.

Napominjem da se posebno protivimo planiranju vjetroelektrane na lokaciji Budve, Brajića i insistiraćemo i u daljoj proceduri na svim sugestijama, primjedbama koje sam dostavio u mišljenju na planski dokument.

23. MIŠLJENJE NA NACRT PROSTORNOG PLANA CRNE GORE PREDSTAVNIKA OPŠTINE BERANE

U odgovorima na primjedbe iz Mišljenja na Nacrt Prostornog plana CG ,dostavljeni putem e-maila dana 27.09.2023.godine od strane rukovodioca izrada PPCG, data su pojašnjenja na pojedinačne primjedbe koje su od značaja za Opštinu Berane. Odgovorima je posebno naglašeno da je:

- „U Nacrtu PPCG je planirana zapadna-padinska varijanta u tekstu i u grafičkom dijelu plana. Predstavnicima opštine je dostavljen grafički prilog saobraćaja i u dwg formatu,,.
- Prihvaćena je primjedba, i izvršena korekcija, da se u PPCG predvidi i izgradnja regionalnog puta Lubnice-Vragodo- Mojkovac.
- Data su pojašnjenja i odgovor za planiranu trasu željeznice na području opštine Berane.
- Data su pojašnjenja i odgovor za lokacije novih hidroenergetskih objekata.

Uvažavajući vaše odgovore i pojašnjenja dostavljene putem e-maila dana 27.09.2023.godine mišljenja sam da Nacrt PPCG **MOŽE DA IDE U DALJU PROCEDURU**, uz uvažavanje primjedbi dostavljenih od strane Opštine Berane.

24. MIŠLJENJE NA NACRT PROSTORNOG PLANA CRNE GORE PREDSTAVNICE OPŠTINE BIJELO POLJE

-U tabeli 8.1.2 Magistralni i regionalni putevi u Crnoj Gori između planiranih magistralnih puteva planirano je i izmještanje obilaznice Bijelog Polja.

Umjesto **izmještanja** obilaznice Bijelog Polja treba planirati **izgradnju** nove IV faze obilaznice kroz naselje Pripčići, veza M-5 (Ribarevine) – M-2 (postojeća obilaznica Nikoljac)

Obrazloženje: Prostorno urbanističkim planom opštine Bijelo Polje planirana je izgradnja obilaznice u tri faze. Prva faza izgradnje obilaznice je završena u dužini L=3950 m i ista ima rang

magistralnog puta. Izgrađena faza obilaznice se sa postojećeg magistralnog puta M-2 odvaja u Rakonjama i desnom krivinom dolazi na armirano-betonski most preko Lima. Dalje, trasa obilaznice prolazi kroz područje Nikoljca, Loznica i Resnika u zoni koga se preko gradske saobraćajnice i novog mosta preko Lima, veže na magistralni put M-2.

Postojeća trasa magistralnog puta M-2 od raskrsnice sa magistralnim putem M-5 u Ribarevinama, prolazi kroz naseljena mjesta Kruševo i Rakonje odakle počinje izgrađena I faza obilaznog puta. Da bi se pomenuta naselja rasteretila tranzitnog saobraćaja, planirati izgradnju IV faze obilaznice kroz naselje Pripčići, desnom obalom rijeke Lim, od magistralnog puta M-5 (dionica Ribarevine – Berane) u Ribarevinama do veze sa izgrađenom I fazom obilaznice u naselju Nikoljac.

-U tabeli Regionalni putevi u opštini Bijelo Polje planirani su sledeći regionalni putevi:

- Put 9.5km od autoputa do Bijelog Polja i nova petlja Bijelo Polje
- Brzava-Prijelozi-Torine
- Cmiljača – Žarski

Prikazati u grafičkom prilogu plana planirani put „od 9,5km od autoputa do Bijelog Polja i novu petlju Bijelo Polje“. Na osnovu nacrtom planiranog ne može se utvrditi da li se radi o trasi koja je planirana izmjenama i dopunama PUP-a opštine Bijelo Polje ili o nekoj drugoj trasi pa isto treba precizirati.

Nacrtom PPCG planirana su i dva regionalna puta: Brzava-Prijelozi-Torine i Cmiljača – Žarski. U konkretnom slučaju radi se o jednom putnom pravcu Brzavski most – Prijelozi –Torine – Cmiljača – Žarski (opština Mojkovac) pa isti treba planirati kao jedan regionalni put.

Obrazloženje: PPPN “Bjelasica i Komovi” planiran je lokalni put (koji se priključuje na magistralni put M-5 u blizini petlje “Crnča”) Brzavski most – Prijelozi –Torine, neophodno je razmotriti mogućnost nastavka trase ovog puta radi povezivanja planiranih turističkih razvojnih zona “Torine” – “Cmiljača” – “Žarski”.

U tabeli 10.5 (str.201) Pregled potencijalnih zaštićenih područja prirode u Crnoj Gori – II kontinentalni dio – nacionalna kategorija – spomenik prirode dodati - Kanjon rijeke Stožernice, i u kategoriji predio izuzetnih odlika dodati „Slivno područje Bistrice“.

Obrazloženje – izvod iz PUP-a opštine Bijelo Polje

- **Predlog za zaštitu - Spomenik prirode - Kanjon rijeke Stožernice** - predstavlja vrijednu predionu cjelinu zbog geomorfoloških, biogeografskih i predionih odlika, u okviru kojeg je i zaštićena Novakovića pećina. Na području Vraneške doline rijeka Stožernica isklesala je impresivan kanjon. Rijeka Stožernica ponire sjeverno od ruševina srednjovjekovnog Manastira Sokolac, a ponovo izvire pri kraju kanjona, kod Manastira Vranštica.

Predlog za zaštitu - Predio izuzetnih odlika - Slivno područje Bistrice - Bistrica (Mala Bistrica) je desna pritoka Ljuboviđe. Njeno vrelo je kaptirano za gradski vodovod. Najveći joj je značaj za vodosnabdijevanje Bijelog Polja i prigradskih naselja. Izvire ispod planine Bjelasice, bistra, hladna i brza planinska rijeka. Nizvodnije vodotok je povremeno i bujičnog karaktera. „Ovo je područje značajno izвориšte vodosnabdijevanja, ali i obiluje rijetkom divljači i četinarskom šumom, pa bi se

moglo zaštititi kao regionalni park prirode i koristiti u turističke i naučno-istraživačke svrhe.“ (Studija zaštite životne sredine za Bijelo Polje - Zavod za zaštitu prirode Crne Gore).

Na strani 74 Nacrta u područja pogodna za razvoj turizma u opštini Bijelo Polje treba dodati i lokalitete Kovren i Stožer koji su PUP-om opštine prepoznati kao podobni za razvoj planinskog turizma.

U tabeli 8.1.2 Magistralni i regionalni putevi u Crnoj Gori u opštini Pljevlja evidentiran je regionalni put R-18 Pljevlja (raskrsnica sa M-6) – Gradac - Šula (granica sa BIH – granični prelaz Vitine). Prostornim planom Crne Gore bio je planiran novi magistralni Šula (granica BIH) – Pljevlja – Bijelo Polje – Berane – Rožaje – Bać koji bi koristio dijelove postojećih magistralnih pravaca, međutim u nacrtu se ne pominje taj putni pravac. Razmotriti opravdanost ovog putnog pravca i planirati rekonstrukciju R- 18 kako bi isti dobio rang magistralnog puta.

25. MIŠLJENJE NA NACRT PROSTORNOG PLANA CRNE GORE PREDSTAVNICE PRIJESTONICE CETINJE
--

Nakon uvida u dokumentaciju dostavljenu od strane obrađivača plana, dajem **pozitivno mišljenje** na Nacrt Prostornog plana Crne Gore do 2040.g., uz sugestiju da se uzmu u obzir sljedeće primjedbe koje se tiču uglavnom lektorisanja tekstualnog dijela fajla pod nazivom PLANSKI DIO:

1. Na strani 72, tačka **5. ZONA CETINJE – Podzone: NP Lovćen, Prijestonica Cetinje**: 1. pasus, 1. rečenica, ispraviti riječ **prestavljaju** u **predstavljaju**. Na istoj strani 2. pasus, kao i u nastavku dokumenta u riječi **Nacionalni Park**, treba malo slovo p, **Nacionalni park**, po pravopisu crnogorskog jezika. Takođe, 4. Pasus koji počinje sa Pogodne zone... ispraviti **Dio Skadarskog jezera** u **dio Skadarskog jezera**. Dalje, tačka 6. ZONA SKADARSKOG JEZERA – NP Skadarsko jezero, 1. pasus, 2. rečenica na kraju umjesto **Središnjem region**, treba da stoji **Središnjem regionu**.
2. Na strani 103, 1. red umjesto riječi **objakata**, treba da stoji **objekata**.
3. Na strani 137 i 205, tabela Regionalni putevi, pod R-17, ispraviti – **postaje novim magistralni put** u **postaje novi magistralni put**.
4. Na strani 150, za SE Velestovo 1 i 2, nema detalja kao u prethodnim navodima (snaga, planirana proizvodnja, priljučak...).
5. Na strani 190, Razvojna zona Cetinje, u pasusu Prioriteti u razvoju umjesto odvojene rečenice, **Razvoj turizma u zoni...** pripojiti prethodnoj rečenici. Dalje, u dijelu Razvojna zona područja Skadarskog jezera, 1. pasus umjesto **Nacionalni Park**, treba **Nacionalni park**.
6. Na strani 191, **Režimi korišćenja Uslov....** ispraviti u **Režimi korišćenja – Uslov...** prateći prethodni način strukturiranja. Ista strana 3. pasus koji počinje sa Ograničenje.... umjesto **konlikt** ide riječ **konflikt**. U poglavlju RAZVOJNE ZONE SJEVERNOG REGIONA, drugi red zagrada na kraju nedostaje, a za treći red zagrada iza riječi Rožaje je višak.
7. Na strani 196, u tabeli 10.3. Mreža i funkcije naselja u CG, u desnoj koloni su **Žabljak** i **Šavnik** malim početnim slovom.
8. Na strani 209, tabela 10.13. Elektroenergetska infrastruktura, Postojeći dalekovodi, izjednačiti prvi red sa nazivima kolona, tj. naziv prve kolone (**DV 110 kV**) sa ostalim.

9. Na strani 210, tabela 10.13. Elektroenergetska infrastruktura, Postojeći elektroenergetski objekti, desna kolona TS 110/X kV – Plan, u 2. i 9. Redu desno treba da stoji Žabljak i Čanj. Takođe, u tabelama u nastavku voditi računa o našim slovima **š, č, ć, ž i đ**, koja nedostaju u nazivima.
10. Na strani 219, tačka 4. VODNE POVRŠINE NA KOPNU, u 2. pasusu umjesto **koje e odnosi**, treba da stoji **koje se odnosi**.
11. Na strani 222, na početku 3. Pasusa ukloniti razmak ispred riječi **Eksploatacija**.
12. Na strani 227, u naslovu pod brojem **7 i 9** nema razmaka između rednog broja i naslova.
13. Na strani 229, poglavlje **12) SMJERNICE ZA SPROVOĐENJE PLANSKOG DOKUMENTA**, 2. pasus Preporuke se odnose na: **Jačanje...** treba malo slovo J u riječi **jačanje**. Ista strana, 4. pasus koji počinje riječima Nakon donošenja... na kraju rečenice ukloniti **tačku prije zgrade**, a unutar zgrade ispraviti Miodrag **Vujođević** u **Vujošević**.
14. Na strani 230, u samom naslovu Predlozi zakonskih rješenja..treba malo slovo i.
15. Na strani 231, u poglavlju Institucije, **Agencije**, informacioni sistem, treba u naslovu **agencije** (malo a), a prva tačka istog poglavlja ispraviti **Zakoniom** u **Zakonom**. Ista strana, valjalo bi poravnanje da bude **Justify**, a ne ulijevo.
16. Na strani 232, posljednja tačka, **Razvoj informacioonog sistema** o prostoru, ispraviti u **Razvoj informacionog sistema** o prostoru.
17. Na strani 233, poglavlje 13) FAZE REALIZACIJE, 1. pasus, 1. rečenica treba da stoji **i odgovornim usmjeravanjem sa...** Posljednji pasus istog poglavlja koji počinje riječima U nacrtu PPCG... treba **poravnati** (justified). Ista strana, dio ENERGETIKA, nazive faza izjednačiti sa ostalima (2. faza je malo f, a u ostalima veliko). Ista strana u VODOPRIVREDA staviti tačke iza rednih brojeva faza.
18. U nastavku voditi računa o rednim brojevima faza. Neđe ima tačka iza brojeva, neđe nema.
19. Na strani 236, u naslovu poglavlja stoji Vazdušni saovračaj, a treba saobraćaj.
20. Na strani 240, Planski dio uskladiti fontove u numeraciji, počev od tačke 12. U nastavku su brojevi font Times New Roman.

26. **MIŠLJENJE NA NACRT PROSTORNOG PLANA CRNE GORE PREDSTAVNIKA
OPŠTINE DANILOVGRAD**

U svojstvu člana Savjeta za reviziju, dajem **pozitivno mišljenje** na Nacrt Prostornog plana Crne Gore.

27. **MIŠLJENJE NA NACRT PROSTORNOG PLANA CRNE GORE PREDSTAVNICE
OPŠTINE GUSINJE**

Kao član Savjeta za reviziju prostornog plana Crne Gore, dajem svoje mišljenje u odnosu na razvojni kapacitet nacrta ovog plana.

Mišljenje moje kao člana ove komisije je negativno.

Svoj negativan stav temeljim na propustima koje plan ne predviđa a odnose se na razvojne šanse Opštine Gusinje, kao i razvoj u opštem smislu.

- Broj karte 02 - u dijelu Opštine Gusinje upisano u karti, broj naselja nije dobro prenešen i umjesto 10 naselja koliko ih ima po katastarskim Opštinama, ucrtano je 9.(cd 1).

Odgovor: Prihvata se primjedba i izvršena je korekcija. (10 naselja)

- Planski dio str. 74 u dijelu za Gusinje dodati kao razvojnu šansu aktivni turizam, alpinizam, eko turizam, razvoj malih i srednjih smještajnih kapaciteta kao i valorizacija Ali pašinih izvora.

Odgovor: Prihvata se primjedba i izvršena je korekcija.

- Na strani 132 dodati Brzu saobraćajnicu Gusinje-Plav-Andrijevića radi povezivanja na auto put.

Odgovor: Ne prihvata se primjedba. Brza saobraćajnica za Sjeverni region je predviđena u Nacrtu PPCG.

- Kod mogućnosti od štetnog dejstva voda, nije predviđena obaloutvrda rijeke Grnčar i ako postoji projekat za istu, a koja je od životnog značaja za Opštinu Gusinje.

Odgovor: Djelimično se prihvata. U strateškom smislu je istaknuta potreba zaštite od poplava u svim područjima koja se ocjene kao područja pod značajnim rizikom od poplava, ali nije navedena konkretno rijeka Grnčar. U grafičkom dijelu je obrađena i rijeka Grnčar. Projekat koji se pominje je u fazi realizacije. Može se istaći i u tekstu, iako lokacije nisu posebno navedene ni za jednu opštinu.

CD-2

Nije predviđena Zona NP - Prokletije sa smanjenom površinom Zaštićene Zone.

Odgovor: Ne prihvata se primjedba. Smanjenje ili povećanje površine zaštićenog područja je moguće u skladu sa revizijom Studije zaštite kojom su definisane granice Nacionalnog Parka, u saradnji sa Agencijom za zaštitu životne sredine. U PPCG je moguće samo predložiti reviziju svih studija zaštite Nacionalnih parkova i ostalih zaštićenih područja.

SK2 - Planirana namjena površina ne obuhvata razvoj turizma na teritoriji Opštine Gusinje, kao ključni faktor daljeg razvijanja pa zbog toga je potrebno da se planira veće razvijanje turizma ovog kraja sa novoplaniranim turističkim destinacijama, većih kapaciteta turističkih objekata, centra i mjesta sa sadržajima turističke /žičare/ suprastrukture i infrastrukture.

Odgovor: U PPCG se prema Pravilniku daje opšta namjena površina. Detaljna namjena za turizam i druge namjene se može definisati detaljnijom planskom dokumentacijom.

Naziv karte: Planirana namjena površina i zaštita prostora - Fabrika za proizvodnju Vode da se predvidi na Ali pašinim izvorima.

Odgovor: Djelimično se prihvata primjedba. Fabrike za proizvodnju vode su strateški planirane u Nacrtu PPCG, a detaljnijom planskom dokumentacijom je moguće dati

preciznije lokacije. Moguće je u tekstu navesti fabriku vode na Ali pašinim izvorima i izvršena je korekcija.

S obzirom da su neke primjedbe prihvaćene ostajemo i dalje **pri primjedbama koje nisu prihvaćene i smatramo da Nacrt PPCG može da ide u dalju proceduru izrade plana.**

28. <u>MIŠLJENJE NA NACRT PROSTORNOG PLANA CRNE GORE PREDSTAVNIKA OPŠTINE HERCEG NOVI</u>
--

OPŠTE

1. Generalno, tekst je prepun opštih djelova koji se odnose na prethodne i naknadne aktivnosti u odnosu na prostorni plan i koji realno nisu predmet prostornog planiranja – kao što su: komunalno uređenje, opremanje i održavanje, gazdovanje građevinskim zemljištem, stvaranje sadržaja u gradovima, potrošnja energije, podsticajne mjere agrarne politike, stimulacija lokalnih centara, zaštita poljoprivrednih i šumskih površina, obezbjeđivanje sredstava, struktura upravljanja gradovima, ulaganje u infrastrukturu, normativno pravne mjere, organizaciono-institucionalne mjere, ekonomsko-finansijska sredstva, obrazovanje i informisanje javnosti . . . Prostorni plan za datu strategiju razvoja **određuje korišćenje i povezivanje prostora** i time formira plansku osnovu za sve ostalo, što treba da ostvari neko drugi.
2. U strateškim prioritetima pominje se : „ostvarivanje evropske vizije prostorne organizacije“ što je u redu, ali djelimično. U Crnoj Gori i narod i teritorija imaju svoje posebnosti i to bi trebalo da se odrazi i na prostornu organizaciju.
3. Pominje se: „saobraćajno unapređenje izgradnjom brze primorske saobraćajnice i obilaznica oko gradova,” pa se nameće pitanje – je li racionalno na tako uskom prostoru planirati auto-put, brzu saobraćajnicu i obilaznice oko gradova? U susjednoj Hrvatskoj nemaju takvu praksu – gdje imaju auto-put nemaju brzu cestu i obratno. Luci Zelenika treba dodati i putničku namjenu.
4. Predlaže se obrađivaču da iskoristi značaj PPCG kao plana višeg reda u odnosu na PPPPNOP i preispita turistički odmak od 1.000m i da smjernice za njegovu primjenu.
5. U dijelu koji se odnosi na prioritete neophodno je dati prioritet prije svega ostalog dionici Jadransko-jonskog autoputa koji prolazi kroz Crnu Goru čiji se koridor planira od granice sa Bosnom i Hercegovinom u reonu Nudo - Grahovo – Čevo – Podgorica, (obilaznica), do granice sa Albanijom. Izgradnjom ove dionice autoputa Crna Gora bi, osim međunarodnog značaja, dobila snažan unutrašnji integrišući činilac.

POSEBNO – ZA OPŠTINU HERCEG-NOVI

1. U mišljenju na koncept PPCG istaknuto je, da je za opštinu Herceg-Novi, od izrazitog značaja plansko rješenje saobraćajnice za brzi saobraćaj – „brze ceste“. S obzirom da se Opština Herceg-Novi po tom pitanju neposredno izjasnila, nema potrebe da se, kao predstavnik opštine, posebno izjašnjavam, osim da to mišljenje treba dopuniti predlogom

da se **širina koridora koriguje - suzi** u zonama naselja da bi se na taj način sačuvali postojeći objekti i poljoprivredne površine u njihovom okruženju.

2. U poglavlju 9.1 pri nabranjanju resursa i potencijala izostavljen je Institut „Igalo“ koji je nosilac zdravstvenog turizma u opštini.
3. U istom poglavlju se pominju fortifikacijski objekti na Arzi što treba promijeniti tako da se odnosi na **sve** fortifikacijske objekte na Luštici i Kobili, kojih ima značajno više i koji su bili dio austrougarske pojasne tvrđave „Boka“.
4. Takođe se pominju zone poljoprivrednog zemljišta. Opština Herceg Novi nema velike površine pogodne za poljoprivredu. Ima dva polja – sutorinsko i kutsko, ali je namjena poljoprivrede u konfliktu sa važnijim namjenama. Namjena poljoprivrede u sutorinskom polju je u konfliktu sa zdravstvenim turizmom - intezivna poljoprivreda podrazumijeva agrotehničke mjere, koje bi imale loš uticaj na formiranje ljevitog blata na Igaljskoj plaži. U kutskom polju takođe postoji konflikt jer je ono sliv izvora „Opačica“ zbog čega je nemoguća primjena agrotehničkih mjera. Većina poljoprivredne proizvodnje u opštini je sa okućnica i bašta – ima malo posjeda značajne veličine, tako da su zone poljoprivrede nehomogene i isprepletene su sa površinama seoskih naselja, šumskim i ostalim prirodnim površinama.
5. Predviđa se da se „Razvoj može temeljiti na izgrađenim turističkim funkcijama, . . . i unapređenje postojećih kapaciteta“. Ovakav stav je neprecizan u smislu - da nije potrebna izgradnja novih turističkih kapaciteta, već samo unaprijeđenje postojećih, pa ga treba precizirati.

MIŠLJENJE

Na NACRT Prostornog plana Crne Gore, sa stanovišta Opštine Herceg-Novi **daje se POZITIVNO mišljenje.**

29. <u>MIŠLJENJE NA NACRT PROSTORNOG PLANA CRNE GORE PREDSTAVNICE OPŠTINE KOLAŠIN</u>
--

Opšte sugestije:

U tabeli Pregled važećih prostornih planova, potrebno je navesti da je u toku izrada Izmjena i dopuna Prostorno urbanističkog plana opštine Kolašin.

U Nacrtu PPCG se ističu strateška razvojna opredjeljanja države i regiona i navode se opšte smjernice po razvojnim zonama. U ovom Mišljenju ističemo strateška opredjeljanja koja su važna posebno za opštinu Kolašin.

Opšte strateške smjernice važne za opštinu Kolašin:

Unapređenje konkurentnosti privrede radi održivog razvoja opštine:

- unapređenje turističke ponude u gradu, na području Bjelasice i ukupnom ruralnom području,

- unapređenje infrastrukture sa opštinama u okruženju, bolja infrastrukturna povezanost svih naselja u opštini;
- podizanje komunalne opremljenosti u gradskom središtu i svim naseljima.

Unapređenje sadržaja i kvaliteta društvenih djelatnosti:

- Zaštita i promocija prirodnog i kulturnog naslijeđa,
- Unapređenje zdravstvene zaštite,
- Unapređenje obrazovanja u opštinskom centru i svim lokalnim zajednicama,
- Unapređenje sporta i promocija sportskih aktivnosti koje se održavaju u gradu Kolašin,
- Unapređenje socijalne zaštite stanovništva u opštini.

Unapređenje kvaliteta životne sredine:

- Zaštita vodotoka i vodoizvorišta, unapređenje vodosnabdijevanja i očuvanje kvaliteta voda,
- Očuvanje i unapređenje zaštićenih područja.

Unapređenje energetske efikasnosti i razvoj energetike;

Uspostavljanje efikasnog sistema upravljanja otpadom;

Razvoj prerađivačke industrije, flaširanje vode;

Razvoj poljoprivredne proizvodnje, posebno stočarstva i voćarstva;

Očuvanje šuma i održiv razvoj šumarstva;

Obnovljivi izvori energije – energija vjetra, sunca, biomasa.

Unapređenje turističke ponude:

-Unapređenje turističkih kapaciteta, urbano jezgro, Biogradska Gora, skijališta Bjelasice, ruralno područje, kanjoni i lovišta, očuvana priroda, ekološke forme turizma.

-Povoljni uslovi za razvoj zdravstvenog turizma, kongresnog, naučnog, agroturizma, sportskog, avanturističkog, speleološkog, kulturnog i vjerskog turizma.

Uz planinski ljetnji i skijališni turizam, posebno se ističe zdravstveni wellness turizam - koristeći klimatske pogodnosti i prirodne vrijednosti. Kolašin je moguće razvijati i kao vazдушnu banju kao dopuna turističke ponude.

Životna sredina

Afirmisanje zelene infrastrukture, kao polazne osnove bućeg održivog i zelenog razvoja Opštine, od otvorenih prostora, prirodnih područja, šuma i parkova, zelenih ulica, trgova i javnih prostora, održivih sistema za odvodnjavanje i zdravih vodotokova, biciklističkih i pješačkih staza unutar gradske sredine i dr.

Vodoprivreda

Obezbijediti dovoljne količine kvalitetne pitke vode za javno vodosnabdijevanje i privredne aktivnosti.

Elektroenergetika

Akcentovati potrebu brze realizacije prstenastog napajanja elektroenergetskog sistema naponskog nivoa 110kV.

Predvidjeti razvoj zelene energije odnosno proizvodnju električne energije iz obnovljivih izvora (sunce, vjetar).

Ukoliko nadležne institucije predlažu eventualno planiranje Hidroelektrana na Morači i u daljem procesu izrade plana se predlaže mogućnost realizacije, voditi računa o prirodnom, stvorenom i kulturnom pejzažu i zaštititi ga (Most Knjaza Danila na Mrtvici, Manastir Morača, Kaluđerov most na Morači, Kanjon Mrtvice, postojeća naselja i vrijedno poljoprivredno zemljište).

Ističe se potreba kvalitetnog energetskog snabdijevanja skijališta Kolašin 1450 i Kolašin 1600, kako bi se na osnovu predloga i smjernica ovog plana moglo pristupiti projektovanju i realizaciji.

Saobraćaj

Dodatno unaprijediti saobraćajnu mrežu na teritoriji Opštine, kao preduslov za ruralni razvoj odnosno razvoj poljoprivrede i seoskog turizma, planirati razvoj i modernizaciju lokalnih puteva.

Hidrotehnička infrastruktura

U Nacrtu nedostaje dio koji se odnosi na razvoj hidrotehničke infrastrukture, od čega u mnogome zavisi ostvarivanje strategije korišćenja i zaštita kvaliteta voda, što se ne može isključiti iz državnog nivoa.

Obezbjediti sistem prikupljanja otpadnih voda u Kolašinu.

Demografska analiza

S obzirom da se planira intenzivniji razvoj Sjevernog regiona i razvoj grada i opštine Kolašin, potrebno je dodatno razmotriti projekciju stanovnika za period do 2040. godine. U Nacrtu plana projekcija broja stanovnika za planski period je ispod sadašnjeg nivoa zbog dosadašnjeg izraženog trenda smanjenja, ali bi se uz planirani razvoj moglo očekivati zaustavljanje iseljavanja ili blago povećanje broja stanovnika u opštini Kolašin.

Predlažem da se **uvažavaju sugestije opštine** i da plan **ide u dalju proceduru**.

30. MIŠLJENJE NA NACRT PROSTORNOG PLANA CRNE GORE PREDSTAVNICE OPŠTINE KOTOR

Nakon pregleda Nacrta PPCG do 2040.g. od oktobra 2023.g. dajem **uslovnu saglasnost** za potrebe usvajanja nacrta Plana i stavljanja na javnu raspravu. Saglasnost se daje uz uslov da se kroz predlog Plana usvoje ranije iznijete primjedbe, a koje su date u nastavku dopisa, odnosno da se posebno vodi računa da predloženo rješenje ne ugrozi status UNESCO zaštite.

Primjedbe su navedene kako slijedi:

U poglavlju koji se bavi analizom saobraćaja potencira se izgradnje mosta na Verigama, gdje se pominje konflikt između saobraćajnog rješenja i zaštite kulturnog naslijeđa, obrazlažući da Ministarstvo treba da intezivira komunikaciju sa UNESCO-m u pravcu razmatranja tog pitanja. Od ovog koncepta je neophodno odustati iz više razloga i to:

Komitet za Svjetsku baštinu UNESCO-a 2005. prvi put pominje problematiku vezanu za Verige, a 2007. zahtijeva od Crne Gore da pozove misiju Međunarodnog savjeta za spomenike i lokalitete

(ICOMOS) kako bi ispitala održivost predloženog projekta i uticaj na kulturne i pejzažne vrijednosti zaštićenog područja. Na osnovu preporuka misije, dvije godine kasnije Univerzitet Ahen uradio je Studiju o vizuelnom uticaju planiranog mosta. U Studiji se, između ostalog, navodi da bi bilo **“nedvosmisleno najbolje rješenje da se odustane od planirane izgradnje mosta i njegovih prilaznih puteva”**.

Na samom području Veriga se nalazi kulturno dobro – crkva Gospe od Anđela. Ovo kulturno dobro u Lepetanima se pod zaštitom države nalazi od kraja 1976. godine.

Planirani most bi presjekao najvažniju vizuelnu osu zaliva i samim tim promjenio vizure iz Tivatskog zaliva i Veriga na prilazu zaštićenom području, kao i promjenio vizure na Perast. Takođe bi proizveo snažan vizuelni uticaj na kulturni pejzaž koji ima veliku vidljivost, bilo kako da se dolazi u Boku – brodom, avionom ili autom.

Protiv izgradnje mosta na Verigama ide u prilog i to da je u nacrtu PPCG u poglavlju koje se bavi turizmom dio Primorskog regiona prepoznat kao i područje prirodnog i kulturno - istorijskog područja Kotora sa zaštićenom okolinom, koje je pod zaštitom Organizacije za obrazovanje, nauku i kulturu Ujedinjenih nacija (UNESCO). Vizija razvoja ovog regiona je: *„Destinacije Primorskog regiona prepoznate su na globalnom nivou kao odredišta visokog ranga kvaliteta usluge i sofistikacije prostora koje na inovativan i napredan način isporučuju turistički doživljaj Mediterana i mediteranskog zaleđa najzahtjevnijim tržišnim segmentima.“*

U poglavlju koji se bavi Kulturnim nasleđem, Boka Kotorska se svrstava u I kategoriju – kulturni pejzaž od nacionalnog značaja kao ambijenti posebnih prirodnih i kulturnih vrijednosti na Listi svjetske baštine.

Izgradnjom mosta status na listi bi bio ugrožen što bi proizvelo da bi **Kotor bio četvrti grad** koji je **izbrisan sa Liste svjetske baštine UNESCO-a**, a koji je prepoznat kao kulturni pejzaž od izuzetne univerzalne vrijednosti za cijelo čovječanstvo. Očuvanje statusa Kotora na Listi UNESCO i kulturne baštine, treba da bude prioritet i za gradske i za državne vlasti.

Takođe bi trebalo uzeti u obzir da se u okviru predmetnog koridora brze saobraćajnice nalazi veliki broj izgrađenih objekata, samim tim nije moguće sprovesti saobraćajnicu trasom kojom je to i planirano. Imajući u vidu sve gore navedeno trebalo bi ovim planom jasno odrediti trasu, a ne ostavljati varijante.

U poglavlju **4. Zona Boka Kotorska - Podzone: Područje Kotorsko risanskog zaliva pod zaštitom UNESCO, Vrmac, Tivatska rivijera, Luštica, Hercegovska rivijera, Orijen** nije dobro opisano područje opštine Kotor i to:

-S obzirom na bogato kulturno - istorijsko naslijeđe grada Kotora, kao i njegov značaj, opisati ga u samo jednoj rečenici je neprihvatljivo, kao i što je neprihvatljivo opisati grad Perast kao grad muzeja i vila.

-Područje Gornjeg Stoliva treba da bude prepoznato kao ambijentalna cjelina, a ne kao turistička zona.

-Prilikom nabiranja zona povoljnih za razvoj turizma, potrebno je drugačije definisati zone a ne po katastarskim opštinama.

-U naslovu je pomenuto brdo Vrmac, koje u jednom dijelu prema PUP-u Kotora ima predviđen turizam, dok je za ostali dio rađena Studija zaštite koja ga predviđa kao zaštićeno područje - park prirode, što se i pominje u nacrtu PPCG u dijelu koji se bavi zaštitom prirode.

31. MIŠLJENJE NA NACRT PROSTORNOG PLANA CRNE GORE PREDSTAVNICE OPŠTINE MOJKOVAC I OPŠTINE PETNJICA

Shodno Odluci o imenovanju Savjeta za reviziju prostornog plana Crne Gore od 31.03.2022.g. (Sl.list CG br. 48/22) kao predstavnica Opština Mojkovac i Petnjica-**opština sjevernog regiona**, nakon pregleda Nacrta predmetnog planskog dokumenta dostavljenog dana 30.06.2023.g. dajem sledeće mišljenje vezano za navedene opštine i sjeverni region:

ANALIZA POSTOJEĆEG STANJA

1. U analizi postojećeg stanja je spomenuto da je sanirano jalovište rudnika "Brskovo" ali nije navedn ovaj rudnik kao potencijal za dalji razvoj niti njegovo sadašnje stanje. Preporuka je da se preuzmu osnovni podaci iz planskog dokumenta koji je u fazi Nacrta (prošla je javna rasprava) za aktiviranje ovog potencijala mineralnih sirovina.
2. Problem zatečenog stanja terena u oblasti inženjersko-geoloških karakteristika bi trebalo detaljnije obraditi jer su to bitni elementi za dalji razvoj. Spomenuto je prisustvo klizišta ali uopšteno. Smatram da bi trebalo navesti lokacije poznatih klizišta u opštinama kao polaznu osnovu za izradu nižih planskih dokumenata. (str.45)
3. Na osnovu postojećih analiza se došlo do podataka da postoje značajni rizici koji ugrožavaju poljoprivredno zemljište, između ostalog urbanizacija. Nije spomenuto činjenično stanje da su na sjeveru prisutne veoma razučene ruralne zone, i to je nešto što je nasleđeno. To je bitan faktor u analizi za uspostavljanje cilja razvoja turizma kao kompatibilne namjene poljoprivredi, što je jedino izvodljivo za opstanak stanovništva u sjevernom regionu. U cilju razvoja sjevera bi trebalo u planu posvetiti više pažnje ovom pitanju i načinu ostvarivanja ova dva cilja. Sve to je u kontekstu "Politike planiranja, uređenja i korišćenja prostora" povezano sa neusaglašavanjem sa postojećim zakonom o poljoprivrednom zemljištu koji nije precizirao koje površine mogu biti poljoprivredno zemljište i u kontekstu cijepanja poljoprivrednog zemljišta od strane Uprave za nekretnine, pa se u praksi dobiju usitnjene parcele koje same za sebe ne mogu biti poljoprivredno zemljište. Ta pojava je uzela maha i dovodi se u pitanje svako planersko rješenje i tumačenje i Plana i zakona o poljoprivredi. Ovaj Plan bi morao da zauzme jasan stav po tom pitanju.
4. Dodatno provjeriti stanje kulturno istorijskih spomenika kao zatečeno stanje i njihove zaštitne zone jer na sjeveru nisu mapirane sve njihove pozicije.
5. U cilju rješavanja problema otpadnih voda na sjeveru je izgrađen i u funkciji prečišćivač za otpadne vode.

ANALIZA PLANSKE DOKUMENTACIJE

1. Za sjeverni region (i za Mojkovac i Petnjicu) je takođe značajan aerodrom u Beranama naveden u analizi čiji je zaštitni koridor u rubnom dijelu degradiran bespravnom gradnjom pa se i ovom infrastrukturnom cilju mora posvetiti posebna stručna pažnja i precizno odrediti zaštitna zona.

2. U Postojećem PPPN Bjelasica i Komovi postoji planiran regionalni put Mojkovac-Vragodo-Lubnice-Berane. U zatečenom stanju se obratiti Upravi za izgradnju o urađenim projektima po opštinama.

NACRT PLANA

1. U cilju 4 "Racionalno korišćenje prostora", preispitati stav "sprečavanje prenamjene poljoprivrednog zemljišta u građevinsko. Na str. 43 je jasan stav zaštita poljoprivrednog zemljišta i povećanje obradivog ali je potrebno dati smjernicu da se usklade namjene zemljišta po pitanju kategorizacije i smjernice za dalje prenamjene.
2. U "Oblasti i modaliteti prekogranične saradnje" nije spomenuta zona Petnjica sa Srbijom. (str.24)
3. U "Posebnim ciljevima vezano za turizam" dodati smjernicu –raditi na stvaranju uslova za međusobno povezivanje turizma i poljoprivrede (definirati odnos ova dva cilja u kontekstu "sprečavanja prenamjene zemljišta"). (str.32)
4. U razvoju Rudarstva u odnosu na konstataciju "ležišta se ne mogu premjestiti" detaljnije analizirati odnos PPPN Bjelasica i Komovi i lokacije rudnika Brskovo. Preporuka da se kontaktira obrađivač Nacrta DPP za eksploataciju rudnika Brskovo. (str.34)
5. U cilju razvoja poljoprivrede na sjeveru bi trebalo detaljnije posvetiti pažnju: pojavi raseljavanja stanovništva i načinu koji Plan predviđa da se radno stanovništvo vrati poljoprivredi. Predložiti smjernice za razvoj sistema za navodnjavanje u skladu sa pojavom na sjeveru da voda postaje deficitarni resurs. Takođe ne postoji ni analiza plavnih područja niti je to u grafici identifikovano. (str.44)
6. U mjerama za unapređenje šumarstva naglasiti provjeru namjene zemljišta kod Uprave za nekretnine (česta je pojava da se u Upravi vodi zemljište pod namjenom šume a na terenu nikada nisu bile ili obrnuto). (str.55)
7. Dodati smjernicu da se u arhitekturi u smislu zadržavanja elemenata tradicionalne arhitekture koriste obloge od punog drveta (ili će to biti u državnim smjernicama za razvoj arhitekture koje je navedeno da će biti sastavni dio ovog dokumenta). (str.56)
8. Razvoj visokog turizma kao osnovni cilj na području PPPN Bjelasica i Komovi (više sjevernih opština) se pokazao kao nesprovodljiv u periodu od usvajanja ovog Plana. Lokalitet baznog naselja u Mojkovcu zbog imovinskog stanja (sve je planirano na privatnim parcelama, parcelacije je gotovo nemoguće sprovesti a detaljno idejno rješenje nije urađeno jer je predviđeno sprovođenje ukupnog naselja –fazno, bespravna gradnja se širi-uglavnom u područjima gdje Plan nije predvidio gradnju). Postavljala se pitanje realnog planiranja u ovakvim zonama ili preambicioznog za naše područje. Ovaj Plan bi morao da se realno osvrne na ovakve pojave u prostoru a ne samo da definiše posebno bespravnu gradnju a posebno ciljeve i buduće planove razvoja. (str.58)
Takođe je problem zahvata ovakvih lokacija u smislu eksproprijacije ukoliko se želi Plan u potpunosti realizovati. Investitori nisu dovoljno zainteresovani za veće lokacije a u svemu tome je gotovo nikakav javni interes. (str.65)
9. Kulturno nasleđe u analizi postojećeg stanja nije dovoljno obrađeno pa samim tim i u Nacrtu dokumenta nisu date jasne smjernice i preporuke za dalje očuvanje kulturno istorijskih dobara. Moralo bi se u Planu naći barem popis onoga što je urađeno i onoga što bi trebalo biti urađeno u narednom periodu važenja ovog Plana, zaštitne zone ovih objekata. (str.102)
10. U poglavlju "Mjere i instrumenti u oblasti urbanizma", bi trebalo navesti u postojećem stanju da je od 2017.g. Zakon propisao centralizaciju u smislu donošenja planskih dokumenata, da su lokalne uprave vremenski i finansijski zavisile od moguće dinamike posla državnih

- organa, da su time stvarane biznis barijere i da je došlo do značajnog zastoja u sprovođenju zastarjelih planova nižeg reda. (str.125)
11. Preispitati mjeru "ograničenje stambene izgradnje van naselja" zbog razuđenosti stambenih zona koje već egzistiraju i od kojih mnoge nisu ni evidentirane u zatečenom stanju. U ruralnim područjima ne postoji prostorni "centar naselja" ili jako rijetko. Kompletne teritorije sela su praktično naselja na poljoprivrednom zemljištu i to je sve usko povezano sa pojmom "ruralno stanovanje". (str.130)
 12. U dijelu zemljišne politike-posebni ciljevi, razmisliti o nelegalnim naseljima, identifikovati ih po opštinama gdje ih ima i za njih predvidjeti "sanacione planove" a ne planove.
 13. Za sjeverni region (pa i za opštine Mojkovac i Petnjica) bi od velikog značaja bilo aktiviranje beranskog aerodroma u putnički, međunarodni. U tekstu je naznačeno klasa 4D za specijalne potrebe. Za ovaj infrastrukturni objekat bi trebalo u saradnji sa nadležnim institucijama detaljnije propisati smjernice (minimalna dužina, širina, zaštitna zona). (str.140)
 14. U Mojkovcu i Petnjici bi trebalo, zbog konfiguracije terena, oblika zahvata i klime u zimskom periodu predvidjeti pretovarne transfer stanice. (str.177)
 15. Na sjeveru je sanirana deponija Vasove vode a u Mojkovcu je u toku sanacija deponije. Pribaviti više podataka za ovu oblast od lokalnih organa (članova tima koji su učestvovali u izradi dokumenta). (str.178)
 16. Na sjeveru postoji postrojenje za prečišćavanje otpadnih voda u Beranama koje nije evidentisano u postojećem stanju, tako da bi trebalo predvidjeti i postrojenje za obradu mulja. (str.180)
 17. U dijelu razvojnih zona, kako nije bilo ulaznih podataka u analizi za rudnik Brskovo tako bi trebalo to predvidjeti i analizirati aktiviranje ovog potencijala na zakonom predviđen način. (st.187)
 18. Nije spomenut regionalni put Berane-Kurikuće-Vragodo-Mojkovac a u grafici je ucrtan. (str.205)
 19. U fazama realizacije (str.236) nije predviđeno aktiviranje aerodroma u Beranama. Kako je u toku izrada Studije opravdanosti potrebno je kontaktirati nadležno ministarstvo i pribaviti podatke u kojoj fazi je taj document.

GRAFIČKI PRILOZI

Uvidom u priloženi dokument je ustanovljeno da postoje manja odstupanja između teksta i grafike. Potrebno je to isprovjeravati i ugraditi u dokument. Takođe je poruka da legende u grafici budu detaljnije radi lakše preglednosti.

NAPOMENA: Uz ovaj dokument koji je Komisiji prosleđen u pdf formatu je trebalo dostaviti i Stratešku procjenu uticaja na životnu sredinu kao važan segment krovnog dokumenta u kome bi stajala pojašnjenja potencijalnih negativnih uticaja na prostor i njihov način prevazilaženja a možda pojasnila i neke nejasnoće u vezi sa razvojnim ciljevima po opštinama. Takođe bi isti trebalo dostaviti u narednom koraku i u dwg formatu radi lakšeg očitavanja i položaja naročito infrastrukturnih objekata.

DOPUNA MIŠLJENJA

Shodno Odluci o imenovanju Savjeta za reviziju prostornog plana Crne Gore od 31.03.2022.g. (Sl.list CG br. 48/22) kao predstavnica Opština Mojkovac i Petnjica-**opština sjevernog regiona**,

dostavila sam sugestije i primjedbe obrađivaču 28.07.2023.g. uz konstataciju da bi predmetni Nacrt trebalo doratiti i prije upućivanja na javnu raspravu dostaviti na ponovni uvid.

Obrađivač je dostavio odgovore na iste 06.10.2023.g. Nakon pregleda odgovora je ustanovljeno da je većina primjedbi uvažena, a za dio je navedono da će biti dostavljene uz korigovani Nacrt.

Imajući u vidu činjenicu da se navedene primjedbe mogu otkloniti i nakon dobijenih primjedbi koje će biti od strane zainteresovanih korisnika prostora pa i opštinskih službi u zakonski predviđenoj proceduri, javnoj raspravi, smatram da se isti **može uputiti u dalju proceduru**, a da se ove primjedbe obavezno ugrade u Predlog plana ili eventualno pojasne na adekvatniji način.

32. **MIŠLJENJE NA NACRT PROSTORNOG PLANA CRNE GORE PREDSTAVNIKA OPŠTINE NIKŠIĆ**

Nakon pročitano g dostavljenog nacrt a PP Crne Gore, jedino što bi možda moglo da se uvaži je da se više pažnje obrati na solarne elektrane koje su aktuelne na području Opštine Nikšić. Pošto su uvažene primjedbe koje sam dostavio u prethodnom dopisu, a mislim da je urađeni Nacrt kvalitetno i sveobuhvatno obradio sve, iznosim svoje **pozitivno mišljenje na Nacrt plana**.

33. **MIŠLJENJE NA NACRT PROSTORNOG PLANA CRNE GORE PREDSTAVNIKA OPŠTINE PLAV**

Kao član Savjeta za reviziju planskih dokumenata – vezano za predloženi Nacrt PP CG (u daljem tekstu Plan) dajem sledeće mišljenje:

U poglavlju 5.5. TURISTIČKI RAZVOJ

Sekundarni turistički proizvodi

- Zdravstveni i wellness turizam treba da stoji
- **Izgradnja centara Zdravstveno rekreativnog turizma i planinskih turističkih centara na većim visinama u planinskom dijelu CG sa posebnim osvrtom na zdravstvenu situaciju i pojave korona virusa.**

Vizija razvoja regiona

SJEVERNI REGION

Vizija razvoja regiona...

- Pri razvoju proizvodne infrastrukture u Sjevernom regionu, poseban uticaj imaće ograničenja koja su posljedica visokog nivoa zaštite pojedinih područja, što se prvenstveno odnosi na izgradnju turističke infrastrukture, posebno zimske (npr. alpska skijališta).

- A treba da stoji

U Sjevernom regionu treba težiti planiranju izgradnje turističke infrastrukture, posebno zimske (npr. alpska skijališta na većim visinama, iznad 1700mnv, sa odgovarajućom procjenom uticaja na životnu sredinu.

TURISTIČKE ZONE

8. ZONA PROKLETIJE, BJELASICA, KOMOVI – Podzone: NP Prokletije, NP Biogradska gora, Park prirode Komovi.

Razvoj područja Prokletija....

...Primarne turističke zone su Zona Plavsko jezero – Kofiljača, pogodna za skijaške terene i zona Babino polje - Bogićevica, pogodna za ski staze.

Treba da stoji

Primarne turističke zone su Zona Plavsko jezero – Kofiljača, pogodna za skijaške terene i zona Babino polje - Bogićevica, pogodna za izgradnju planinskog centra - alpskog skijališta 1750mnv.

.....**Područje opštine Plav:** Primarne turističke zone opštine su: Zona Plavsko jezero - Kofiljača i Zona Babino polje – Bogićevica. (pogodni za zimske skijaške sportove).

Treba da stoji u skladu sa Studijom OECD, i Studijom za uspostavljanje Nacionalnog parka Prokletije, studijom Crnogorske Prokletije i dr:

Područje opštine Plav: Primarne turističke zone opštine su: Zona Plavsko jezero - Kofiljača i Zona Babino polje – Bogićevica. (pogodna za izgradnju planinskog centra-alpskog skijališta 1750mnv).

8.1. SAOBRAĆAJNA INFRASTRUKTURA

8.1.1. Drumski saobraćaj

Tabela 8.1.1. Autoputevi i brze saobraćajnice u Crnoj Gori

Predlog mreže saobraćajnica primarne mreže nije formiran na osnovu ranijih planskih rješenja.

Planirati dionicu autoputa

Andrijevića – Murino – Čakor – Bjeluha - (granica Kosova)

koja je planirana važećim PP Crne Gore.

- **Regionalni putevi**

PLANIRANI

U planirane Regionalne puteve dodati put
Gusinje Vojno selo Plav
(koji povezuje veliki broj naselja Gusinje, Koljenoviće, Kruševo, Višnjevo, Hakanje, Vojno Selo i Plav i koji je na teritoriji opštine Plav izgrađen sa elementima regionalnog puta)

U tabeli u poglavlju 10.12. **Granični prelazi**

- treba planirati granične prelaze na planirane regionalne puteve koji idu prema Kosovu i Albaniji:

- Plav – Dečani, dio puta Plav – Bogićevica – granica sa Kosovom.
- Plav – Zabelj – Šćapica - Cerem (granica sa Albanijom).

- Plav – Bajram Curi
(Albanija)

Dodati: Planirati granične prelaze kod novih planiranih puteva, i iste označiti na grafičkoj podlozi.

10.4. Zaštićena područja prirode Nacionalni Parkovi

Plan treba da sadrži preporuku da se u skladu sa studijama koje obuhvataju razvojne zone opština (skijališta, ekonomske šume, kao i zdravstveno rekreacione zone na većim visinama – korona virus i dr) vrše izmjene i dopune postojećih NP

U skladu sa time treba izvršiti

Smanjenje granica Nacionalnog parka "Prokletije" u skladu sa zaključkom Skupštine CG iz 2013. godine na obuhvat od 11000ha ili uvrstiti ta područja u III stepen zaštite radi realizacije strateških projekata razvoja opštine (skijališta Bogićevica, dijela ekonomskih šuma, kao i zdravstveno rekreacionu zonu Omerove livade na skoro 2000 mnv/

U poglavlju 10.5. **Pregled potencijalnih zaštićenih područja prirode u Crnoj Gori**

Planirati Plavsko jezero u

- Nacionalna kategorija: Predio izuzetnih odlika (član 26)

U poglavlju 10.15. **Izvorišta treba planirati**

Izvorište Alipašini izvori sa minim izdašjnošću 4 m³ /sec

STANJE - Snabdijevanje Vodom stanovništva naselja Plava i Gusinja ne smatra se dobrim posebno u ljetnjim mjesecima te treba u Izvorišta vode za vodosnabdijevanje opština dodati izvorište Alipašini izvori kako je planirano u Studiji vodosnabdijevanja opštine Plav (i Gusinje).

U datoj tabeli u poglavlju 10.13. Elektonergetska infrastruktura treba dodati

DV 110(35)Kv Andrijevice - Kuti – Gusinje.

Napajanje električnom energijom za sve opštinske centre treba da se omogući iz dva pravca.

/Plav, Gusinje kao opštinski centri se snabdjevaju iz jednog pravca i u slučaju kvarova na elektro distributivnoj mreži često dolazi do prekida napajanja strujom što je veliki problem naročito u toku ljetnje i zimske turističke sezone/.

Sve primjedbe i sugestije date od opštine Plav treba da se uvaže u daljoj pripremi plana.

Nakon pregleda Nacrta PPCg i dodatnih konsultacija sa Obradivačem plana, mišljenja sam da Nacrt PPCG **može da ide u dalju proceduru.**

* Studije i izvodi istih su ranije dostavljeni obrađivaču a u prilogu je dio izvoda iz studija.

34. **MIŠLJENJE NA NACRT PROSTORNOG PLANA CRNE GORE PREDSTAVNICE
OPŠTINE PLJEVLJA**

Nema primjedbi na dostavljeni Nacrt Prostornog plana Crne Gore.

35. **MIŠLJENJE NA NACRT PROSTORNOG PLANA CRNE GORE PREDSTAVNICE
OPŠTINE PLUŽINE**

Stanje razvijenosti opštine Plužine, dugogodišnjim marginalizovanjem i manjkom investicija, je u neskladu sa prirodnim resursima, tako da se ne može očekivati ni da se planskim rešenjima predvidi neki značajniji pomak, imajući u vidu populaciona kretanja. Ipak, s obzirom da razvoj seoskog turizma, kao i aktivnosti vezanih za splavarenje, prevazilazi opštinski značaj, trebalo bi da dobije značajnije mjesto i u planskom dokumentu.

Saobraćajno rešenje u dijelu opštine Plužine, značajno je slabije rangirano u odnosu na krajnji sjeverni i južni dio Crne Gore, mada je rang saobraćajnica vjerovatno uslovljen konfiguracijom terena.

Uloga opštine Plužine, ali i gotovo cijelog sjevernog i dijela središnjeg regiona nije adekvatno prepoznata u sistemu planiranja, problemi u planiranju ovih područja su suprotni u odnosu na preostali dio Crne Gore, što bi trebalo da bude prepoznato i kroz ovaj planski dokument.

Imajući u vidu nivo razrade i značaj planskog dokumenta, mišljenja sam da se **Nacrt može prihvatiti** i uputiti u dalju proceduru.

36. **MIŠLJENJE NA NACRT PROSTORNOG PLANA CRNE GORE PREDSTAVNICE
GLAVNOG GRADA PODGORICE**

Na osnovu uvida u Nacrt prostornog plana Crne Gore do 2040. godine od juna 2023. godine, dajem sljedeće Mišljenje:

Na osnovu, od strane radnog tima, prihvaćenog „Scenarija održivog razvoja“, urađen je Nacrt Plana koji generalno sadrži elemente propisane Zakonom o planiranju prostora i izgradnji objekata ("Službeni list Crne Gore", br. 064/17 od 06.10.2017, 044/18 od 06.07.2018, 063/18 od 28.09.2018, 011/19 od 19.02.2019, 082/20 od 06.08.2020, 086/22 od 03.08.2022, 004/23 od 13.01.2023).

Smjernice za izradu Plana generalne regulacije Crne Gore po važećem Zakonu nisu date, već su kao smjernice za sprovođenje ovog planskog dokumenta dati predlozi na osnovu Nacrta Izmjena zakona o planiranju prostora i izgradnji objekata.

U poglavlju "Zemljišna politika", date su Mjere za reviziju aktuelnih planova: "(važeći PUP-ovi i oni čija je izrada u toku, detaljnih planova...)" čija se izrada i izmjena vrši prema prelaznim i završnim

odredbama važećeg Zakona (do donošenja Plana generalne regulacije) i ne postoje u Nacrtu Izmjena zakona o planiranju prostora i izgradnji objekata.

Imajući u vidu prethodno navedeno, **predlažem da se Nacrt Prostornog plana Crne Gore do 2040. godine prihvati**, uz obavezan uslov da se u narednoj fazi, jasno definišu smjernice za sprovođenje po Zakonu po kojem se ovaj Plan radi.

37. <u>MIŠLJENJE NA NACRT PROSTORNOG PLANA CRNE GORE PREDSTAVNIKA OPŠTINE ROŽAJE</u>

U skladu sa velikim brojem inicijativa i zajedničkih planova Opštine Rožaje i CEDIS-a došli smo do zaključka da je neophodno u dijelu energetske infrastrukture dopuniti PP Crne Gore i to u dijelu Razvoj energetike:

1. E elektroenergetska infrastruktura:

Prostornim planom Crne Gore do 2040 predvidjeti trafostanicu 110/x kV, prvenstveno što je postojeći dalekovod Rudeš-Rožaje dimenzionisan do 95. Stuba za 110kV, iako sada radi na 35kV. S tog razloga bi izgradnjom TS 110/x kV stvorili dobru osnovu zadrži, kvalitetniji razvoj opštine Rožaja i iskorišćavanja energetske potencijala zelene energije, koji su nesporni. Izgradnja nove TS 110/x kV bi podrazumijevala i povezivanje postojećih TS 35/10 kV sa novom trafostanicom, što treba predvidjeti u prostornom planu energetske infrastrukture. Takođe treba predvidjeti dvostruko ili dvostrano napajanje nove TS 110/x kV, iz razloga što je postojeći dalekovod 110(35) kV jedini, jednostrani i jednostruki.

Činjenica je da je Rožaje na sjeveru krajnja tačka energetskog sistema i da dvostruko napajanje sa iste tačke Rudeša nema logično opravdanje nas navodi na razmišljanje da dvostruko napajanje Sistema predvidimo sa najbliže 110kV TS koja se nalazi u elektroenergetskom sistemu Srbije, u Tutinu, stim treba predvidjeti novi dalekovod 110kV Rožaje-Biševo-Vuca-Tutin.

Napominjemo da je prostornim planovima 1990-1995 godine postojao projekat povezivanja ove dvije tačke, ali su okolnosti 90 tih taj projekat onemogućile. Energetskim povezivanjem ova dva Sistema višestruko bi se povećao kvalitet energetske infrastrukture Crne Gore.

Izgradnjom 110kV TS stvara se mogućnost iskorišćavanja energetske potencijala lokaliteta, te iz tog razloga treba predvidjeti i izgradnju novih elektroenergetskih izvora u vidu hidro, vjetro i solarnih elektrana. Podsjećamo da postoji idejni projekat izgradnje HE Ibar snage 20MW s kraja 80 ih godina.

2. Predvidjeti hidroelektranu na rijeci Ibar – na lokalitetu Rožaje - Kačapora - Bać.

Ostaviti mogućnost izgradnje hidroelektrane na Rijeci Ibar koja bi se izvodila u obimu i veličini u skladu sa prethodno izrađenim studijama i analizama.

Detaljnim uvidom u Nacrt Prostornog plana Crne Gore koji se sastoji iz 3 dijela

1. Tekstualni dio,

2. Grafički dio 1 i

3. Grafički dio 2

u kojim su definisane smjernice PP Crne Gore dajem POZITIVNO mišljenje na Nacrt Prostornog plana Crne Gore.

38. <u>MIŠLJENJE NA NACRT PROSTORNOG PLANA CRNE GORE PREDSTAVNIKA OPŠTINE ŠAVNIK</u>

Prostorni plan Crne Gore za planski period do 2040 godine Nacrt plana **se prihvata i može se uputiti u dalju proceduru** uz napomenu:

Poglavlje

SAOBRAĆAJNI RAZVOJNI KORIDORI

Tačka 4

Strana 22

U cilju podrške međuopštinskoj saradnji moguće je saobraćajno povezati zonu Mateševo – Kolašin – Boan - Šavnik (treba obavezno naglasiti proboj započetog tunela kroz Semolj čime bi se ovaj putni pravac znatno skratio i obezbijedilo bi se brže i sigurnije obavljanje saobraćaja.

39. <u>MIŠLJENJE NA NACRT PROSTORNOG PLANA CRNE GORE PREDSTAVNICE OPŠTINE TIVAT</u>
--

- ***Str.71 - "Područje opštine Herceg Novi je turistički poznato po zdravstvenom turizmu Institutu "Simo Milošević"u Meljinama, Igalu i smještajnim kapacitetima u Herceg Novom, posebno u zoni Kumbora i Luštice. Novi ključni turistički potencijali su područje Luštice, Meljine - Lalovina, Zelenika, Savina, Kumbor, Baošići i ruralno zaleđe. Ističu se i poznate turističke atrakcije Citadela i Sat kula, tvrđave Španjola i Forte Mare, Kanli kula, muzeji. „Titova vila“ i manastir Savina. Pogodne zone za razvoj turizma područje Luštice, Vrbanj, zona Orjena i šire ruralno zaleđe."***

- Institut „Simo Milošević“ je u Igalu, a ne u Meljinama.

Odgovor: Prihvata se primjedba. Izvršena je korekcija.

JK: Ok

- Smeštajni kapaciteti i u zoni Kumbora i u zoni Luštice su minimalni. Zona Kumbora je poznata po elitnom turističkom hotelu i kompleksu, ali ti kapaciteti su značajno manji od nekih drugih lokacija, dok su smeštajni kapaciteti na Luštici minimalni u zoni opštine Herceg Novi.

Odgovor: Ne prihvata se primjedba. To su svakako zone razvoja turizma i ne navode se zone po kapacitetima. Turistički Kapaciteti koji su već planirani na Luštici (PPPN OP, DSL, PUP opštine H. Novi i dr.) i nisu minimalni u zoni opštine Herceg Novi.

JK: Ok

- Novi ključni turistički potencijali na Savini nisu prihvatljivi bez preciznog definisanja na šta se misli. Savina sa manastirskim kompleksom i zonom definisanom kao predeo izuzetnih odlika nije prihvatljiva za novu gradnju.

Odgovor: Ne prihvata se primjedba. U tekstu „Turističke zone“, pomenut je manastir Savina u okviru turističkih atrakcija – motiva i nije pomenuta nikakva izgradnja.

JK: Primedba se nije odnosila na Turističke zone i manastir Savinu koji je naveden kao turistička atrakcija, već na tekst (str.71) u kome je navedeno da je područje Savine, pored drugih nabrojanih lokaliteta (Meljine, Zelenika, Kumbor, Baošići), novi ključni turistički potencijal Opštine HN. Iz teksta je jasno vidljivo da se ne misli na manastir Savina već se misli na područje Savina, a najveći procenat područja Savina – preko 90% predstavlja zaštićeno prirodno dobro - predio izuzetnih odlika III kategorije „Savinska Dubrava“ (ODLUKA o proglašenju zaštićenog prirodnog dobra: predio izuzetnih odlika "Savinska Dubrava" ("Službeni list Crne Gore - opštinski propisi", br. 045/15 od 17.12.2015)). Molim Vas da se precizira šta se mislilo u izrazu "područje Savina - novi ključni turistički potencijal" na naselje Savina ili zaštićeno dobro Savinska Dubrava.

- Citadela i Španjola nisu poznate turističke atrakcije. Citadela je srušena u zemljotresu 1979. godine i nikada nije obnovljena a Španjola je potpuno zapuštena i devastirana. One imaju potencijal da postanu turističke atrakcije, ali je neophodno veliko ulaganje i opsežan rad kako bi to postale.

Odgovor: Ne prihvata se primjedba. Citadela i Španjola se mogu obnoviti, sačuvati od devastacije i zaista mogu biti dio turističke ponude kao kulturno naslijeđe.

JK: Slažemo se u mišljenju – Citadela i Španjola imaju potencijal ali trenutno nisu poznate turističke atrakcije, pa se kao takve trenutno ne ističu.

- „Titova vila“ nije muzej. Njena namena nije još uvek definisana.

Odgovor: Ok. Djelimično se prihvata. Titova vila je pomenuta kao važan objekat kome će se u PUP-u opštine Herceg Novi dati detaljnija namjena. Mogu to biti kulturni sadržaji, galerija i svakako reprezentativni sadržaj koji ta lokacija zaslužuje, uz zaštitu prostora u neposrednoj okolini objekta. U PPCG se ne definiše precizna namjena turističkih zona, jer je to ingerencija detaljnije planske dokumentacije.

JK: Ok

- Zašto nije navedeno u planu šta se planira na rtu Kobila?

Odgovor: Djelimično se prihvata primjedba. Može se navesti i zona rta Kobila, ali detaljna namjena je u nadležnosti PUP-a opštine Herceg Novi.

JK: Rt Kobila nije u nadležnosti PUP-a HN. Ova lokacija je definisana kao SEKTOR 1 u sklopu Prostornog plana posebne namjene za Obalno područje Crne Gore. Postoji usvojena DSL – Sektor 1 – Rt Kobile, Njivice, Ušće Sutorine (Sl. List CG – br.62/18).

- Zašto u planu nije navedeno da su fortifikacijska utvrđenja – Kobila, Kabala, Luštica, Arza, Španjola – objekti koje treba turistički valorizovati?

Odgovor: Djelimično se prihvata. U dijelu u kome je obrađeno kulturno naslijeđe se govori i o fortifikacijskim objektima. U dijelu u kom se navod turističke zone, dodaće se i navedene fortifikacijski objekti.

JK: Ok

- Zdravstveni turizam na području opštine Herceg Novi prisutan je isključivo u zoni naselja Igalo (Institut Simo Milošević). Zašto nije data preporuka da se ovaj vid turizma adekvatno zaštititi i da se ovo naselje proglasi banjaskim lečilištem sa definisanim smernicama korišćenja prostora?

Odgovor: Djelimično se prihvata. Iako se na prvom mjestu ističe zdravstveni turizam Institut Simo Milošević, dodatno će se naglasiti njegov značaj, a proglašenje banjaskim lječilištem nije u ingerenciji PPCG. U PUP-u opštine H. Novi se može dati detaljniji opis.

JK: Ok

- Zašto nije navedeno da se područje opštine Herceg Novi već sada prepoznaje i po lokaciji Porto Novi i ekskluzivnoj marini, po lokaciji Lazure i marini, po lokaciji jedinstvenog hotelskog kompleksa ostrva Mamula i sl.

Odgovor: Prihvata se primjedba. Iako je navedena zona Kumbora, naglasiće se Porto Novi, marina i Lazure.

JK: Lazure – Meljine, i hotel - ostrvo Mamula na ulasku u zaliv, jer je već napravljeno i uveliko radi.

- **Str. 79 – „Nastaviti razvoj i unapređenje Luke Kotor sa mogućnošću izmještanja glavne luke za kruzere – Cilj je izmjestiti iz Kotora ulazak kruzera na druge lokacije u kotorskom zalivu, a u kotorskoj luci ostaviti samo vezivanje luksuznih brodova i jahti veličine maksimalno do 150 metara.,,**
 - Ulazak kruzera u kotorsku luku ne sme da bude cilj, već obaveza, pri čemu je neophodno kroz plan precizno definisati gde se planira nova lokacija za to.

Odgovor: Djelimično se prihvata. U daljem radu na planu i u Javnoj raspravi će se razmatrati pitanje ulaska kruzera u luku Kotor. U dosadašnjim konsultacijama sa predstavnicima opštine Kotor, predlog izmještanja kruzera iz luke Kotor nije prihvatljiv. Predmet PPCG ne može biti precizno određivanje lokacija za vezivanje brodova. Može se samo dati strateška preporuka da se u narednom periodu nađe tehničko rješenje koje će biti u korist zaštite kotorskog zaliva od eventualnih negativnih uticaja na prostor i biodiverzitet. To rješenje ne smije biti na štetu opštine Kotor, jer benefite od kruzing turizma opština mora imati.

JK: Ok.

Zašto kroz poglavlje 5.6 – POMORSKA PRIVREDA nisu obrađene sve luke? Šta je planirano za Luku Zelenika? U nekim tabelama je putnička, u nekim je teretna. Mora se precizno definisati šta se planira sa ovom lukom.

Odgovor: Ne prihvata se primjedba. U nacrtu je navedeno „Luka Zelenika ima funkciju trgovačke luke otvorene za međunarodni pomorski saobraćaj i funkciju graničnog prelaza. Uz nadogradnju i osavremenjavanje, luka Zelenika može biti alternativno rješenje za luku Kotor“.

JK: Ok

- **Zašto kroz poglavlje 6.2 – KONCEPT ZAŠTITE PRIRODE nisu obrađena, ili bar nabrojana sva postojeća zaštićena područja prirode? Zašto su neka navedena, a neka izostavljena?**

Odgovor: Pitanje zaštićenih područja se razmatra sa Direktoratom za zaštitu prirode i Agencijom za zaštitu životne sredine. Dostavljeni su dodatni podaci koji će biti uvršteni u Nacrt PPCG.

JK: Ok, mada se primedba nije odnosila na potencijalna koja se mogu razmatrati sa navedenim institucijama, već na ona koja su već proglašena. O njima se ne treba razmatrati nego se moraju decidno pobrojati.

- **Poglavlje 6.4 – KULTURNO NASLEĐE – Zaštita fortifikacija (Gradske fortifikacije uklopiti u funkcije savremene revitalizacije starih gradskih jezgara i unaprijediti sa aspekta tehničke zaštite, saobraćajne dostupnosti i povezanosti sa izdvojenim fortifikacijakim punktovima u uslovima nove – adekvatne (kompatibilne) funkcije);**
 - Na području Bokokotorskog zaliva nalazi se veliki broj velikih i izuzetno dobro očuvanih fortifikacija koje se uporno kriju i zapostavljaju. One se ne mogu smatrati punktovima već izuzetno vrednim objektima i kroz poglavlje 6.4 mora se definisati njihov dalji status.

Odgovor: Djelimično se prihvata primjedba. Može se rečenica preformulisati, ali cilj je isti i revidenta i obrađivača – izuzetno vrijedni objekti koje treba zaštititi. Izraz „punktovi“ će se zamijeniti.

JK : Ok

- Str.120 – „Lokalni centri su najmanja naselja sa osnovnim funkcijama za snabdijevanje stanovništva, uglavnom u ruralnim područjima ili zaleđu opština u Primorskom regionu. To su Ostros u opštini Bar, Dragalj i Crkvice u opštini Kotor, Radovići u opštini Tivat, Vladimir u opštini Ulcinj, Sutorina i Kruševica u opštini Herceg Novi, Vilusi, Vračnovići, Krstac, Mljet Polje, Vir, Crni Kuk i Crkvice u opštini Nikšić, Ubli i Lijeva Rijeka u opštini Podgorica, Njeguši, Čevo i Trešnjevo u opštini Cetinje, Tomaševo, Pavino Polje, Lozna, Bistrica, Zaton i Kanje u opštini Bijelo Polje, Njegovuđa u opštini Žabljak, Manastir Morača, Mateševo, Dragovića Polje u opštini Kolašin, Brezna i Trsa u opštini Plužine, Vrulja i Kosanica u opštini Pljevlja, Boan u opštini Šavnik, Biševo u opštini Rožaje, Lubnice u opštini Berane, Murino u opštini Plav.“
 - Poluostrvo Luštica je teritorijalno 2/3 u opštini Herceg Novi. Jedno naselje u zoni opštine Herceg Novi na Lušnici mora biti definisano kao lokalni centar, jer je to od izuzetne važnosti za stanovništvo tog dela opštine. U tekstu je ovde dato samo naselje Radovići u opštini Tivat.

Odgovor: Prihvata se primjedba. U Nacrtu plana je dodato naselje Radovanići.

JK: Ok. Hvala u ime Luštice.

- Str. 126 – „Uvođenje obaveznih javnih konkursa za sve lokacije koje su od javnog interesa, prepoznato kao dio kulturnog nasleđa Crne Gore, bi imalo značajnu ulogu u cilju očuvanja identiteta i transparentnog planiranja i gradnje”
 - Potpuno saglasna da je neophodno uvođenje javnih konkursa za sve lokacije od opšteg i javnog interesa, pri čemu treba poštovati ovaj stav i izvršiti definisanje tipa javnog konkursa, tj. definisati za koje objekte je neophodno da konkursi budu međunarodnog karaktera. Trenutno je arhitektura Crne Gore na najnižem nivou u svojoj istoriji i neophodno je preko međunarodnih konkursa uvesti nova iskustva i poglede.

Odgovor: Djelimično se prihvata primjedba. U strateškom smislu će se dodatno naglasiti a u dokumentu „Državne smjernice arhitekture“ i u novom Zakonu o planiranju prostora i izgradnji objekata će se definisati precizno za koje objekte je potrebno raditi javne konkurse.

JK: Ok.

- **STAV 8.1. – SAOBRAĆAJNA INFRASTRUKTURA**

Za brzu saobraćajnicu u Primorskom regionu navedeno je:

Str. 133 – “ U cilju konačnog opredjeljenja i iskazivanja stavova nadležnih institucija Crne Gore, da bi se u Nacrtu PPCG usvojio predlog optimalnog i tehnički mogućeg rješenja, potrebno je da nadležna ministarstva intenziviraju komunikaciju sa UNESCO i razmotre dodatnu pripremu Procjene uticaja na baštinu (Heritage Impact Assessment – HIA) prelaska preko Boko-kotorskog zaliva, na što je ukazala Uprava za zaštitu kulturnih dobara. U procesu Javne rasprave na Nacrt PPCG će se prihvatiti stavovi Vlade i njenih institucija, kao i konačan stav Uprave za zaštitu kulturnih dobara i UNESCO predstavnika”

- Institucije i nadležna tela moraju ranije da iskažu svoj stav koji će biti implementiran u Nacrt PPCG. Neprihvatljivo je da ovakvo objašnjenje bude u nacrtu jer od položaja ove saobraćajnice proizilazi čitav niz budućih planiranih zona i razvojnih segmenata. Položaj ove saobraćajnice direktno utiče na planirani razvoj primorskog regiona i on mora biti definisan u nacrtu.

Odgovor: Pitanje koridora brze saobraćajnice u Primorskom regionu je aktuelno preko 3 decenije. Rješenje nije lako i u svim razmatranim varijantnim rješenjima postoje određena ograničenja u smislu zaštite prostora. U Nacrtu plana je upravo naglašeno šta treba institucije da preduzmu da bi se u daljem procesu izrade plana predložilo optimalno rješenje.

Na osnovu dosadašnjih analiza, obrađivač je dao prijedlog prelaza u zoni Sv. Nedjelja – Opatovo, s tim što će se u korekcijama Nacrta plana isključiti tehničko rješenja (most) i predložiti drugo tehničko rješenje. U konačnom će se kroz HIA studiju odrediti optimalno rješenje. U PPCG se može strateški planirati i usvojiti koridor, a tehnička rješenja su predmet projektne dokumentacije. U ovom slučaju se može reći da se isključuje rješenje kojim bi se ugrozio status UNESCO područja.

JK: Mišljenja sam da tehničko i vizuelno rešenje delova trase brze saobraćajnice nije predmet PP CG, ali sam stava da se jedinstveni položaj trase - koridora kao optimalno rešenje po obrađivaču moralo naći kao sastavni deo Nacrta PP CG. U ovom nacrtu nam je predstavljeno delimično rešenje – može preko Luštica, može koridor Sv. Nedjelja – Opatovo. Lično sam protiv koridora preko Luštica i stava sam da inženjerski dobar most preko zaliva u zoni Kamenari – Lepetani može samo pozitivno da utiče na vizuelni identitet zaliva, ali ne insistiram na nekom od ovih rešenja. Molim vas samo da pre dostavljanja plana na javnu raspravu sami odredite koji je to koridor koji je vama prihvatljiv i da date jedno rešenje. Navedene institucije imale su sasvim dovoljno vremena da iskažu svoje želje i vizije. Ako to do sada nisu uspele da urade, zasigurno neće biti u stanju ni u sledećih par meseci. Javna rasprava nije anketa u kojoj će se testirati mišljenje javnosti. Za to su postojali mehanizmi koji su trebali pre da se primene. Pitanje saobraćaja je goruće pitanje u priobalnom području i vremena za test verzije i igrice više nemamo.

- *Str. 143 - „Luka Zelenika ima funkciju trgovačke luke otvorene za međunarodni pomorski saobraćaj i funkciju graničnog prelaza. Uz nadogradnju i osavremenjavanje, luka Zelenika može biti alternativno rešenje za luku Kotor.“*

- Plan mora definisati precizno da li je to rešenje za luku Kotor ili ne, i čemu će služiti ta luka. Od njene namene zavisi planirani razvoj čitavog naselja Zelenika. Ne može se alternativno planirati turizam ili industrija.

Odgovor: Djelimično se prihvata. Izvršiće se dodatne konsultacije sa nadležnim institucijama i u daljem procesu (javna rasprava), preciznije će se definisati funkcija luke Zelenika.

JK: Ok, mada i ovde ostaje primedba da javna rasprava nije anketa za prikupljanje podataka. To je trebalo pre da se završi. Naglašavam – od namene luke zavisi pravac razvoj čitavog naselja. Nemoguće je to menjati u zavisnosti od mišljenja prikupljenog na javnoj raspravi.

- **Str. 148 – „HE Boka/Instalisana snaga: 290 MW / Planirana proizvodnja: 670 GWh / Priključak: 220 kV / Lokacija: Risan**

- Da li postoji saglasnost UNESCO i da li je za lokaciju obrađena Procjene uticaja na baštinu? Ako jeste, to mora da se navede. Ako nije, ne može se planirati.

Odgovor: Prihvata se primjedba. HE Boka je prepoznata u strateškim energetske dokumentima. Pri korekcijama Nacrta PPCG će se u skladu sa preporukama Izveštaja o SPU na životnu sredinu, zauzeti stav po pitanju mogućnosti planiranja ove HE. U svakom slučaju će se istaći da eventualna izgradnja HE Boka mora da se detaljno razmotri sa aspekata uticaja na životnu sredinu, biodiverzitet i dr.

JK: I dalje ostaje pitanje kako se ova HE našla u planu kada UNESCO nije rekao svoj stav u vezi nje, a koridor brze saobraćajnice je upitan jer nemamo definisan njihov stav. Koliko mi je poznato, nikada nismo dobili decidan odričan odgovor za neke ponudjene trase. Usmeno je rečeno da će se ova HE ukloniti iz nacrta. Ponovo naglašavam – nisam protiv, ali moramo da vidimo da li postoji saglasnost Unesco, Zavoda za zaštitu spomenika, da li su urađene analize Procjene uticaja na baštinu i Procene uticaja na životnu sredinu, koja je to ekonomska isplativost i da li je navedena lokacija značajnija kao turistički ili kao energetske potencijal. Odgovori na ova pitanja morali su da se pribave pre definisanja nacrta.

- **Str. 187 - Opština Herceg Novi „Resursi i potencijali za razvoj su atraktivan grad sa starim istorijskim jezgrom, područje Savinske Dubrave, bolničko rehabilitacioni kompleks Meljine, naselja duž obale, brodogradilište, Luštica sa specifičnim naseljima i pododnostima za razvoj turizma, turistički kompleks visokog kvaliteta Porto Novi, područje Igala i Njivica, fortifikacijski objekti na Arzi, ambijentalna sela Hercegnovskog zaleđa, područje Orjena, zone poljoprivrednog zemljišta, luka Zelenika i saobraćajni položaj povoljan za razvoj.“**

- Institut Simo Milošević?
- Arza je samo jedan od velikog broja fortifikacijskih objekata na Luštici, a veliki broj njih nalazi se i u kopnenoj zoni, van poluostrva Luštica.

Odgovor: Prihvata se primjedba. Istaći će se i u ovom dijelu Institut Simo Milošević i fortifikacijski objekti.

JK: Ok.

- **Str. 188 - Opština Tivat „Resursi i potencijali - Potencijali za razvoj su obale unutar zaliva pogodne za razvoj kupališnog turizma, razvijen nautički turizam, turistički kapaciteti uvala Pržno, Luštica, Plavi Horizonti, Ostrvo cvijeća, ostrvo Sveti Marko.**

Formirane društvene i administrativne funkcije, kompleksi plodnog poljoprivrednog zemljišta, područje za razvoj industrijske zone u Grbaljskom polju, aerodrom Tivat.,

- Solila?
- Račica?

Odgovor: Prihvata se, može se dodati u Nacrt PPCG.

JK: Uz dužno poštovanje – ne da može, već mora. Tivatska solila su Specijalni rezervat prirode, a prostor bivše fabrike Račica je u njenom neposrednom okruženju. Ogromna površina koja usled neplanske gradnje devastira ovo područje mora se usmeriti u određenom pravcu.

- **Str. 198 tabelarni prikaz - Nacionalna zaštita - Postojeća zaštićena područja prirode**

Hrast česvina (Quercus ilex) - Herceg Novi, na Ilinjici	1.44
Hrast česvina (Quercus ilex) - Herceg Novi, na Savini	1.44
- Ne postoje već decenijama

Odgovor: Prihvata se primjedba i isključuje se iz tabele, uz konsultaciju sa Agencijom za zaštitu životne sredine.

JK: Ok

- **Str. 206 – tabele 10.10 Vodni saobraćaj i 10.11 Luke od nacionalnog i lokalnog značaja, površine akvatorijuma luka i sidrišta prema postojećem stanju i iskazanim potrebama**

U tabeli 10.10 luka Zelenika je definisana kao međunarodni saobraćaj a kao trgovačke luke navedene su luka Bar i luka Kotor. U tabeli 10.11 luka Zelenika je navedena kao trgovačka.

- Neophodno je uskladiti ove dve tabele.

Odgovor: Prihvata se primjedba. Izvršena je korekcija.

JK: Ok

ZAKLJUČAK

Na osnovu uvida i analize dostavljenog Nacrta Prostornog plana Crne Gore do 2040. godine mišljenja sam da se isti **ne može prihvatiti** dok se precizno ne definiše položaj brze saobraćajnice u Primorskom regionu (zona Bokokotorskog zaliva) i dok se kroz tekst ne obrazloži da li je HE Boka dobila saglasnost Unesco i stav Uprave za zaštitu kulturnih dobara.

Uz zahvalnost na iznijetim primjedbama ističem komentar na dva ključna stava:

- 1. Proces usaglašavanja stavova u vezi koridora brze saobraćajnice u Primorskom regionu između stručnog tima, institucija i predstavnika opština već duži period traje. Sa jedne strane postoji potreba koja je iskazana sa nivoa institucija Crne Gore, a sa druge negodovanje opština i vrlo različiti pristupi sa nivoa svake primorske opštine. Na osnovu dosadašnjeg rada je u Nacrtu predložen koridor. Isključuje se svaka mogućnost ugrožavanja UNESCO statusa Kotora. Nakon dodatnih konsultacija i provjera kroz Idejna rješenja za određene djelove koridora, razmotriće se i predložiti koridor brze saobraćajnice. Raspravu o otvorenim pitanjima u vezi brze saobraćajnice je moguće voditi i u periodu Javne rasprave, tako da se rješenja predložena Nacrtom PPCG ne mogu smatrati konačnim.**
- 2. Izgradnja HE „Boka“ će u daljem procesu rada biti isključena ili će se dati veoma stroge preporuke koje će biti definisane u SPU na životnu sredinu.**

MIŠLJENJE NAKON DOSTAVLJENIH ODGOVORA

Na osnovu uvida i analize dostavljenih odgovora na mišljenje na Nacrt Prostornog plana Crne Gore do 2040. godine stavljam da se isti **može uslovno prihvatiti** isključivo kako bi se pristupilo daljoj razradi, uz napomenu da ostajem pri stavu da se u nacrtu koji ide na javnu raspravu moraju naći precizna i jasna rešenja koje obrađivač smatra optimalnim u odnosu na viziju razvoja koji ima. Bilo je dovoljno vremena da institucije iznesu svoje vizije, kao i da obrađivač testira mišljenje javnosti. U Nacrtu plana koji će ići na javnu raspravu ne mogu se pojaviti delimična rešenja, kao ni rešenja za koje će se još proveravati mišljenja nadležnih institucija.

Molim Vas da pre predaje Nacrta PP CG na javnu raspravu organizujete sastanak sa revidentima na kome će se detaljno izložiti usvojena verzija i još jednom prodiskutovati o spornim pitanjima.

40. MIŠLJENJE NA NACRT PROSTORNOG PLANA CRNE GORE PREDSTAVNIKA OPŠTINE ULCINJ

Kao član Savjeta za reviziju NACRTA Prostornog plana Crne Gore do 2040.godine, *od juna 2023.godine*, smatram da se Nacrt plan **može prihvatiti** i za isti **sprovести javna rasprava**. U toku javne rasprave će se shodno zakonu ostaviti mogućnost davanja primjedbe, predloge i sugestije od strane Opštine Ulcinj i dr., ukoliko se za to ukaže potreba.

41. MIŠLJENJE NA NACRT PROSTORNOG PLANA CRNE GORE PREDSTAVNIKA OPŠTINE ŽABLJAK

Nakon razmatranja nacrtu Prostornog plana Crne Gore, koji ste nam dostavili na izjašnjenje želimo da obrađivaču plana ukažemo na sledeće:

- U poglavlju **7.2. KONCEPT MREŽE NASELJA, URBANI I RURALNI RAZVOJ**, gdje je definisana mreža naselja Žabljak je tretiran kao centar opštinskog značaja, pa u vezi sa tim predlažemo da Žabljak bude tretiran kao **Državni centar posebnog značaja**, tj. **ekološka prestonica Crne Gore**. Ovo iz razloga što je Crna Gora ekološka država a deklaracija o proglašenju ekološke države donesena je upravo na Žabljaku. Imajući u vidu da je veliki dio teritorije opštine Žabljak zahvaćen PPPNP Durmitor, koji je zbog svojih posebnih prirodnih ljepota pod zaštitom UNESCO-a, smatramo da Žabljak zaslužuje ovakav tretman. Ovo i iz razloga što je Žabljak veoma prepoznatljivi centar kako ljetnjeg tako i zimskog turizma, i van granica Crne Gore.

Iako kroz nacrt plana ovaj zahtjev nije prihvaćen smatramo da ne postoji ni jedan valjan razlog zbog kojeg bi ovaj zahtjev bio odbijen i ostajemo pri istom.

- U poglavlju **Turističke zone, Zona Durmitor i Sinjajevina sa kanjonom Tare**, predlažemo da se područje Sinjajevine proglasi **regionalnim parkom prirode** u cilju zaštite prostora i valorizacije isključivo poljoprivrednih i turističkih kapaciteta (seoskog odnosno planinskog turizma) na ovaj način isključiti mogućnost izgradnju bilo kakvih vojnih poligona i drugih vojinih objekata, kao i izvođenje vojinih aktivnosti.

Posebno treba imati u vidu da je Sinjajevina jedan od najvećih ako ne i najveći pašnjak u Evropi koja zahvata djelove područje pet crnogorskih opština sa izvanrednim prirodnim potencijalom za razvoj poljoprivrede i stočarstva, kao i za razvoj seoskog i planinskog turizma.

Pri tome predlažemo da se kroz poseban režim zaštite ovog područja ostavi mogućnost izgradnje objekata u svrhu obavljanja stočarstva i poljoprivrede (ekonomski objekti štale i kolibe) kao i stambenih objekata isključivo poljoprivrednih domaćinstava. U nacrtu plana područje Sinjajevine

tretira se samo kao ruralno područje poznato po prostranim pašnjacima pogodnim za razvoj poljoprivrede, bez posebnog režima zaštite, koju prema našem mišljenju apsolutno zaslužuje, a posebno zbog kontinuiranih najava izgradnje vojnih poligona na Sinjajevini i izvođenja vojnih aktivnosti, što prijeti potpunoj devastaciji ove planine.

- U **poglavlju saobraćaja** predlažemo da se planira izgradnja aerodroma na području Opštine Žabljak. Napominjemo da je aerodrom bio u funkciji šezdesetih godina prošlog vijeka te da je postojala redovna avio linija Beograd – Žabljak – Podgodica. Smatramo da bi se otvaranjem ovog aerodroma stvorile dodatne pretpostavke za intenzivan razvoj turizma i ukupan ekonomski razvoj Žabljaka.

Iako se u tekstualnom dijelu plana pominje izgradnja aerodroma na Žabljaku, potrebno je isto tako da se i u grafičkom dijelu plana isti predvidi.

Takođe smatramo da je planom potrebno definisati lokacije heliodroma.

U nacrtu plana predviđa se izgradnja regionalnog puta Šavnik - Žabljak – Mojkovac (preko Štitarice), što smatramo vrlo opravdanim ukoliko se to odnosi na naš raniji predlog i podrazumijeva putni pravac Od Vrtoč Polja do crkve Ružice preko Sinjajevine. Taj putni pravac potrebno je prikazati i u u grafičkom dijelu plana.

- **Skijališta** - na grafičkim prilogima Plana nijesu prikazane zone skijališta.

- U **poglavlju 8.5. UPRAVLJANJE OTPADOM** - Nacrtom plana u Opštini Žabljak nije predviđena izgradnja pretovarne odnosno transfer stanice iako je PUP-om Žabljak utvrđena lokacija za izgradnju iste. Napominjemo da je Opština Žabljak uradila projektnu dokumentaciju za izgradnju iste. Iz navedenih razloga potrebno je razmotiti ovo pitanje i predvidjeti izgradnju iste.

ZAKLJUČAK:

Nakon uvida u dostavljenu dokumentaciju koju čine Analiza postojećeg stanja, organizacije i uređenja i korišćenja prostora i Nacrt plana (tekstualni i grafički dio), Savjet za reviziju planskog dokumenta daje **pozitivno mišljenje na Nacrt plana** i konstatuje da je neophodno da se prije upućivanja Nacrta plana u dalju proceduru, izvrše korekcije Plana u skladu sa primjedbama i sugestijama iz ovog izvještaja.

Savjet za reviziju Prostornog plana Crne Gore

1. prof. dr Svetislav G. Popović, dipl.ing.arh., predsjednik

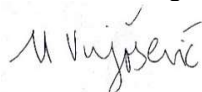
2. prof. dr. sc. Nenad Lipovac, dipl.ing.arh, član

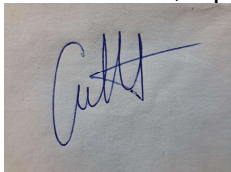
3. prof. dr Svetlana K. Perović, dipl.ing.arh., član

4. prof. dr Miodrag Vujošević, dipl.ecc, član

5. Stevo Davidović, dipl.ecc, član

6. prof. dr Vladan Radulović, dipl.ing.el., član

7. prof. dr Budimir Lutovac, dipl.ing.el., član

8. vanr.prof.dr Nevena Vasiljević, dipl.ing.šumarstva, član

9. doc. dr Miloje Šundić, dipl. biolog, član

10. prof.dr Đina Božović, dipl.ing.agronomije, član

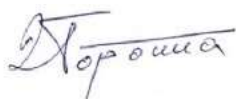
11. dr Dragiša Dabić, dipl.inž.arh., član

12. dr Natalija Čađenović, dipl.biolog, član

13. dr Dragan Borota, dipl.ing.šumarstva, član

14. mr Mladen Zagarčanin, dipl.arheolog, član

15. Ljudevit Boričić, dipl.ing.građ., član

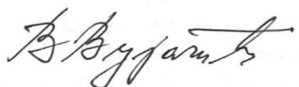
Ljudevit Boričić

Digitally signed by Ljudevit
Boričić
Date: 2022.07.14 12:59:19 +02'00'

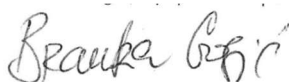
16. Svjetlana Lalić, dipl.ing.građ., član

17. Vesna D. Vujačić, dipl.ing.geologije, član

18. Branka Gogić, dipl.pr.planer, član

19. Milanka Baljević, dipl.inž.tehn., član

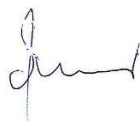
20. Gorica Zonjić, dipl.pravnik, član

21. Suzana Crnovršanin, dipl.ing.arh., član

22. Mihailo Kapisoda, dipl.pravnik, član

23. Miloš Raičević, dipl.ing.građ., član

24. Aleksandra Bošković, dipl.ing.arh., član

25. Snežana Kujović, dipl.ing.maš., član

26. Vasilije R. Otašević, dipl.ing.arh., član

27. Havaja Prelvukaj, dipl.pravnik, član

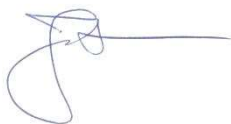
28. Ranko Kovačević, dipl.ing.arh., član

29. Ljiljana Rakočević, dipl.ing.građ., član

30. Jelena Franović, dipl.ing.pejz.arh., član, s.r.

31. Sonja Simeunović Vuković, dipl.ing.arh., član

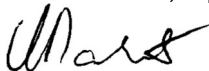
32. Mladen Vujović, dipl.ing.arh., član

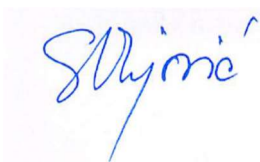
33. Harun Redžić dipl.ing.građ., član

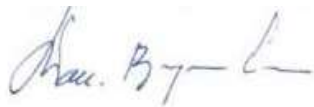
34. Mira Čolović, dipl.ing.građ., član

35. Snežana Vujović, dipl.ing.arh., član.

36. Tamara Vučević, dipl. ing. arh., član.

37. Nezerija Kurtagić, dipl.ing.građ., član

38. Jagoš Tomić, dipl.ing.geodezije, član

39. Jasmina Konjević, dipl.ing.arh., član

40. Mehmet Tafica, dipl.ing.građ., član

41. Sava Zeković, dipl.ing.arh., član

